НАЦІОНАЛЬНА АСОЦІАЦІЯ
АДВОКАТІВ УКРАЇНИ

БЮЛЕТЕНЬ КОМІТЕТУ З СІМЕЙНОГО ПРАВА НААУ

(інформаційний дайджест у сфері сімейного права)
за IV квартал 2022 року
Випуск 11

КОМІТЕТ З СІМЕЙНОГО ПРАВА НААУ
2023

Зміст

I. НОВЕЛИ ЗАКОНОДАВСТВА....3

1.1. Закони та інші нормативно-правові акти....3

1.2. Законопроєкти....3

II. СУДОВА ПРАКТИКА....5

2.1. Практика Верховного Суду....5

2.1.1. Справи щодо поділу майна подружжя....5

2.1.2. Справи щодо стягнення аліментів....11

2.1.3. Справи щодо визначення місця проживання дитини....14

2.1.4. Справи, пов'язані з міжнародним викраденням дітей....18

2.1.5. Справи щодо визначення походження дітей, позбавлення та поновлення батьківських прав....19

2.1.6. Справи щодо видання обмежувальних приписів....27

III. ПУБЛІКАЦІЇ У СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ КОМІТЕТУ....38

3.1. Наукові публікації....38

3.2. Дисертації....38

3.3. Публікації, які не відносяться до розряду наукових....38

Відповідальний редактор Бюлетеня:
Бабенко Ю. С.

Редактори:
Бузанов Д. В., Вікенфельд О. В., Водоп'ян Т. В., Гриценко Л. О., Попіка І. А., Тута І. В., Осадча А. В.

Контакти: 04070, м. Київ, вулиця Борисоглібська, 3, 5-й поверх

Комітет з сімейного права НААУ

Голова Комітету Гаро Г. О.

Електронна пошта: g.garo@unba.org.ua

I. НОВЕЛИ ЗАКОНОДАВСТВА

1.1. Закони та інші нормативно-правові акти

Закон України «Про зупинення дії та вихід з Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах та Протоколу до Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 22 січня 1993 року»

01.12.2022 – Прийняття

23.12.2022 – Набрання чинності.

З пояснювальної записки:

Мета закону – виконання внутрішньодержавної процедури, необхідної для зупинення дії у відносинах з Російською Федерацією та Республікою Білорусь і подальшого виходу України з Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах, вчиненої від імені України 22 січня 1993 року, яка набрала чинності для України 14 квітня 1995 року (Конвенція 1993 року), та Протоколу 1997 року до Конвенції, вчиненого від імені України 28 березня 1997 року, який набрав чинності для України 17 вересня 1999 року (Протокол 1997 року).

Повний текст закону за посиланням:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2783-20#Text

1.2. Законопроєкти

Проект Закону про внесення змін до Цивільного кодексу України та Сімейного кодексу України (у частині визначення походження дитини, вирощеної у штучному середовищі поза межами людського тіла)

Номер, дата реєстрації: 8306 від 26.12.2022

З пояснювальної записки:

Сімейний кодекс України визначає походження дітей, народжених в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій, але положення статті 123 цього Кодексу не регулюють походження дітей, народжених в результаті застосування методу ектогенезу. Найбільш доцільним виглядає застосування такого ж підходу, який поширюється на визначення батьківства щодо дітей, народжених у разі перенесення в організм іншої жінки ембріона людини.

Метою законопроекту є створення умов для належного гарантування прав як безплідних осіб, так і, передусім, дітей, народжених у штучному середовищі поза межами людського тіла.

Посилання для ознайомлення із законопроектом:

https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41076

Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання та використання відпусток, а також інших питань

Номер, дата реєстрації: 8313 від 27.12.2022

З пояснювальної записки

Зазначеним законопроектом прибираються колізії у законодавстві про працю між нормами Кодексу законів про працю України та іншими актами законодавства.

Метою прийняття зазначеного законопроекту є уточнення та осучаснення окремих норм законодавства, що регулюють питання надання та використання відпусток.

Посилання для ознайомлення із законопроектом https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41072

Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо зареєстрованого місця проживання неповнолітніх осіб на період тимчасової окупації Російською Федерацією території України

Номер, дата реєстрації: 8092 від 03.10.2022

З пояснювальної записки

01.12.2021 набрав чинності Закон України від 05.11.2021 №1871-IX «Про надання публічних (електронних публічних) послуг щодо декларування та реєстрації місця проживання в Україні», яким змінено порядок реєстрації (декларування) місця проживання (перебування) особи та внесення відомостей про зареєстроване (задекларовано) місце проживання (перебування) особи в документи, що посвідчують особу та підтверджують громадянство України.

При цьому, норми Закону №1916-IX та Закону №1871-IX не узгоджуються між собою, зокрема в частині щодо врахування для неповнолітніх осіб зареєстрованого місця проживання законних представників чи одного з них, з ким проживає неповнолітня особа, на період тимчасової окупації Російською Федерацією території України, та внесення відомостей про зареєстроване місце проживання неповнолітньої особи на тимчасово окупованій Російською Федерацією території України.

Метою прийняття проекту акта є приведення до взаємної узгодженості норм законів України від 30.10.2021 №1916-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо внесення відомостей про зареєстроване місце проживання осіб на тимчасово окупованій Російською Федерацією території України, а також оформлення документів, що посвідчують особу та підтверджують громадянство України, або документів, що посвідчують особу та підтверджують її спеціальний статус» (далі – Закон №1916-IX) та від 05.11.2021 №1871-IX «Про надання публічних (електронних публічних) послуг щодо декларування та реєстрації місця проживання в Україні» (далі – Закон №1871-IX).

Посилання для ознайомлення із законопроектом https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40581

Проект Закону про внесення змін до Сімейного кодексу України щодо врегулювання деяких питань розірвання шлюбу за рішенням суду та виплати аліментів одним із батьків

Номер, дата реєстрації: 8181 від 07.11.2022

З пояснювальної записки

Проект Закону «Про внесення змін до Сімейного кодексу України щодо врегулювання деяких питань розірвання шлюбу за рішенням суду та виплати аліментів одним із батьків» розроблено у зв'язку з необхідністю врегулювання на законодавчому рівні питання забезпечення розгляду в одному позовному провадженні щодо розірвання шлюбу, питань визначення місця проживання дітей, способів участі у вихованні, розміру аліментів, а також встановлення додаткового механізму, який надасть можливість тому з батьків, хто проживає окремо від дитини, самостійно сплачувати аліменти.

Метою законопроекту є врегулювання на законодавчому рівні питання забезпечення розгляду в одному позовному провадженні щодо розірвання шлюбу, питань визначення місця проживання дітей, способів участі у вихованні, розміру аліментів, а також встановлення додаткового механізму, який надасть можливість тому з батьків, хто проживає окремо від дитини, самостійно сплачувати аліменти на окремо визначений рахунок одного з подружжя.

Посилання для ознайомлення із законопроектом https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40737

II. СУДОВА ПРАКТИКА

2.1. Практика Верховного Суду

2.1.1. Справи щодо поділу майна подружжя

Постанова Верховного суду від 06.10.2022 року у справі №496/2083/19

Майно, набуте під час спільного проживання особами, які не перебувають у зареєстрованому шлюбі між собою, є об'єктом їхньої спільної сумісної власності, якщо: 1) майно придбане внаслідок спільної праці таких осіб як сім'ї (при цьому спільною працею осіб слід вважати їхні спільні або індивідуальні трудові зусилля, унаслідок яких вони одержали спільні або особисті доходи, об'єднані в майбутньому для набуття спільного майна, ведення ними спільного господарства, побуту та бюджету); 2) інше не встановлено письмовою угодою між ними.

У зв'язку із цим суду під час вирішення спору щодо поділу майна, набутого сім'єю, слід встановити не лише факт спільного проживання сторін у справі, а й обставини придбання спірного майна внаслідок спільної праці.

1. Обставини справи

Позивач звернулася до відповідача з позовною заявою про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу, визнання права спільної сумісної власності та поділ майна подружжя.

В обґрунтування позову позивач зазначила, що з 2007 року вона з відповідачем проживали однією сім'єю без шлюбу, а з 2010 року вони уклали шлюб, який в подальшому був розірваний рішенням суду.

За час проживання однією сім'єю без шлюбу та за час перебування в шлюбі сторони набули у власність рухоме та нерухоме майно, зокрема, житловий будинок, легковий автомобіль марки «Toyota Land Cruiser» та напівпричіп.

Відповідач відмовляється поділити вказане майно в добровільному порядку. При цьому, як їй стало відомо, відповідач без її згоди продав належний їм на праві спільної сумісної власності автомобіль марки «Toyota Land Cruiser».

Враховуючи наведене, позивач просила суд:

– встановити факт проживання однією сім'єю з відповідачем без реєстрації шлюбу в період з січня 2007 року по квітень 2010 року;

– визнати спільною сумісною власністю її та відповідача житловий будинок та легковий автомобіль марки «Toyota Land Cruiser»;

– в порядку поділу спільного сумісного майна подружжя визнати за нею право особистої приватної власності на ½ частину наступного майна: житловий будинок та напівпричіп;

– в порядку поділу спільного сумісного майна подружжя визнати за відповідачем право особистої приватної власності на ½ частину наступного майна: житловий будинок та напівпричіп;

– стягнути з відповідача на її користь компенсацію за належну їй частку у майні, що є спільною сумісною власністю подружжя та відчужене без її згоди, а саме автомобіль «TOYOTA LAND CRUISER».

2. Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням місцевого суду позовну заяву позивача задоволено частково, а саме:

– встановлено факт проживання однією сім'єю позивача та відповідача без реєстрації шлюбу з травня 2009 року до квітня 2010 року;

– в задоволенні інших позовних вимог позивача було відмовлено.

Апеляційний суд вирішив змінити рішення суду першої інстанції в частині періоду встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу.

Постановою суду апеляційної інстанції було:

– встановлено факт проживання однією сім'єю позивача та відповідача без реєстрації шлюбу з серпня 2007 року до квітня 2010 року, а рішення суду першої інстанції в цій частині скасовано;

– визнано спільною сумісною власністю позивача та відповідача на житловий будинок та легковий автомобіль марки «Toyota Land Cruiser»;

– визнано за позивачем право особистої приватної власності на ½ частини житлового будинку;

– визнано за відповідачем право особистої приватної власності на ½ частини житлового будинку;

– стягнуто з відповідача на користь позивача компенсацію в сумі 178 850 гривень за належну їй частку у майні, що є спільною сумісною власністю подружжя та відчужене без її згоди, а саме автомобіль марки «TOYOTA LAND CRUISER».

Постанова суду апеляційної інстанції мотивована тим, що спірне майно набуте під час спільного проживання сторін однією сім'єю, які не перебували у шлюбі між собою. Доказів того, що між сторонами наявна угода щодо особистої чи спільної власності на спірне майно суду надано не було, а тому будинок підлягає поділу. В свою чергу, в порушення норм права, автомобіль був проданий без згоди позивача, як співвласника, у зв'язку із чим останній має бути компенсована вартість ½ частини проданого автомобіля

В свою чергу, напівпричіп був зареєстрований на праві власності за відповідачем до початку спільного проживання однією сім'єю з позивачем, а тому воно не є спільним майном подружжя та не підлягає поділу між сторонами.

3. Позиція Верховного суду та нормативно-правове обґрунтування

Верховний суд зазначив, що скасовуючи рішення суду першої інстанції в частині вирішення позовних вимог про визнання права власності на спільне сумісне майно подружжя та його поділ та ухвалюючи в цій частині нове рішення про задоволення цих позовних вимог, апеляційний суд виходив з того, що відповідно до ч. 1 ст. 70 СК України у разі поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, частки майна дружини та чоловіка є рівними, якщо інше не визначено домовленістю між ними або шлюбним договором.

За ст. 74 СК України, якщо жінка та чоловік проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, майно, набуте ними за час спільного проживання, належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними. На майно, що є об'єктом права спільної сумісної власності жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, поширюються положення глави 8 цього Кодексу.

Проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу є спеціальною (визначеною законом, законною) підставою для виникнення у них деяких прав та обов'язків, зокрема права спільної сумісної власності на майно.

Велика Палата Верховного Суду у постанові від 03 липня 2019 року в справі №554/8023/15 (провадження №14-130цс19) зазначила, що, вирішуючи спір про поділ майна, необхідно встановити як обсяг спільного нажитого майна, так і з'ясувати час та джерела його придбання.

Майно, набуте під час спільного проживання особами, які не перебувають у зареєстрованому шлюбі між собою, є об'єктом їхньої спільної сумісної власності, якщо: 1) майно придбане внаслідок спільної праці таких осіб як сім'ї (при цьому спільною працею осіб слід вважати їхні спільні або індивідуальні трудові зусилля, унаслідок яких вони одержали спільні або особисті доходи, об'єднані в майбутньому для набуття спільного майна, ведення ними спільного господарства, побуту та бюджету); 2) інше не встановлено письмовою угодою між ними. У зв'язку із цим суду під час вирішення спору щодо поділу майна, набутого сім'єю, слід встановити не лише факт спільного проживання сторін у справі, а й обставини придбання спірного майна внаслідок спільної праці.

Враховуючи вказане, Верховний суд погодився з висновками апеляційний суду, який встановив, що будинок та автомобіль набуті відповідачем у власність в період проживання сторін однією сім'єю без реєстрації шлюбу, а тому спірне майно є спільною сумісною власністю.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися в Єдиному державному реєстрі судових рішень за посиланням https://reyestr.court.gov.ua/Review/106660020

Постанова Верховного суду від 23.11.2022 року у справі №753/15306/17

Вирішуючи питання перебігу позовної давності, суди мають врахувати, що при визначенні початку перебігу позовної давності слід виходити не з часу, коли сторони розірвали шлюб, а з часу, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення свого майнового права, оскільки сам по собі факт припинення шлюбу не свідчить про порушення права власності одного із подружжя. Неподання позову про поділ майна, у тому числі до спливу трьох років з дня розірвання шлюбу, за відсутності доказів, які б підтверджували заперечення права одного з подружжя на набуте у період шлюбу майно, зареєстроване за іншим подружжям, не може свідчити про порушення права і вказувати на початок перебігу позовної давності.

1. Обставини справи

Позивач звернулась до суду з позовом до відповідача про визнання права власності на ½ частину квартири в порядку поділу майна подружжя, визнання договору дарування квартири недійсним.

Позовні вимоги обґрунтовувала тим, що після реєстрації шлюбу подружжя набуло у власність квартиру на підставі свідоцтва про право власності. З формальних підстав квартира була оформлена на чоловіка. В грудні 2000 року шлюб між подружжям був розірваний.

Окрім того, в подальшому чоловік (надалі – спадкодавець) помер та його син подав заяву про прийняття спадщини. В межах спадкової справи позивачу стало відомо, що за договором дарування чоловік подарував квартиру відповідачу. Позивач вважає, що вказана квартира є спільною сумісною власністю подружжя, так як була придбана у шлюбі, тому при відчуженні зазначеного нерухомого майна повинна бути письмова згода позивача, яку вона не давала.

Відповідно до вказаного, позивач просила суд визнати недійсним договір дарування, а також визнати за нею право власності на ½ частини квартири.

В свою чергу, відповідач звернулась до суду з зустрічним позовом до позивача про визнання будинку спільною сумісною власністю подружжя, визнання права власності на ½ частину будинку в порядку спадкування за законом.

Зустрічні позовні вимоги обґрунтовано тим, що подружжя розірвало шлюб в грудні 2000 року. Кодекс про шлюб та сім'ю України, який діяв на той час, передбачав звернення до суду з позовом про поділ майна подружжя у трирічний термін, чим позивач не скористалась. Строк позовної давності закінчився в грудні 2003 року, а цей первісний позов позивач подала в серпні 2017 року з пропуском строку позовної давності. Тому в задоволенні первісного позову необхідно відмовити у повному обсязі.

Крім того, в 2007 році між спадкодавцем та відповідачем був зареєстрований шлюб. У 1986-1999 роках спадкодавець збудував будинок, тому вказане будівництво відповідач просила визнати спільною сумісною власністю спадкодавця та відповідача та визнати за нею право власності на ½ частину вказаного будинку.

2. Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням суду першої інстанції, яке залишене без змін постановою апеляційного суду у задоволенні первісного позову та зустрічного позову було відмовлено.

Рішення місцевого суду, з яким погодився суд апеляційної інстанції, мотивовано тим, що позивач пропустила трирічний строк позовної давності для звернення до суду із позовом, оскільки вона брала участь в судовому засіданні 30.11.2000 року (в справі про розірвання шлюбу), тому строк позовної давності повинен відраховувати з дня отримання свідоцтва про розірвання шлюбу – 13 грудня 2000 року. Доказів поважності пропуску такого строку позивач не надали. Оскільки позивач пропустила строк позовної давності для звернення до суду із вказаним позовом, тому для укладення договору дарування квартири не потрібно було письмової згоди позивача. Відповідно позовна вимога про визнання недійсним договору дарування квартири також не підлягає задоволенню.

Відмовляючи в задоволенні зустрічного позову, суди виходили з того, що ½ частина спірного будинку належить на праві власності позивачу за договором дарування. Відповідач не довели суду конкретного обсягу прибудови до спірного будинку, яку здійснив спадкодавець. Крім того, суд вважав, що відповідач звернулась до суду із зустрічним позовом також з пропуском строку позовної давності, оскільки за показаннями свідків будівельні роботи в будинку були закінчені в 1999-2000 роках, а відповідач звернулась до суду з зустрічним позовом в квітні 2018 року, що перевищило 18 років з моменту виникнення такого права.

Не погоджуючись із судовими рішеннями в частині відмови в задоволенні первісного позову, позивач звернулася із касаційною скаргою до Верховного суду

3. Позиція Верховного суду та нормативно-правове обґрунтування

Верховний суд вирішив скасувати судові рішення першої та апеляційної інстанції, мотивуючи свою постанову наступним:

Стаття 15 ЦК України визначає об'єктом захисту порушене, невизнане або оспорюване право чи цивільний інтерес. Порушення права пов'язане з позбавленням його володільця можливості здійснити (реалізувати) своє право повністю або частково. При оспорюванні або невизнанні права виникає невизначеність у праві, викликана поведінкою іншої особи.

Відповідно до п. 1 розділу VII «Прикінцеві положення» СК України цей Кодекс набирає чинності одночасно з набранням чинності ЦК України.

У п. 1 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» ЦК України зазначено, що цей Кодекс набирає чинності з 01 січня 2004 року.

З огляду на вищезазначені вимоги, для вирішення цього спору необхідно застосовувати положення нормативно-правового акту, чинного на момент виникнення спірних правовідносин, а саме КпШС України.

Відповідно до ст. 22 КпШС України майно, нажите подружжям за час шлюбу, є його спільною сумісною власністю. Кожен з подружжя має рівні права володіння, користування і розпорядження цим майном.

Подружжя користується рівними правами на майно і в тому разі, якщо один з них був зайнятий веденням домашнього господарства, доглядом за дітьми або з інших поважних причин не мав самостійного заробітку.

Статтею 23 КпШС України визначено, що майном, нажитим за час шлюбу, подружжя розпоряджається за спільною згодою. При укладенні угод одним з подружжя вважається, що він діє за згодою другого з подружжя. Для укладення угод по відчуженню спільного майна подружжя, що потребують обов'язкового нотаріального засвідчення, згода другого з подружжя повинна бути висловлена у письмовій формі.

Відповідно до ст. 29 КпШС України поділ спільного майна подружжя може бути проведений як під час перебування в шлюбі, так і після розірвання шлюбу. Для вимоги про поділ майна, яке є спільною сумісною власністю розведеного подружжя, встановлюється трирічний строк позовної давності.

З матеріалів справи відомо, що квартира була придбана за час перебування позивача та спадкодавця у зареєстрованому шлюбі, отже за відповідною презумпцією це нерухоме майно вважається спільною сумісною власністю подружжя, допоки не доведено інше.

Загальним правилом, закріпленим у ч. 1 ст. 261 ЦК України, встановлено, що перебіг позовної давності починається від дня, коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права або про особу, яка його порушила.Обов'язок доведення часу, з якого особі стало відомо про порушення її права, покладається на позивача.

Отже, вирішуючи питання перебігу позовної давності, суди мають врахувати, що при визначенні початку перебігу позовної давності слід виходити не з часу, коли сторони розірвали шлюб, а з часу, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення свого майнового права, оскільки сам по собі факт припинення шлюбу не свідчить про порушення права власності одного із подружжя. Неподання позову про поділ майна, у тому числі до спливу трьох років з дня розірвання шлюбу, за відсутності доказів, які б підтверджували заперечення права одного з подружжя на набуте у період шлюбу майно, зареєстроване за іншим подружжям, не може свідчити про порушення права і вказувати на початок перебігу позовної давності.

Зазначений висновок щодо застосування норм права у подібних правовідносинах наведено у постановах Верховного Суду від 30.06.2021 року у справі №182/1428/20 (провадження №61-3275св21) та від 19.10.2022 року у справі №587/1562/21 (провадження №61-6658св22).

Отже, висновок суду першої інстанції про те, що строк позовної давності повинен відраховувати з дня отримання позивачем свідоцтва про розірвання шлюбу, суперечить усталеній судовій практиці в справах про поділ спільного майна подружжя. Розглядаючи цей спір суд першої інстанції не установив, чи мала позивач можливість користуватись спірною квартирою та чи було обмежено їй доступ до спільної сумісної власності колишнього подружжя.

Враховуючи викладене, Верховний суд направив справу на новий розгляд до суду першої інстанції та вказав на необхідність перевірити з якого часу, з урахуванням наявних у матеріалах справи доказів, позивач дізналася про порушене право, встановити обсяг спільно нажитого подружжям майна і з урахуванням встановлених фактичних обставин справи вирішити питання щодо наявності підстав для поділу в судовому порядку спільного майна.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися в Єдиному державному реєстрі судових рішень за посиланням https://reyestr.court.gov.ua/Review/107556586

Постанова Верховного суду від 05.12.2022 року у справі №725/1677/21

Вимога позивача про визнання грошових коштів спільним борговим зобов'язанням сторін, є не лише неефективним способом захисту порушених прав позивача, оскільки не призведе до його відновлення, але й такою, що заявлена передчасно, оскільки за відсутності вимоги позикодавців про повернення боргу не можна вважати порушеним право позивача.

При цьому, у разі звернення позикодавців до суду з позовом про стягнення заборгованості за договором позики, позивач не позбавлений можливості доводити, що отримані ним у борг грошові кошти використані в інтересах сім'ї, а тому в другого із подружжя – виникло зобов'язання щодо повернення грошових коштів за договором позики, як солідарного боржника.

1. Обставини справи

Позивач звернувся з позовом до відповідача про поділ майна подружжя.

Позовні вимоги обґрунтовував тим, що сторони перебували у зареєстрованому шлюбі, який рішенням суду був розірваний.

Під час перебування у шлюбі сторони набули у власність квартиру вартістю 1 680 000 гривень та гаражний бокс вартістю 167 000 гривень.

Зазначене нерухоме майно сторони набули за їх спільні заощадження, а також за кошти в розмірі 35 293 дол. США, отримані в позику від батьків позивача, що підтверджується розписками.

Посилаючись на наведене, позивач просив у порядку поділу майна подружжя виділити:

– у його власність ½ частину квартири та ½ частину гаражного боксу;

– виділити у власність відповідача ½ частину квартири та ½ частину гаражного боксу;

– визнати кошти в сумі 35 293 доларів США, що еквівалентно 976 910 гривень такими, що використані в інтересах сім'ї та є спільним борговим зобов'язанням позивача та відповідача;

– здійснити поділ у рівних частках по ½ за позивачем та відповідачем неповернутих спільних боргових зобов'язань у сумі 32 293 доларів США.

2. Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням суду першої інстанції позовні вимоги позивача задоволено частково, а саме:

– визнано за позивачем право власності на ½ частину квартири та ½ частини гаражного боксу;

– визнано за відповідачем право власності на ½ частину квартири та ½ частини гаражного боксу;

– визнано кошти в сумі 35 293 доларів США, що еквівалентно 976 910 гривень, які отримані за договорами позики, спільним борговим зобов'язанням позивача та відповідача.

– відмовлено у задоволенні позовної вимоги про поділ у рівних частках по ½ за позивачем та відповідачем неповернутих спільних боргових зобов'язань у сумі 32 293 доларів США.

Рішення суду першої інстанції мотивовано тим, що спірна квартира та гаражний бокс є спільною сумісною власністю подружжя та підлягає поділу між ними в рівних частках. Задовольняючи вимоги позивача про визнання боргу спільним борговим зобов'язанням подружжя, суд першої інстанції виходив з того, що до складу майна, що підлягає поділу, входить загальне майно, наявне у подружжя на час розгляду справи, і те, що знаходиться в третіх осіб, а також враховуються борги подружжя та правовідносини за зобов'язаннями, що виникли в інтересах сім'ї. Згідно з розписками позивач отримав у борг грошові кошти від батьків, які надалі використав в інтересах сім'ї, зокрема для придбання квартири та проведення у ній ремонтних робіт, а тому в подружжя виник солідарний обов'язок щодо повернення цих коштів.

Суд відмовив у задоволенні вимоги позивача про поділ боргу, посилаючись на те, що право власності на позичені грошові кошти (речове право) трансформувалося у право вимоги (зобов'язальне право), сутність якого полягає у праві пред'явити вимоги, вчиняти дії направлені на зобов'язання винної сторони до повернення боргу. Тобто, кредитори не позбавлені права звернутися до боржників з позовом про стягнення боргу в установленому законом порядку.

Постановою апеляційного суду скаргу відповідача задоволено частково, а саме:

– рішення суду першої інстанції в частині визнання коштів у сумі 35 293 доларів США спільним борговим зобов'язанням подружжя скасовано;

– ухвалено в цій частині нове судове рішення про відмову в задоволенні позову.

Суд апеляційної інстанції обґрунтував постанову тим, що задовольняючи позовні вимоги в частині визнання коштів спільним борговим зобов'язанням подружжя, суд першої інстанції не врахував, що право чи інтерес мають бути захищені судом у належний спосіб, який є ефективним. В свою чергу, визнання коштів спільним борговим зобов'язанням колишнього подружжя не є ефективним способом захисту, оскільки не призведе до відновлення порушеного права позивача.

В іншій частині рішення суду першої інстанції не оскаржувалося, а тому судом апеляційної інстанції не переглядалося.

Позивач вирішив звернутися до Верховного Суду з касаційною скаргою на постанову суду апеляційної інстанції, в якій він просив скасувати її та залишити в силі рішення суду першої інстанції.

3. Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Касаційний цивільний суд дійшов висновку, що касаційна скарга позивача не підлягає задоволенню, оскільки апеляційний суд виніс постанову у відповідності до положень законодавства, а також з урахуванням відповідної практики Верховного суду.

Частиною 3 ст. 61 СК України передбачено, що якщо одним із подружжя укладено договір в інтересах сім'ї, то гроші, інше майно, в тому числі гонорар, виграш, які були одержані за цим договором, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Норма ч. 2 ст. 61 СК України кореспондує ч. 4 ст. 65 СК України, якою передбачено, що договір, укладений одним із подружжя в інтересах сім'ї, створює обов'язки для другого з подружжя, якщо майно, одержане за договором, використане в інтересах сім'ї.

Аналіз наведених норм дає підстави для висновку, що умовою належності майна, одержаного за договором, укладеним одним із подружжя, до об'єктів спільної сумісної власності подружжя є визначена законом мета укладення договору – в інтересах сім'ї.

До складу майна, що підлягає поділу, входить загальне майно, наявне у подружжя на час розгляду справи, і те, що знаходиться у третіх осіб. При поділі майна також враховуються борги подружжя та правовідносини за зобов'язаннями, що виникли в інтересах сім'ї.

Таким чином, якщо одним із подружжя укладено договір в інтересах сім'ї, то цивільні права та обов'язки за цим договором виникають в обох із подружжя.

Якщо наявність боргових зобов'язань підтверджується відповідними засобами доказування, такі боргові зобов'язання повинні враховуватись при поділі майна подружжя.

Отже, у подружжя, окрім права спільної сумісної власності на отримані у борг грошові кошти та одержане за їх рахунок майно, внаслідок укладення договорів позики, також виникає зобов'язання в інтересах сім'ї у вигляді повернення суми позики, виконання якого подружжя здійснює як солідарні боржники.

В свою чергу, цивільні права/інтереси захищаються у спосіб, який передбачений законом або договором, та є ефективним для захисту конкретного порушеного або оспорюваного права/інтересу позивача.

У постановах Верховного Суду від 01.11.2018 року у справі №9626/16-ц (провадження №61-37796св18), від 13.05.2019 року у справі №638/1962/17 (провадження – №61-25286св18) зазначено, що при поділі спільної сумісної власності зобов'язання між подружжям не розподіляються, а враховуються судом.

Верховний Суд звернув увагу на те, що захист цивільних прав та інтересів не досягається встановленням юридичних фактів, яким у спірному випадку є по суті вимога про встановлення факту того, що спільне майно придбано за позичені кошти. Таке встановлення є елементом оцінки обставин справи й обґрунтованості відповідних вимог. Тому воно не зумовить попередження порушення або відновлення порушеного, невизнаного, оспорюваного права чи інтересу.

Подібний висновок викладено у постанові Великої Палати Верховного Суду від 22.09.2022 року у справі №462/5368/16-ц (провадження №14-143цс2031).

З урахуванням вказаного, Верховний Суд прийшов до висновку, що вимога позивача про визнання грошових коштів у сумі 35 293 доларів США спільним борговим зобов'язанням сторін, є не лише неефективним способом захисту порушених прав позивача, оскільки не призведе до його відновлення, але й такою, що заявлена передчасно, оскільки за відсутності вимоги позикодавців про повернення боргу не можна вважати порушеним право позивача.

При цьому, Верховний суд акцентував увагу на тому, що у разі звернення позикодавців до суду з позовом про стягнення заборгованості за договором позики, боржник не позбавлений можливості доводити, що отримані ним у борг грошові кошти використані в інтересах сім'ї, а тому в другого із подружжя виникло зобов'язання щодо повернення грошових коштів за договором позики, як солідарного боржника.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися в Єдиному державному реєстрі судових рішень за посиланням https://reyestr.court.gov.ua/Review/107804673

Постанова Верховного суду від 07.12.2022 року у справі №335/9081/20

У разі пред'явлення позову про визнання права власності у порядку поділу майна подружжя на неподільну річ (автомобіль), яка перебуває під арештом за зобов'язаннями відповідача, права та інтереси позивача, мають захищатися шляхом виплати компенсації на його користь.

1. Обставини справи

Позивач звернувся з позовом до відповідача про визнання майна спільною сумісною власністю та поділ майна подружжя. До участі у даній справі також був залучений банк, оскільки він був стягувачем у виконавчому провадженні, в межах якого на спірний автомобіль був накладений арешт.

Позовна заява обґрунтована тим, що в період перебування у шлюбі сторони придбали автомобіль марки «Toyota», який був зареєстрований на її ім'я відповідача. Оскільки автомобіль придбано в період шлюбу, то він належить сторонам на праві спільної сумісної власності. На момент подачі позову вартість автомобіля складає 95 000 гривень, що підтверджується звітом оцінки.

У зв'язку із вказаним, позивач вважав за можливим поділити майно, автомобіль марки «Toyota», визнавши за ним право особистої власності на нього, адже ним до подачі позову було сплачено на користь відповідача 47 500 гривень в рахунок компенсації ½ частина вартості спірного автомобіля.

2. Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням суду першої інстанції, яке залишене без змін постановою апеляційного суду позовну заяву позивача задоволено, а саме визнано автомобіль спільною сумісною власністю сторін та виділено автомобіль у власність позивача.

Судові рішення мотивовані тим, що спірний автомобіль є спільним сумісним майном подружжя, відповідач погодилась на отримання половини вартості спірного автомобіля, а тому визнання відповідачем позову у цій справі не суперечить закону та не порушує права, свободи чи інтереси інших осіб.

Проте, з вказаними судовими рішення не погодився банк, який оскаржив їх в касаційному порядку, оскільки вважав, що суди першої та апеляційної інстанції не звернули увагу на те, що поданий позивачем позов спрямований на унеможливлення звернення стягнення на арештоване майно.

3. Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Верховний суд визнав касаційну скаргу банку обґрунтованою та вирішив скасувати рішення суду першої інстанції та постанову апеляційної інстанції, виходячи з наступного:

Поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, здійснюється шляхом виділення його в натурі, а у разі неподільності присуджується одному з подружжя, якщо інше не визначено домовленістю між ними (ч. 1, ч. 2 ст. 71 СК України) або реалізується через виплату грошової чи іншої матеріальної компенсації вартості його частки (ч. 2 ст. 364 ЦК України).

Неподільною є річ, яку не можна поділити без втрати її цільового призначення (ч. 2 ст. 183 ЦК України). Тобто, якщо втрачається цільове призначення речі, то вона є неподільною. Прикладом неподільних речей є транспортні засоби, побутова техніка тощо.

Особа, яка вважає, що майно, на яке накладено арешт, належить їй, а не боржникові, може звернутися до суду з позовом про визнання права власності на це майно і про зняття з нього арешту (ч. 1 ст. 59 Закону України «Про виконавче провадження»).

Тлумачення вказаних норм з урахуванням принципу розумності свідчить, що ч. 1 ст. 59 ЗУ «Про виконавче провадження» розрахована на ті випадки, за яких вимогу про визнання права власності та про зняття з нього арешту заявляє особа, яка є одноосібним власником або співвласником подільної речі.

При цьому очевидно, що нерозумним було б тлумачення, яке б допускало можливість для одного із співвласників в спільній сумісній власності вимагати зняття арешту із неподільної речі в цілому чи навіть допускати конструкцію зняття арешту із «частки в спільній сумісній власності». Права та інтереси іншого співвласника в спільній сумісній власності на неподільну річ мають захищатися шляхом виплати компенсації.

Згідно з ч. 3 ст. 13 ЦК України не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах.

Однією із основоположних засад цивільного законодавства є добросовісність (п. 6 ч. 1 ст. 3 ЦК України). Зокрема, дії учасників цивільних правовідносин мають бути добросовісними, тобто відповідати певному стандарту поведінки, що характеризується чесністю, відкритістю і повагою інтересів іншої сторони договору або відповідного правовідношення.

Поділ спільного майна подружжя не може використовуватися учасниками цивільного обороту для уникнення сплати боргу боржником або виконання судового рішення про стягнення боргу. Боржник, проти якого ухвалене судове рішення про стягнення боргу та накладено арешт на його майно, та його дружина, які здійснюють поділ майна, діють очевидно недобросовісно та зловживають правами стосовно кредитора, оскільки поділ майна порушує майнові інтереси кредитора і направлений на недопущення звернення стягнення на майно боржника. Тому правопорядок не може залишати поза реакцією такі дії, які хоч і не порушують конкретних імперативних норм, але є очевидно недобросовісними та зводяться до зловживання правом. Зазначений висновок відповідає правовій позиції, висловленій Верховним Судом у постанові від 11.11.2019 року у справі №337/474/14-ц (провадження №61-15813сво18).

Отже, судові рішення не можуть вважатися законним та обґрунтованими, оскільки позивачем пред'явлено позов про визнання за ним права власності у порядку поділу майна подружжя на неподільну річ (автомобіль), яка перебуває під арештом за зобов'язаннями його дружини. У такому разі права та інтереси позивача, як іншого співвласника в спільній сумісній власності на неподільну річ (автомобіль), мають захищатися шляхом виплати компенсації на його користь.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися в Єдиному державному реєстрі судових рішень за посиланням https://reyestr.court.gov.ua/Review/107833088

Постанова Верховного суду від 12.12.2022 року у справі №369/9429/18

Поділ майна подружжя здійснюється таким чином: по-перше, визначається розмір часток дружини та чоловіка в праві спільної власності на майно (стаття 70 СК України); по-друге, здійснюється поділ майна в натурі відповідно до визначених часток (стаття 71 СК України). У разі неподільності майно присуджується одному з подружжя, якщо інше не визначено домовленістю між ними (частини перша, друга статті 71 СК України), або реалізується через виплату грошової чи іншої матеріальної компенсації вартості його частки (частина друга статті 364 ЦК України). При цьому не виключається звернення одного із подружжя, при наявності спору, з позовом про визнання права на частку в праві спільної власності без вимог щодо поділу майна в натурі.

1. Обставини справи

Позивач звернулася до суду з позовом до відповідача про поділ майна подружжя.

В обґрунтування позовних вимог зазначала, що вона та відповідач перебувають у шлюбі, який вона має розірвати.

За час перебування у шлюбі подружжям набуто майно: критий тік, житловий будинок та земельну ділянку, автомобіль Toyota Prado, автомобіль Toyota Corolla, частку у статутному капіталі Приватного підприємства. Крім того, за час шлюбу в банку були відкриті депозитні рахунки, на яких зберігаються грошові кошти.

Під час поділу майна позивач просила врахувати те, що сторони у справі почали проживати однією сім'єю в її квартирі. З 2013 року, коли відповідач був безробітним, вона одна працювала та забезпечувала їх сім'ю. Частка у статутному капіталі Приватного підприємства придбана за її рахунок, так як відповідач в той час не мав жодного заробітку.

Окрім того, на утриманні позивача перебуває спільна з відповідачем дитина. Відповідач не надає коштів на утримання дитини та не бере участі в її вихованні. Тому, позивач просила під час поділу майна подружжя відступити від принципу рівності часток, виділивши їй у власність більшу частину майна.

Зокрема, позивач просила здійснити поділ майна, що перебуває у спільній сумісній власності подружжя, наступним чином:

– виділити їй у особисту приватну власність: житловий будинок; земельну ділянку; автомобіль Toyota Prado; автомобіль Toyota Corolla; 37,5% від частки статутного капіталу Приватного підприємства або стягнути з відповідача грошову компенсацію цієї частки, виходячи із реальної вартості активів підприємства на день пред'явлення позову; 50% всіх сум, що знаходяться на депозитних рахунках відповідача;

– виділити в особисту приватну власність відповідача: критий тік; 12,5% від частки в статутного капіталу підприємства, або залишити у власність відповідача усю частку у розмірі 50% від статутного капіталу Приватного підприємства, якщо він погодиться виплатити позивачу грошову компенсацію вартості, виходячи із реальної вартості активів підприємства на момент пред'явлення позову.

В межах даної справи відповідач звернувся до суду з зустрічним позовом до позивача про поділ майна подружжя.

Зустрічний позов обґрунтовано тим, що він перебував у шлюбі з позивачем. За час шлюбу позивач працювала, але коштів відповідач від неї не отримував, їхню сім'ю забезпечував лише він. В інтересах сім'ї відповідачем отримувались в Приватного підприємства грошові кошти як позика. Ці кошти витрачались на придбання майна, одягу, харчування, відпочинок, тощо. Борг відповідача перед Приватним підприємством становив 1 382 643 гривень. Відповідач зазначав, що він постійно вкладав свої особисті кошти в Приватне підприємство. Частку в статутному капіталі підприємства він придбав ще до шлюбу з позивачем, тому ця частка є його особистою власністю. Також особистою власністю відповідача є критий тік, право власності на який він набув ще до шлюбу. Таким чином, вказане майно не підлягає поділу між сторонами у справі.

Відповідач вказував, що за час шлюбу подружжям були придбані житловий будинок та земельна ділянка у рівних частинах, тому це майно перебуває у спільній частковій власності та не може бути між ними поділено.

У період зареєстрованого шлюбу подружжям за спільні кошти придбано два автомобілі. Згоди щодо їх поділу сторони досягти не можуть. Тому автомобіль Toyota Prado, слід виділити у власність відповідача, а автомобіль Toyota Corolla – у власність позивача, та стягнути з відповідача різницю у вартості автомобілів.

На підставі вказаного відповідач просив суд, з урахуванням уточнення позовних вимог:

– визнати за ним право особистої власності на: частку у статутному капіталі Приватного підприємства; критий тік; автомобіль Toyota Prado;

– виділити у особисту приватну власність позивача автомобіль Toyota Corolla;

– стягнути з відповідача на користь позивача різницю між вартістю автомобілів в розмірі 138 257 гривень.

2. Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням суду першої інстанції первісний позов позивача задоволено частково, а саме:

– визнано за позивачем право власності на: ½ частину автомобіля Toyota Prado, ½ частину автомобіля Toyota Corolla, ½ частину критого току;

– визнано за відповідачем право власності на: ½ частину автомобіля Toyota Prado, ½ частину автомобіля Toyota Corolla, ½ частину критого току.

У задоволенні інших позовних вимог позивача та вимог зустрічного позову відповідача відмовлено.

Суд першої інстанції виходив з того, що сторони не надали доказів стосовно придбання спірних автомобілів і току за час їх перебування у зареєстрованому шлюбі, але за особисті кошти одного з подружжя. Наявність в одного із подружжя доходу не може ототожнюватись з особистими коштами. Тому суд першої інстанції дійшов висновку, що спірні автомобілі та тік є спільним майном подружжя. Також суд вказав, що відповідачем не доведено факт придбання критого току ще до реєстрації шлюбу.

Зважаючи на те, що сторони не погодили вартість спірного майна (автомобілів та критого току), ними подано докази, які суперечать одне одному, не заявлено клопотань щодо призначення та проведення експертизи, на підтвердження своїх доводів або заперечень, не внесено коштів на депозитний рахунок суду, тому суд першої інстанції вважав за доцільне визнати за кожним з подружжя право власності на ½ частину автомобілів та критого току.

Вимоги щодо поділу житлового будинку та земельної ділянки як спільного сумісного майна подружжя, на переконання суду першої інстанції, задоволенню також не підлягають, оскільки подружжя при його придбанні визначили і статус майна, і частки кожного із співвласників, тому це майно не є спільною сумісною власністю подружжя.

Суд першої інстанції дійшов висновку, що вимоги позивача про поділ грошових коштів, які знаходяться на депозитних рахунках відповідача в банку, не підлягають задоволенню, оскільки в матеріалах справи відсутні докази відкриття таких рахунків в період перебування сторін у шлюбі, внесення коштів та їх наявність на рахунках на час розгляду справи судом.

Відмовляючи у задоволенні позовних вимог щодо частки у статутному капіталі Приватного підприємства, суд першої інстанції виходив із того, що сторони не довели суду своїх позовних вимог в цій частині, а саме: відповідач не надав доказів того, що для придбання статутного капіталу підприємства були витрачені його особисті кошти; позивач не подала до суду доказів передання спільного майна подружжя та грошових коштів до статутного капіталу підприємства.

Постановою апеляційного суду скаргу позивача та скаргу відповідача задоволено частково, зокрема, рішення суду першої інстанції в частині часткового задоволення первісних позовних вимог позивача та зустрічних позовних вимог відповідача скасовано, ухвалено в цій частині нове судове рішення, а саме:

– визнано за позивачем право власності на автомобіль Toyota Corolla;

– визнано за відповідачем право власності на автомобіль Toyota Prado;

– стягнуто з відповідача на користь позивача грошову компенсацію в сумі 276 550 гривень;

– у задоволенні позовних вимог позивача про поділ критого току відмовлено;

– в іншій частині рішення суду першої інстанції залишено без змін.

Апеляційний суд погодився із судом першої інстанції, що позивач не надала суду доказів на підтвердження внесення спільних коштів подружжя до статутного капіталу Приватного підприємства. Крім того, позивачем за первісним позовом не подано доказів на підтвердження внесення до статутного капіталу підприємства майна, що було придбане за рахунок спільних коштів подружжя.

Окрім того, суд апеляційної інстанції також погодився із висновком суду першої інстанції про те, що будинок та земельна ділянка не підлягають поділу, оскільки належать сторонам на праві спільної часткової власності.

В свою чергу, апеляційний суд не погодився з висновком суду першої інстанції про наявність підстав для поділу критого току, адже в матеріалах справи наявні докази набуття відповідачем у власність вказаного майна до реєстрації шлюбу, а тому воно не є спільною сумісною власністю та не підлягає поділу.

Апеляційний суд також не погодився з висновком суду першої інстанції про відсутність підстав для поділу автомобілів в натурі. Зважаючи на те, що автомобіль є річчю неподільною, визнання за кожним із подружжя права власності на ½ частину автомобіля не вирішує спір між ними. Враховуючи вказане, суд апеляційної інстанції вважав обґрунтованими вимоги за зустрічним позовом відповідача щодо поділу автомобілів та виділу йому автомобіля Toyota Prado, а позивачу – автомобіля Toyota Corolla, з компенсацією на користь позивача різниці у вартості автомобілів.

3. Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Верховний суд погодився з висновками, що викладені в постанові апеляційного суду, та залишив без змін вказане судове рішення, виходячи з наступного:

Згідно зі ст. 60 СК України майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності незалежно від того, що один з них не мав з поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо) самостійного заробітку (доходу). Вважається, що кожна річ, набута за час шлюбу, крім речей індивідуального користування, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

При вирішенні спору про поділ майна суд може відступити від засади рівності часток подружжя за обставин, що мають істотне значення, зокрема якщо один із них не дбав про матеріальне забезпечення сім'ї, ухилявся від участі в утриманні дитини (дітей), приховав, знищив чи пошкодив спільне майно, витрачав його на шкоду інтересам сім'ї (ч. 2 ст. 70 СК України).

За рішенням суду частка майна дружини, чоловіка може бути збільшена, якщо

з нею, ним проживають діти, а також непрацездатні повнолітні син, дочка, за умови, що розмір аліментів, які вони одержують, недостатній для забезпечення їхнього фізичного, духовного розвитку та лікування (ч. 3 ст. 70 СК України).

Майно, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, ділиться між ними в натурі. Якщо дружина та чоловік не домовилися про порядок поділу майна, спір може бути вирішений судом. При цьому суд бере до уваги інтереси дружини, чоловіка, дітей та інші обставини, що мають істотне значення (ч. 1 ст. 71 СК України).

Тлумачення вказаних норм свідчить, що поділ майна подружжя здійснюється таким чином: по-перше, визначається розмір часток дружини та чоловіка в праві спільної власності на майно (ст. 70 СК України); по-друге, здійснюється поділ майна в натурі відповідно до визначених часток (ст. 71 СК України). У разі неподільності присуджується одному з подружжя, якщо інше не визначено домовленістю між ними (ч. 1-2 ст. 71 СК України), або реалізується через виплату грошової чи іншої матеріальної компенсації вартості його частки (ч. 2 ст. 364 ЦК України). При цьому не виключається звернення одного із подружжя, при наявності спору, з позовом про визнання права на частку в праві спільної власності без вимог щодо поділу майна в натурі.

Згідно зі ст. 115 ЦК України господарське товариство є власником: майна, переданого йому учасниками товариства у власність як вклад до статутного (складеного) капіталу; продукції, виробленої товариством у результаті господарської діяльності; одержаних доходів; іншого майна, набутого на підставах, що не заборонені законом.

Вкладом до статутного (складеного) капіталу господарського товариства можуть бути гроші, цінні папери, інші речі або майнові чи інші відчужувані права, що мають грошову оцінку, якщо інше не встановлено законом.

Отже, якщо один з подружжя є учасником господарського товариства і вносить до його статутного капіталу майно, придбане за рахунок спільних коштів подружжя, то таке майно переходить у власність цього товариства, а в іншого з подружжя право власності на майно (тобто речове право) трансформується в право вимоги (зобов'язальне право), сутність якого полягає у праві вимоги виплати половини вартості частки у майні товариства в разі поділу майна подружжя та право вимоги половини отриманого доходу від діяльності товариства.

Статтею 89 ЦПК України передбачено, що суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів.

У справі, що переглядається суди встановили, що позивач не довела належними доказами своїх позовних вимог щодо виділення частки у статутному капіталі Приватного підприємства, зокрема, що вклад відповідача як учасника цього підприємства вносився під час шлюбу за рахунок спільних коштів подружжя; право власності на критий тік придбаний відповідачем до реєстрації шлюбу;

За таких обставин, Верховний суд зазначив, шо суд апеляційної інстанції, частково скасувавши рішення суду першої інстанції, зробив обґрунтований висновок про поділ спільного сумісного майна подружжя у спосіб визнання за позивачем права власності на автомобіль Toyota Corolla, та визнання за відповідачем права власності на автомобіль Toyota Prado, з компенсацією на користь позивача різниці вартості автомобілів. Також Верховний суд зазначив, що суди дійшли правильного висновку про відмову в задоволенні позовних вимог позивача та вимог зустрічного позову відповідача про поділ частки у статутному капіталі приватного підприємства, будинку та земельної ділянки.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися в Єдиному державному реєстрі судових рішень за посиланням https://reyestr.court.gov.ua/Review/107904693

2.1.2. Справи щодо стягнення аліментів

Постанова Верховного Суду від 23.11.2022 у справі №128/2206/21 (провадження №61-5920св22)

Стан здоров'я дитини належить до обставин, які підлягають врахуванню судом при визначенні розміру аліментів на утримання дитини (впливають на такий розмір) і, вочевидь, зміна цієї обставини, зокрема, істотне погіршення стану здоров'я дитини після стягнення аліментів, може бути підставою для зміни раніше визначеного розміру аліментів.

1. Обставини справи

У серпні 2021 року позивачка звернулась до суду з позовом до відповідача про збільшення розміру аліментів на дитину.

Позов мотивований тим, що в серпні 2019 року судовим наказом з відповідача на її користь стягнуто аліменти на утримання сина, у розмірі ¼ частини заробітку (доходу) платника аліментів, але не менше 50% мінімального прожиткового мінімуму та не більше десяти прожиткових мінімумів на дитину відповідного віку, щомісячно до досягнення дитиною повноліття.

Однак на момент звернення до суду з даним позовом стан здоров'я сина погіршився, дитина тяжко хворіє, постійно проходить обстеження та лікування, що потребує затрат як часу, так і коштів.

У зв'язку з цим позивачка просила збільшити розмір аліментів, стягнувши на її користь аліменти на утримання сина в розмірі ½ частки зі всіх видів заробітку (доходу) відповідача щомісячно, але не менше 50% прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку.

2. Рішення судів першої та апеляційної інстанції

Рішенням суду першої інстанції позов задоволено.

Рішення суду мотивоване тим, що з часу стягнення аліментів істотно погіршився стан здоров'я дитини, про що позивачем надано відповідні докази. Врахувавши пріоритет інтересів дитини, на утримання якої стягнуто аліменти, її стан здоров'я, суд першої інстанції дійшов висновку, що наявні підстави, для збільшення розміру аліментів з ¼ до ½ частини заробітку (доходу) платника аліментів щомісячно.

Постановою апеляційного суду апеляційну скаргу відповідача задоволено. Рішення суду першої інстанції скасовано та ухвалено нове судове рішення про відмову в задоволенні позову.

Постанова апеляційного суду мотивована тим, що згідно статті 192 СК України раніше встановлений розмір аліментів можливо змінити лише у разі зміни матеріального або сімейного стану, погіршення або поліпшення здоров'я саме когось із батьків дитини або ж отримувача аліментів (опікуна, законного представника, тощо). Суд апеляційної інстанції вважав, що у спірних правовідносинах підлягає встановлення та доведенню факт того, що через хворобу дитини відбулися зміни у матеріальному становищі позивача.

3. Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Основним правовим питанням, яке постало перед судами у розглядуваній справі є те, чи може погіршення стану здоров'я дитини бути підставою для зміни раніше визначеного судом розміру аліментів на її утримання.

Розмір аліментів на утримання дитини, визначений судовим рішенням.

Згідно зі статтею 192 СК України розмір аліментів, визначений за рішенням суду або домовленістю між батьками, може бути згодом зменшено або збільшено за рішенням суду за позовом платника або одержувача аліментів у разі зміни матеріального або сімейного стану, погіршення або поліпшення здоров'я когось із них та в інших випадках, передбачених цим Кодексом.

Стаття 182 СК України визначає обставини, які враховуються судом при визначення розміру аліментів. Так, згідно із частиною першою цієї статті, при визначенні розміру аліментів суд враховує, зокрема, здоров'я та матеріальне становище дитини.

Відповідно до частини другої статті 182 СК України розмір аліментів має бути необхідним та достатнім для забезпечення гармонійного розвитку дитини.

Відповідно до частини четвертої статті 273 ЦПК України якщо після набрання рішенням суду законної сили, яким з відповідача присуджені періодичні платежі, зміняться обставини, що впливають на визначені розміри платежів, їх тривалість чи припинення, кожна сторона має право шляхом пред'явлення нового позову вимагати зміни розміру, строків платежів або звільнення від них.

Таким чином, стан здоров'я дитини (пункт 1 частини першої статті 182 СК України) належить до обставин, які підлягають врахуванню судом при визначенні розміру аліментів на утримання дитини (впливають на такий розмір) і, вочевидь, зміна цієї обставини, зокрема, істотне погіршення стану здоров'я дитини після стягнення аліментів, може бути підставою для зміни раніше визначеного розміру аліментів.

Верховний Суд, дійшов висновку, що погіршення стану здоров'я дитини може бути підставою для зміни раніше визначеного судом розміру аліментів на її утримання, якщо внаслідок такого погіршення здоров'я раніше визначений розмір аліментів не забезпечує гармонійного розвитку дитини.

Отже, висновок апеляційного суду про те, що погіршення стану здоров'я дитини не може бути самостійною підставою для зміни розміру аліментів, є помилковим.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: https://reyestr.court.gov.ua/Review/107633674

Постанова Верховного Суду від 07.12.2022 у справі №212/1739/22 (провадження №61-9113св22)

Встановлення судом того факту, що двічі набули чинності судові рішення про стягнення коштів на утримання неповнолітньої дитини, з огляду на пункт 2 частини першої статті 186 ЦПК України унеможливлює видачу судового наказу щодо того ж предмету між тими ж особами.

1. Обставини справи

У травні 2022 року заявниця звернулася до суду з заявою про перегляд за нововиявленими обставинами судового наказу від 07 квітня 2022 року про стягнення з неї, матері дитини, на користь батька дитини аліментів на утримання дочки.

Заява мотивована тим, що при видачі наказу про стягнення аліментів суд не врахував наявність рішення суду (2017 року), на підставі якого з батька дитини на користь заявниці стягуються аліменти на утримання дочки в розмірі 1/5 частини всіх видів заробітку (доходу), але не менше 50% прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку. На момент звернення до суду із вказаною заявою рішення суду про стягнення аліментів із заявниці є чинним та перебуває на виконанні.

З червня 2008 року дитина зареєстрована разом з матір'ю, місце проживання дитини з батьком не визначалося. Крім того, на утриманні заявниці перебуває ще одна неповнолітня дитина.

У зв'язку з тим, що вказані обставини не були предметом дослідження, суд не надавав їм оцінку, а тому, на думку заявниці, вони є підставою для скасування судового наказу та відмови у задоволенні заяви батька дитини про стягнення з матері дитини аліментів на її утримання.

2. Рішення судів першої та апеляційної інстанції

Суд першої інстанції заяву задовольнив, скасував судовий наказ про стягнення з матері дитини на користь батька дитини аліментів на неповнолітню дитину, у видачі судового наказу відмовив.

Суд першої інстанції дійшов висновку про те, що наведені заявником обставини є нововиявленими, оскільки під час розгляду заяви про видачу судового наказу, враховуючи особливий порядок розгляду цієї категорії заяв та відсутність процесуальної можливості боржника заперечити проти заявленої вимоги, навести свої доводи та надати відповідні докази, зазначені обставини не були і не могли бути предметом дослідження суду.

Суд апеляційної інстанції апеляційну скаргу батька дитини задовольнив, ухвалу суду першої інстанції скасував, у задоволенні заяви матері дитини відмовив. Приймаючи рішення, апеляційний суд виходив з того, що в порядку наказного провадження вирішуються безспірні вимоги, передбачені статтею 161 ЦПК України, без перевірки обґрунтованості заявлених стягувачем вимог по суті (пункт 7 частини першої статті 168 ЦПК України). Обставини, на які посилалася заявниця, не є нововиявленими в розумінні статті 423 ЦПК України, оскільки, беззаперечно, були відомі батьку дитини на час розгляду заяви про видачу наказу, вони не підлягають дослідженню під час вирішення питання про стягнення аліментів в порядку наказного провадження, не можуть вплинути на висновки суду про права та обов'язки осіб, які беруть участь у справі.

3. Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Верховний Суд не погодився із висновком апеляційного суду.

Аналіз приписів розділу II ЦПК України дає підстави для висновку, що визначеними законом способами захисту порушеного права боржника у випадку видачі судового наказу про стягнення аліментів (пункт 4 частини першої статті 161 ЦПК України) є подання позову про зменшення розміру аліментів або звернення до суду із заявою про перегляд такого судового наказу за нововиявленими обставинами.

Разом із цим, у відповідності до частини першої статті 2 ЦПК України завданням цивільного судочинства є, серед іншого, ефективний захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

Так, при розгляді цієї справи, з метою належного виконання судом покладеного на нього цивільним процесуальним законодавством обов'язку щодо здійснення захисту порушеного права заявника, необхідним є врахування конкретних обставин цієї справи щодо неможливості одночасного існування двох судових наказів із тотожних підстав, застосування загальних засад цивільного права - принципу справедливості, добросовісності та розумності, а також застосування однієї з аксіом цивільного судочинства: «Placuit in omnibus rebus praecipuum esse iustitiae aequitatisque quam stricti iuris rationem», що означає: «У всіх юридичних справах правосуддя й справедливість мають перевагу перед строгим розумінням права».

Згідно з пунктом 4 частини першої статті 165 ЦПК України суддя відмовляє у видачі судового наказу, якщо наявні обставини, передбачені частиною першою статті 186 цього Кодексу.

При цьому зазначаючи, що обставини, на які посилається заявниця не є нововиявленими, оскільки ці обставини беззаперечно були відомі стягувачу на час розгляду справи та скасовуючи із цих підстав ухвалу суду першої інстанції, апеляційний суд не звернув увагу, що положенням пункту 4 частини першої статті 165 ЦПК України передбачено, що суддя відмовляє у видачі судового наказу, якщо наявні обставини, передбачені частиною першою статті 186 цього Кодексу.

Відповідно до пункту 2 частини першої статті 186 ЦПК України суддя відмовляє у відкритті провадження у справі, якщо є таке, що набрало законної сили, рішення чи ухвала суду про закриття провадження у справі між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, або є судовий наказ, що набрав законної сили, за тими самими вимогами.

Суди встановили наявність обставини, яка суттєво впливає на прийняте судом рішення, а саме, що двічі набули чинності судові рішення про вирішення спору між тими ж сторонами про той самий предмет стягнення коштів на утримання неповнолітньої дитини.

Ця обставина, з огляду на пункт 2 частини першої статті 186 ЦПК України принципово унеможливлює видачу судового наказу щодо того ж предмету між тими ж особами.

Крім того, це свідчить про наявність спору про визначення місця проживання неповнолітньої дитини.

Отже, місцевий суд ухвалив правильне й справедливе рішення про скасування судового наказу від 07 квітня 2022 року та відмову у видачі судового наказу за заявою батька дитини.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: https://reyestr.court.gov.ua/Review/107878159

Постанова Верховного Суду від 21.12.2022 у справі №697/1575/21 (провадження №61-8318св22)

Доводи платника аліментів про відсутність можливості працевлаштування не може бути обставиною, яка б звільнила його від обов'язку зі сплати заборгованості за аліментами. Звільнення з попереднього місця праці та відмова у прийнятті на роботу підтверджує факт відсутності працевлаштування платника аліментів та не впливає на його обов'язок утримувати дітей.

1. Обставини справи

У серпні 2021 року позивачка звернулася до суду з позовом до відповідача про стягнення пені за прострочення сплати аліментів.

Позов обґрунтовувався тим, що сторони перебували у шлюбі. Від шлюбу вони мають двох неповнолітніх дітей. Шлюб розірваний на підставі рішення суду у 2017 році.

На підставі заочного рішення суду від 17 січня 2019 року з відповідача на користь позивача стягнуто аліменти на утримання дітей в розмірі 1/3 частки від усіх видів його доходу (заробітку), але не більше десяти прожиткових мінімумів для дитини відповідного віку та не менше 50% прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку щомісячно і до досягнення дітьми повноліття. В лютому 2019 року відкрите виконавче провадження на виконання вказаного судового рішення.

У вересні 2020 року заяву відповідача про перегляд заочного рішення задоволено частково, заочне рішення про стягнення аліментів скасовано та, відповідно, виконавче провадження закінчено.

В подальшому рішенням суду від 11 листопада 2020 року, залишеним без змін постановою апеляційного суду від 29 квітня 2021 року, з відповідача на користь позивачки на утримання дітей стягнуто аліменти, починаючи з 13 листопада 2018 року і до досягнення дітьми повноліття.

В червні 2021 року відкрито виконавче провадження.

Відповідно до розрахунку заборгованості зі сплати аліментів по вказаному виконавчому провадженню заборгованість відповідача зі сплати аліментів станом на 01 жовтня 2021 року становить 89 041,91 грн. З огляду на розрахунок початок стягнення по виконавчому провадженню - 13 листопада 2018 року, борг станом на 31 серпня 2019 року становить 7 306,39 грн.

Позивачка, враховуючи уточнення позовних вимог, просила суд стягнути з відповідача на її користь пеню за прострочення сплати аліментів у розмірі 89 041,91 грн.

У серпні 2021 року відповідач звернувся до суду із зустрічним позовом до позивачки про звільнення від сплати заборгованості за аліментами.

Позовна заява мотивована тим, що позов колишньої дружини поданий безпідставно із завідомо недостовірною інформацією та відсутністю доказів винних дій платника аліментів, що є обов'язковою умовою для настання відповідальності у виді пені для даної категорії справ.

Зазначив, що заборгованість зі сплати аліментів виникла після настання обставин, які позбавили його майнової можливості сплачувати аліменти. Посилався на те, що 25 червня 2019 року він був звільнений з роботи на підставі пункту 3 статті 40 КЗпП України. Внаслідок безпідставного звільнення, починаючи з дня звільнення він не може працевлаштуватись. Звільнення за цією статтею є єдиною та постійною причиною відмови в працевлаштуванні від потенційних роботодавців.

Посилався на те, що не отримує соціальної допомоги, не перебуває на обліку в службі зайнятості, не має рухомого чи нерухомого майна. Після розлучення із вимушений орендувати житло, забезпечувати своє життя. За час вимушеного безробіття набув боргові зобов'язання, за які нараховані відсотки за прострочення.

2. Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням суду першої інстанції у задоволенні первісного позову відмовлено. У задоволенні зустрічного позову також відмовлено.

Суд дійшов висновку, що заборгованість зі сплати аліментів, що стягується з відповідача на ім'я позивачки на утримання дітей виникла не з вини особи, що зобов'язана сплачувати аліменти за рішенням суду, тому відмовив у задоволенні первісного позову.

Відмовляючи у задоволенні зустрічного позову, суд першої інстанції зазначив, що обставини платника аліментів (звільнення, відсутність роботи, перебування на обліку безробітних осіб, погане самопочуття, медичні обстеження, необхідність лікування) є повсякденними і істотного значення не мають та не є підставою для звільнення від сплати заборгованості за аліментами. При цьому, суд звернув увагу на те, що, розглядаючи дану цивільну справу, суд виходить з інтересів, в тому числі дітей, та повинен дотриматися балансу між інтересами дітей та їх батьків.

Постановою апеляційного суду апеляційну скаргу відповідача (платника аліментів) з аналогічних підстав залишено без задоволення, а рішення суду першої інстанції в оскаржуваній частині – без змін.

3. Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Відповідно до статті 197 СК України з урахуванням матеріального та сімейного стану платника аліментів суд може відстрочити або розстрочити сплату заборгованості за аліментами. За позовом платника аліментів суд може повністю або частково звільнити його від сплати заборгованості за аліментами, якщо вона виникла у зв'язку з його тяжкою хворобою або іншою обставиною, що має істотне значення.

Зазначена норма не встановлює вичерпного переліку обставин, які можуть бути підставою для звільнення (повного або часткового) від сплати заборгованості за аліментами. Питання про те, чи мають обставини, на які посилається платник аліментів, істотне значення, у кожному конкретному випадку вирішує суд. Повне або часткове звільнення платника аліментів від сплати заборгованості за аліментами можливе лише за наявності встановлених судом обставин, що мають істотне значення.

Встановлено, що платник аліментів допустив заборгованість зі сплати аліментів на утримання дітей у розмірі 89 041,91 грн.

Обставини, на які посилався позивач у зустрічній позовній заяві (відповідач за первісним позовом), як на підставу для ухвалення судового рішення про звільнення від сплати заборгованості зі сплати аліментів, не можуть бути підставою для задоволення зазначених позовних вимог.

Доводи платника аліментів про відсутність можливості працевлаштування не може бути обставиною, яка б звільнила його від обов'язку зі сплати заборгованості за аліментами. Звільнення з попереднього місця праці та одна відома суду відмова у прийнятті на роботу підтверджує факт відсутності працевлаштування платника аліментів та не впливає на його обов'язок утримувати дітей.

Посилання позивача на хворобливий стан і необхідність у зв'язку із цим звільнення його від заборгованості за аліментами також не знайшло свого підтвердження під час розгляду справи судами попередніх інстанцій. Зазначене також виключає можливість ухвалення судового рішення про звільнення платника аліментів від сплати заборгованості за аліментами.

З огляду на вищевикладене, Верховний Суд прийняв рішення залишити касаційну скаргу без задоволення.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: https://reyestr.court.gov.ua/Review/108026018

2.1.3. Справи щодо визначення місця проживання дитини

Постанова Верховного Суду від 21.12.2022 року у справі №172/491/220

За відсутності у національному законодавстві чітких положень, якими б було врегульовано порядок застосування судом превентивної тимчасової заборони на виїзд дитини за межі України та подальшого скасування такої заборони, такі тимчасові заходи можуть застосовуватись у випадку доведення, що існує ризик викрадення (незаконного переміщення) дитини, яка має звичайне місце проживання в Україні.

1. Обставини справи

Позивач звернувся до суду із позовом про визначення місця проживання малолітньої дитини.

У вересні 2022 року позивач звернувся до суду із заявою про забезпечення позову, в якій просив вжити заходи забезпечення позову шляхом заборони відповідачці та будь-яким іншим особам самовільно змінювати місце перебування дитини та здійснювати вивіз за кордон дитини без згоди на це батька дитини. На обґрунтування поданої заяви зазначав, що відповідачка намагається примусово забрати у нього дитину та вивезти її за межі України. При цьому зосереджував увагу на бажанні дитини залишитися проживати з батьком. Вважав, що чинне законодавство надає можливість відповідачці вивезти їх спільну дитину за кордон без його згоди, що унеможливить виконання судового рішення про визначення місця проживання їх дитини та може нести пряму загрозу її життю та здоров'ю.

2. Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Ухвалою суду першої інстанції заяву було задоволено частково. Заборонено відповідачці та будь-яким іншим особам здійснювати вивіз за межі України дитини без згоди батька на вивіз дитини. Суд першої інстанції виходив з того, що зазначений захід є необхідним для забезпечення балансу інтересів сторін по справі та дотримання прав, свобод та інтересів самої неповнолітньої дитини.

Відмовляючи у задоволенні заяви про забезпечення позову в частині вимог про заборону відповідачці та будь-яким іншим особам самовільно змінювати місце перебування дитини, суд першої інстанції вважав зазначені вимоги безпідставними, з огляду на рівність прав та обов'язків батьків і невирішений судовий спір про місце проживання спільної дитини сторін.

Постановою апеляційного суду апеляційну скаргу було задоволено, ухвалено нове судове рішення, яким у задоволенні заяви про забезпечення позову відмовлено. Постанова апеляційного суду мотивована тим, що оскільки спір між сторонами виник з приводу визначення місця проживання дитини на території України та не стосується вирішення питань щодо повернення дітей, які незаконно утримуються в державі, відмінній від держави їх постійного проживання, забезпечення такого позову шляхом встановлення заборони на виїзд дитини за межі України не є доцільним.

3. Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Верховний Суд вирішив постанову апеляційного суду залишити в силі зважаючи на наступне.

Конкретний захід забезпечення позову буде співмірним позовній вимозі, якщо при його застосуванні забезпечується: збалансованість інтересів сторін та інших учасників судового процесу під час вирішення спору; можливість ефективного захисту або поновлення порушених чи оспорюваних прав або інтересів позивача без порушення або безпідставного обмеження прав та охоронюваних інтересів інших учасників справи чи осіб, що не є її учасниками; можливість виконання судового рішення у разі задоволення вимог, які є ефективними способами захисту порушених чи оспорюваних прав або інтересів позивача (постанова Великої Палати Верховного Суду від 15 вересня 2020 року в справі №753/22860/17).

Вирішуючи питання про забезпечення позову, суд повинен співвідносити негативні наслідки від вжиття заходів забезпечення позову з тими негативними наслідками, які можуть настати внаслідок невжиття цих заходів. Необхідність застосування заходів забезпечення випливає з фактичних обставин справи, які свідчать про наявність підстав вважати, що незастосування цього заходу призведе до утруднення чи унеможливлення виконання рішення суду в разі задоволення позову (постанова Великої Палати Верховного Суду від 12 лютого 2020 року у справі №381/4019/18).

Переміщення дитини за межі держави постійного місця її проживання без згоди того з батьків, який здійснює опіку над дитиною, визнається незаконним згідно з Конвенцією про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей. Філософія цієї Гаазької конвенції полягає в боротьбі проти збільшення міжнародних викрадень, заснованій на бажанні захистити дітей та тлумаченні їхніх справжніх інтересів. Відповідно, мета попередження та негайного повернення відповідає концепції «найкращих інтересів дитини».

За відсутності у національному законодавстві чітких положень, якими б було врегульовано порядок вирішення питання застосування судом превентивної тимчасової заборони на виїзд дитини за межі України та подальшого скасування такої заборони, колегія суддів, виходячи із положень наведених вище конвенцій і Конвенції про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей, статті 5, пунктів 2, 10 частини першої статті 150 ЦПК України, вважає, що такі тимчасові заходи можуть підлягати до застосування у випадку доведення, що існує ризик викрадення (незаконного переміщення) дитини, яка має звичайне місце проживання в Україні.

За даними Міністерства закордонних справ Великої Британії до третини батьків не усвідомлюють, що вони вчиняють кримінальне правопорушення, переміщуючи свою дитину з країни проживання без згоди тих, хто має батьківську відповідальність. При цьому для застосування сімейним судом заборони на виїзд дитини за межі країни може мати місце за наявності доказів реального та неминучого ризику того, що дитину буде переміщено, тобто це більш ймовірно, ніж ні (Електронний ресурс: https://www.ibblaw.co.uk).

Ураховуючи характер спору (визначення місця проживання малолітньої дитини), встановлені судами попередніх інстанцій обставини (проживання спільної дитини сторін - на час вирішення спору разом із батьком, позивачем у спорі), а також недоведеність загрози вивезення відповідачкою малолітньої (восьмирічної) дитини за межі України без згоди батька, відсутність відомостей про наявність у матері документів дитини, на підставі яких здійснюється перетин державного кордону, загалом правильним слід визнати висновок апеляційного суду про відсутність підстав для задоволення заяви позивача про забезпечення позову шляхом заборони вивезення дитини за кордон без дозволу одного з батьків.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: https://reyestr.court.gov.ua/Review/108059399

Постанова Верховного Суду від 27.12.2022 року у справі №461/5717/20

Звернення позивачки до правоохоронних органів саме по собі не може вважатися достатнім доказом наявності у неї перешкод у спілкуванні з дитиною за відсутності доказів, які достовірно підтверджують існування цих перешкод.

1. Обставини справи

Позивачка звернулася до суду з позовом про визначення місця проживання малолітньої дитини з матір'ю. Позовні вимоги були обґрунтовані тим, що вона заперечує проти того, щоб син постійно проживав саме з батьком, однак її спроби владнати з чоловіком ці питання не дали жодного результату. Навпаки, відповідач почав чинити їй перешкоди у спілкуванні з сином. Стверджувала, що здатна створити значно кращі умови для проживання, виховання та розвитку дитини, ніж відповідач, у зв'язку з чим просила визначити місце проживання дитини з матір'ю.

Відповідач звернувся до суду із зустрічним позовом про визначення місця проживання дитини з батьком. В обґрунтування позовних вимог за зустрічним позовом зазначав, що з моменту свого народження і по даний час син проживає саме з ним. Вказував, що у 2016 році матір виїхала до Республіки Польща, залишивши їх з сином в Україні, і з того часу перестала брати участь у вихованні сина та виконувати свої материнські обов'язки. В Україну повернулась лише у травні 2020 року та почала часто влаштовувати безпричинні сварки. Він не чинив їй перешкод у спілкуванні з сином, однак своєю поведінкою вона сама налаштувала сина проти себе. Разом із тим він має належні житлово-побутові умови для забезпечення дитини усім необхідним для її розвитку, стабільний дохід та можливість утримувати дитину, а син має окрему облаштовану кімнату. Просив визначити місце проживання дитини з батьком.

2. Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою апеляційного суду у задоволенні позову було відмовлено, зустрічний позов задоволено. Визначено місце проживання малолітнього з батьком. Судові рішення мотивовані тим, що визначення місця проживання дитини із батьком буде відповідати якнайкращим її інтересам, оскільки батько створив належні умови для виховання сина. Разом із тим суди врахували висновок органу опіки та піклування про доцільність визначення місця проживання дитини з батьком, висловлене у межах вказаного висновку бажання дитини проживати саме з батьком, а також відмову у категоричній формі проводити час та спілкуватися з матір'ю.

3. Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Установивши наявність схожих належних матеріально-побутових умов як у матері, так і у батька для проживання дитини, врахувавши висновок органу опіки та піклування Галицької районної адміністрації Львівської міської ради, висновки та рекомендації психологів про забезпечення дитині спокійних умов проживання, захисту дитину від психологічного насилля з боку матері, суди дійшли обґрунтованого висновку про визначення місця проживання малолітнього з батьком.

Визначаючи місце проживання дитини з батьком, розуміючи, що спір стосується вкрай чутливої сфери правовідносин, а дитина потребує уваги, підтримки і любові обох батьків, суди попередніх інстанцій при вирішенні спору надали першочергове значення саме найкращими інтересами дитини.

Наявні в матеріалах справи судові рішення, зокрема про відмову у задоволенні обмежувального припису, свідчать про наявність тривалого конфлікту між сторонами, але не підтверджують факт вчинення по відношенню до малолітнього сина домашнього, економічного, психологічного насильства з боку батька, що є необхідною умовою для можливості застосування судом до відповідної особи спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству, які визначені Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

Доводи касаційної скарги про незабезпечення опитування дитини в суді в присутності психолога є непереконливими з огляду на існуючий тривалий конфлікт між батьками щодо визначення місця проживання дитини та констатований психологами негативний вплив цього конфлікту на психологічний стан дитини, наявні у матеріалах справи письмові висновки психологів, у яких установлено, що у ході обстеження дитина скаржилася на вкрай агресивну поведінку з боку матері, а також надані на засіданні комісії з питань захисту прав дитини при Галицькій районній адміністрації Львівської міської ради пояснення самої дитини, висловлені у категоричній формі, які зводяться до небажання останнього проводити час та спілкуватися з матір'ю.

За обставин цієї справи встановлено, що малолітній неодноразово висловлював свою думку з приводу проживання і спілкування із матір'ю. Зокрема така думка була висловлена ним 09 липня 2020 року на засіданні з питань захисту прав дитини при галицькій районній адміністрації під час спілкування із працівниками органів, що уповноважені здійснювати контроль та нагляд у сфері забезпечення прав малолітніх осіб, у межах розгляду спору у цій справі. Також 20 травня 2021 року ОСОБА_3 був вислуханий психологом Клініки психічного здоров'я дітей, підлітків та молоді з питань його взаємовідносин із матір'ю.

Колегія суддів вважає, що вік і рівень розвитку хлопчика дозволяють йому усвідомлено висловити свою думку щодо питання його визначення місця проживання, а отже відхиляє посилання матері на те, що дитина знаходиться під негативним впливом батька і саме тому висловлює бажання проживати з ним.

Колегія суддів вважає також необґрунтованими аргументи касаційної скарги про вчинення батьком матері перешкод у спілкуванні з дитиною. Так, у справі суди встановили, що розпорядженням Галицької районної адміністрації від 22.09.2020 року №264 визначено порядок особистого спілкування матері з сином. Позивачка мотивувала доводи щодо наявності у неї перешкод у спілкуванні з дитиною тим, що на виконання вказаного розпорядження вона декілька разів відвідувала сина за місцем його проживання у батька, проте останній чинив їй перешкоди, про що свідчить її неодноразове звернення до правоохоронних органів. Однак колегія суддів вважає, що звернення позивача до правоохоронних органів саме по собі не може вважатися достатнім доказом наявності таких перешкод за відсутності доказів, які достовірно підтверджують існування цих перешкод.

Зважаючи на це, Верховний Суд вирішив рішення судів першої та апеляційної інстанції залишити без змін, касаційну скаргу без задоволення.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: https://reyestr.court.gov.ua/Review/108262072

Постанова Верховного Суду від 30.11.2022 року у справі №464/5348/21

Дитина є суб'єктом права і незважаючи на незначний вік, неповну цивільну дієздатність, має певний обсяг прав. Одними з основних її прав є право висловлювати свою думку та право на врахування думки щодо питань, які стосуються її життя.

При цьому під час визначення місця проживання малолітньої дитини, зважаючи на вікову категорію дитини, бесіду з останньою має проводити психолог, головним завданням якого є встановлення дійсного психоемоційного стану дитини, визначення інтересів дитини та отримання думки щодо бажання дитини проживати з одним із батьків.

1. Обставини справи

Позивач звернувся до суду із позовом про визначення місця проживання дитини разом з ним. На обґрунтування позовних вимог зазначив, що малолітня донька проживає на разі разом з матір'ю, що вирішити питання стосовно її місця проживання в добровільному порядку неможливо, відповідачка не надає згоди на проживання дитини разом з батьком,

що в свою чергу стало передумовою звернення до суду для вирішення спору про визначення місця проживання дитини. Позивач має житло, постійний дохід, який достатній для забезпечення дитині належного рівня життя, не має шкідливих звичок та прагне надати дитині належне виховання. З урахуванням викладених обставин просив суд визначити місце проживання дитини разом із батьком.

2. Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням суду першої інстанції в задоволенні позовної заяви було відмовлено. Рішення суду першої інстанції мотивоване тим, що підстави для визначення місця проживання малолітньої дитини із батьком відсутні.

Постановою апеляційного суду рішення районного суду було залишено без змін. Апеляційний суд погодився з висновками суду першої інстанції, оскільки вони відповідають встановленим обставинам справи та нормам матеріального та процесуального права.

3. Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Верховний Суд звертає увагу, що дитина є найбільш вразливою стороною в ході будь-яких сімейних конфліктів. Судовий розгляд сімейних спорів, у яких зачіпаються інтереси дитини, є особливо складним, оскільки в його процесі вирішуються не просто спірні питання між батьками та іншими особами, а визначається доля дитини, а тому результат судового розгляду повинен бути спрямований на захист найкращих інтересів дитини.

Дитина є суб'єктом права і незважаючи на незначний вік, неповну цивільну дієздатність, має певний обсяг прав. Одними з основних її прав є право висловлювати свою думку та право на врахування думки щодо питань, які стосуються її життя.

Таким чином, приймаючи до уваги положення частини другої статті 160 СК України, з досягненням віку 10 років у дитини з'являється право не тільки бути вислуханою і почутою, але й право брати активну участь у вирішенні своєї долі, зокрема, у визначенні місця проживання. Лише в разі збігу волі трьох учасників переговорного процесу - матері, батька, дитини можна досягти миру і згоди.

З цією метою дитині, зокрема, надається можливість бути заслуханою в ході будь-якого судового чи адміністративного розгляду, що торкається дитини, безпосередньо або через представника чи відповідний орган у порядку, передбаченому процесуальними нормами національного законодавства. Закріплення цього права підкреслює, що дитина є особистістю, з думкою якої потрібно рахуватись, особливо при вирішенні питань, які безпосередньо її стосуються.

При цьому під час визначення місця проживання малолітньої дитини, зважаючи на вікову категорію дитини, бесіду з останньою має проводити психолог, головним завданням якого є встановлення дійсного психоемоційного стану дитини, визначення інтересів дитини та отримання думки щодо бажання дитини проживати з одним із батьків.

Проте суд має враховувати висловлену думку системно, з'ясовуючи належно фактичні обставини справи, досліджуючи та надаючи належну правову оцінку зібраним у справі доказам у їх сукупності, що в результаті сприятиме правильному вирішенню питання місця проживання дитини. Тільки так будуть забезпечені найкращі інтереси дитини, а не інтереси та бажання батьків, які вони не можуть чи не бажають вирішувати в позасудовий спосіб.

Встановлено, що позивачем у суді першої інстанції заявлялось клопотання про виклик дитини до суду для встановлення її думки щодо визначення місця її проживання.

Разом із тим, судами попередніх інстанцій в порушення вищевказаних норм права не встановлено думки малолітньої дитини, якій на час розгляду справи у суді першої інстанції виповнилось 11 років. Обґрунтованих доводів відмови у задоволенні вказаного клопотання суд не зазначив. Не була заслухана дитина і органом опіки та піклування.

Без з'ясування всіх фактичних обставин справи висновок суду не можна вважати обґрунтованим та таким, що відповідає завданням цивільного судочинства, яке полягає у справедливому та неупередженому вирішенні справ із метою ефективного захисту порушених прав.

Зважаючи на вищезазначене, Верховний Суд вирішив постанову апеляційного суду скасувати, справу передати на новий розгляд до суду апеляційної інстанції.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: https://reyestr.court.gov.ua/Review/107633821

Постанова Верховного Суду від 14.12.2022 року у справі №757/33742/19

Мати, яка на час вирішення справи про визначення місця проживання дитини проживає окремо від дитини, також має право на особисте спілкування з нею, а батько не має права перешкоджати матері спілкуватися з дитиною та брати участь у її вихованні, якщо таке спілкування не має негативного впливу на нормальний розвиток дитини і таке спілкування відбувається в якнайкращих інтересах дитини, тому при розгляді справи суд може вжити заходи забезпечення позову шляхом зобов'язання батька надавати матері дитини можливість безперешкодно спілкуватися із сином.

Висновки експертів, які констатують недоліки у психоемоційному характері відносин між дитиною та матір'ю, самі по собі не є належним доказом, який виключає будь-яку можливість контакту дитини з нею, оскільки суть забезпечення такого контакту і зводиться до спроби усунути відповідні недоліки. Ці висновки експертів, як і результати реалізації конкретного заходу забезпечення позову, можуть бути аргументами для вирішення судом спору по суті заявлених вимог, з точки зору визначення того, з ким із батьків дитині краще проживати для забезпечення якнайкращих її інтересів.

1. Обставини справи

Позивачка звернулась до суду із позовом про визначення місця проживання дитини разом з нею, відповідач подав зустрічний позов про визначення місця проживання дитини разом з ним. Позивачка подала до суду заяву про забезпечення позову, у якій просила вжити заходів забезпечення позову шляхом визначення місця та часу спілкування малолітньої дитини з нею до винесення судом рішення, а саме: щотижня у будні дні з 10:00 кожної середи до 10:00 кожної суботи; щомісяця у вихідні дні з 10:00 кожної першої суботи до 20:00 кожної першої неділі та з 10:00 кожної третьої суботи до 20:00 кожної третьої неділі та, коли випадає, з 10:00 кожної п'ятої суботи до 20:00 кожної п'ятої неділі; зобов'язати батька передавати малолітнього сина матері за місцем її проживання згідно з визначеним судом часом спілкування. На обґрунтування заяви посилалася на те, що 12 грудня 2019 року відповідач забрав сина за місцем його проживання в Республіці Австрія та вивіз до України. З цього часу він не дає їй можливості бачитись з дитиною, вона позбавлена можливості спілкуватись зі своїм сином та брати участь у його вихованні. Через такі протиправні дії щодо неї та дитини вона як мати може втратити емоційний зв'язок із сином, а тому в разі винесення судом рішення на її користь у неї будуть об'єктивні складнощі в його виконанні, адже їй буде важко налагодити стосунки з малолітнім сином.

2. Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Суд першої інстанції в задоволенні заяви про забезпечення позову відмовив у зв'язку з недоведенням того, що незастосування вказаного виду забезпечення позову може утруднити виконання відповідачем можливого рішення суду про задоволення позову. Забезпечення позову в спосіб, який просить позивач, фактично призводить до ухвалення рішення у справі.

Суд апеляційної інстанції ухвалив нове рішення, яким зобов'язав відповідача надати позивачу можливість безперешкодного спілкування, побачення та спільного проведення часу з малолітнім сином кожної суботи місяця з 10:00 до 17:00 неділі без присутності батька. У задоволенні інших вимог заяви відмовив. Постанова суду апеляційної інстанції мотивована тим, що між сторонами склалися стосунки, які позбавляють матір можливості регулярно спілкуватися з дитиною.

Відновлення відносин та емоційного контакту малолітньої дитини з її матір'ю повинно переважати над бажанням інших осіб обмежити або взагалі відгородити дитину від зустрічей з матір'ю. При цьому таке забезпечення позову не порушує прав відповідача як батька, оскільки є процесуальною дією тимчасового характеру, а не вирішенням спору по суті.

Верховний Суд постанову апеляційного суду скасував і направив справу на новий розгляд до суду апеляційної інстанції у зв'язку з ухваленням рішення апеляційної інстанції без належного повідомлення відповідача про розгляд справи.

Суд апеляційної інстанції повторно розглянувши справу, скасував ухвалу суду першої інстанції про відмову у задоволенні заяви, зобов'язав батька надавати матері можливість безперешкодного спілкування, побачення та спільного проведення часу з малолітнім сином кожну другу суботу місяця з 10:00 до 12:00 у присутності батька. У задоволенні інших вимог заяви про забезпечення позову відмовив. Постанова апеляційного суду мотивована тим, що з метою запобігання втрати емоційного контакту матері з малолітньою дитиною, погіршення між ними психоемоційного характеру відносин на період розгляду справи у суді, який може бути тривалим, та остаточного вирішення питання про визначення місця проживання малолітньої дитини суд вважає за необхідне застосування заходу забезпечення позову у спірних правовідносинах із дотриманням чинного законодавства, яким врегульовано правовий механізм забезпечення позову. Зустрічі матері з дитиною будуть сприяти відновленню довірчих відносин та емоційного контакту між ними, відповідатимуть інтересам як матері, так і дитини та зможуть запобігти загрозі невиконання чи утруднення виконання можливого рішення суду про визначення місця проживання дитини. Відновлення відносин та емоційного контакту малолітньої дитини з її матір'ю повинно переважати над бажанням інших осіб обмежити або взагалі відгородити дитину від зустрічей з матір'ю.

Верховний Суд ще раз скасував постанову апеляційного суду і направив справу на новий розгляд до суду апеляційної інстанції. Постанова суду касаційної інстанції була мотивована тим, що апеляційний суд не врахував, що закон поклав на суд обов'язок при вирішенні спорів щодо участі одного з батьків у вихованні дитини враховувати факти вчинення домашнього насильства як стосовно дитини, так і за присутності дитини. Тобто у разі посилання учасників сімейного спору на факти вчинення одним з учасників домашнього насильства обов'язково слід перевіряти, чи відбувалося домашнє насильство щодо дитини або за її присутності. Зазначені обставини слід також перевіряти при вирішенні питання про забезпечення позову у справах про визначення місця проживання дитини.

За результатами нового розгляду справи, суд апеляційної інстанції зобов'язав відповідача надавати позивачці можливість безперешкодного спілкування, побачення та спільного проведення часу з малолітнім сином кожну другу суботу місяця з 10:00 до 17:00 без присутності батька. У задоволенні решти вимог заяви про забезпечення позову відмовив. Постанова апеляційного суду мотивована тим, що зустрічі матері з дитиною є співмірним заходом забезпечення позову, враховуючи, що спір виник із сімейних правовідносин. У матеріалах справи немає доказів, що зустрічі дитини з матір'ю без участі психолога, батька можуть призвести до негативних наслідків для стану дитини. За відсутності судового рішення стосовно позивачки про вчинення нею домашнього насилля по відношенню до дитини докази, надані відповідачем, а саме: висновок фахівця за результатами психологічного аналізу ситуації запиту на допити малолітнього, висновок фахівця за результатами психодіагностичного обстеження, висновок за результатами психодіагностичного обстеження дитини фахівцями Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України, висновок психолого-діагностичної оцінки дитячо-батьківських відносин на визначення значущих психологічних обставин і факторів міжособистісної взаємодії дитини з батьками проведеної на запит служби у справах дітей, не мають правового значення при вирішенні питання про забезпечення позову, оскільки не є беззаперечними доказами вчинення будь-якого насилля стосовно дитини.

3. Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Спори у справах щодо визначення місця проживання дитини є спорами між батьками (особами, які їх замінюють), які вирішуються лише за участю спеціального суб'єкта – органу опіки та піклування. Тому справи щодо визначення місця проживання дитини не вважаються такими, у яких діти особисто беруть участь. Ураховуючи, що постанова апеляційного суду не вирішує питання про права та обов'язки малолітнього, який не брав участі у справі, тому касаційне провадження за касаційною скаргою адвоката в частині представництва малолітнього підлягає закриттю.

Підстави для забезпечення позову є оціночними та визначаються судом залежно від фактичних обставин у кожному конкретному випадку, однак будь-який сімейний спір стосовно дитини повинен вирішуватися з урахуванням та якнайкращим забезпеченням інтересів дитини.

У таких чутливих правовідносинах, враховуючи можливий тривалий судовий розгляд справи про визначення місця проживання малолітньої дитини, сприяння забезпеченню відновлення відносин та емоційного контакту малолітньої дитини особисто з її матір'ю повинно переважати над бажанням інших осіб обмежити або взагалі відгородити дитину від зустрічей із матір'ю. Аналогічного висновку дійшов Верховний Суд у постановах від 25 листопада 2020 року у справі №760/15413/19 (провадження №61-9164св20), від 17 травня 2021 року в справі №761/25101/20 (провадження №61-1092св21), від 15 вересня 2021 року в справі №752/6099/20 (провадження №61-13598св20).

Системний аналіз наведених норм права та судової практики дає підстави вважати, що мати, яка на час вирішення справи про визначення місця проживання дитини проживає окремо від дитини, також має право на особисте спілкування з нею, а батько не має права перешкоджати матері спілкуватися з дитиною та брати участь у її вихованні, якщо таке спілкування не має негативного впливу на нормальний розвиток дитини і таке спілкування відбувається в якнайкращих інтересах дитини.

Враховуючи викладене, встановивши наявність обставин, які позбавляють позивача можливості спілкуватися з малолітнім сином, з урахуванням права матері на особисте спілкування з дитиною та відсутності обставин, які обмежують право на таке спілкування, апеляційний суд правильно застосував норми процесуального права, з урахуванням практики ЄСПЛ та Верховного Суду у подібних правовідносинах, дійшов обґрунтованого висновку про наявність підстав для забезпечення позову шляхом зобов'язання батька надавати матері дитини можливість безперешкодно спілкуватися із сином.

Оскільки заходи забезпечення згідно зі статтею 158 ЦПК України носять тимчасовий характер, а також можуть змінюватися відповідно до статті 156 ЦПК України, то їх запровадження не означає їх імперативну реалізацію без врахування об'єктивних обставин, зокрема, реальних результатів відповідного спілкування дитини з матір'ю з метою встановлення емоційного контакту та покращення психоемоційного характеру їх відносин. Отже, за наявності ознак невідповідності застосованого заходу забезпечення позову інтересам дитини він може бути змінений або скасований.

Позбавлення ж матері будь-якої можливості контактувати з її дитиною виключає за своєю суттю будь-які шанси на відновлення належного емоційного контакту між дитиною та нею, покращення психоемоційного характеру їх відносин. Разом з тим, здоровий психоемоційний характер стосунків дитини з обома батьками, незалежно від їх сімейного статусу та місця проживання, емоційний контакт з обома батьками відповідатиме найкращим інтересам дитини.

Висновки експертів, які констатують недоліки у психоемоційному характері відносин між дитиною та матір'ю, самі по собі не є належним доказом, який виключає будь-яку можливість контакту дитини з нею, оскільки суть забезпечення такого контакту і зводиться до спроби усунути відповідні недоліки. Ці висновки експертів, як і результати реалізації конкретного заходу забезпечення позову, можуть бути аргументами для вирішення судом спору по суті заявлених вимог, з точки зору визначення того, з ким із батьків дитині краще проживати для забезпечення якнайкращих її інтересів.

Апеляційний суд не встановив, що висновки психологів, які міститься в матеріалах справи, місять рекомендацію щодо заборони спілкування матері з дитиною, а відповідач не довів, що зустрічі сина з матір'ю без участі психолога чи батька можуть призвести до негативних наслідків для стану дитини.

У зв'язку з цим, Верховний Суд вирішив постанову Київського апеляційного суду від 03 жовтня 2022 року залишити без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: https://reyestr.court.gov.ua/Review/107994363

2.1.4. Справи щодо міжнародного викрадення дітей

Постанова Верховного Суду від 16.11.2022 року у справі №953/6251/21

Лише прагнення батька до здійснення піклування і реалізації своїх батьківських прав не є достатнім для твердження про найкращі інтереси дитини для повернення її за місцем проживання батька.

Лише той факт, що щодо обвинувачення позивача з боку відповідачки у контролюючій та насильницькій поведінці не надано доказів притягнення його до відповідальності, відсутність факту виклику поліції позивача на допит у зв'язку із зверненням відповідачки про насилля, переведення справи у категорію «необхідність вчинення дій відсутня» не спростовує твердження відповідачки про ситуацію, яка склалася між сторонами у справі в сімейних стосунках, що не відповідає інтересам дитини.

1. Обставини справи

Батько дитини звернувся до суду з позовом у якому просив повернути дитину до Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії. Позивач зазначав, що відповідачка самостійно у 2020 році змінила місце проживання спільної малолітньої дитини і визначила її нове місце проживання в Україні з порушенням батьківських прав позивача, адже ні усної, ні письмової згоди на зміну постійного місця проживання малолітньої дитини він не давав.

2. Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

У першій інстанції суд відхилив вимоги батька про повернення дитини на основі пункту «b» частини першої статті 13 Гаазької конвенції, дійшовши висновку, що існує серйозний ризик того, що повернення до Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії поставить дитину під загрозу заподіяння фізичної чи психологічної шкоди або іншим шляхом створить для дитини нетерпиму обстановку.

Суд апеляційної інстанції ухвалив рішення про повернення дитини за запитом батька, дійшовши висновку, що суд першої інстанції неправильно застосував положення Гаазької конвенції стосовно виключень, передбачених у статях 12, 13 Конвенції, вдався до з'ясування обставин, які не входять до предмета розгляду справ такої категорії, відмовив у поверненні дитини без законних та достатніх на те підстав.

3. Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Суд касаційної інстанції вирішив постанову апеляційного суду скасувати, рішення суду першої інстанції залишити в силі зважаючи на наступне.

Суд апеляційної інстанції, ухваливши оскаржуване судове рішення, не врахував, що для дитини в Україні створені належні умови проживання, що підтверджується належними доказами, дитина щоденно відвідує дитячий садок, два рази на тиждень займається танцями, уроками англійської мови, розвиваючими заняттями, спостерігається у педіатра в поліклініці за місцем проживання, у відповідачки є постійне місце проживання та заробіток, а емоційна прив'язаність дитини з матір'ю в сукупності з цими обставинами, відповідає її найкращим інтересам.

Суд апеляційної інстанції вказав, що ініційований батьком судовий розгляд свідчить про його прагнення до здійснення піклування і реалізацію своїх батьківських прав. Водночас суд апеляційної інстанції не взяв до уваги, що між інтересами дитини та інтересами батьків повинна існувати справедлива рівновага, проте інтереси дитини мають переважати над інтересами батьків. Лише прагнення батька до здійснення піклування і реалізацію своїх батьківських прав не є достатнім для твердження про найкращі інтереси дитини для повернення її за місцем проживання батька за викладених обставин.

Крім того, з моменту переміщення дитини на час ухвалення рішення судами попередніх інстанцій минуло більше року і вона прижилася у новому середовищі, тому відсутні підстави для повернення її до місця постійного проживання, виходячи саме з інтересів дитини, як на час розгляду справи, так і в майбутньому.

Суд першої інстанції дійшов обґрунтованого висновку, що у зв'язку з відсутністю у відповідачки можливості вільно їздити до Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії, відсутності власного житла на території цієї держави, вимушеним буде переривання зв'язку матері з дитиною у випадку повернення дитини до Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії Республіки.

Лише той факт, що щодо обвинувачення позивача з боку відповідачки у контролюючій та насильницькій поведінці не надано доказів притягнення його до відповідальності, відсутність факту виклику поліції позивача на допит у зв'язку із зверненням відповідачки про насилля, переведення справи у категорію «необхідність вчинення дій відсутня» не спростовує твердження відповідачки про ситуацію, яка склалася між сторонами у справі в сімейних стосунках, що не відповідає інтересам дитини.

У зв'язку з цим, Верховний Суд погодився з висновком суду першої інстанції, що повернення дитини до Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії, з урахуванням її вікових особливостей, емоційного стану, індивідуальних психологічних властивостей, рівня розумового розвитку на цей час, з психологічної точки зору не відповідає найкращим інтересам дитини, оскільки її розлучення з матір'ю створить для неї нетерпиму обстановку.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: https://reyestr.court.gov.ua/Review/107846854

Постанова Верховного Суду від 30.11.2022 року у справі №344/20234/19

Доводи про те, що необхідною умовою забезпечення зростання та розвитку дитини є її взаємодія з матір'ю не мають правового значення для вирішення спору щодо повернення дитини до місця її постійного проживання.

1. Обставини справи

У листопаді 2019 року позивач звернувся до суду з позовом в якому просив: визнати незаконним утримування нею на території України малолітньої дитини; повернути малолітню дитину на територію Держави Ізраїль за адресою її постійного проживання; якщо рішення не буде виконано у добровільному порядку, зобов'язати відповідачку передати малолітню дитину її батьку; покласти витрати, пов'язані з поверненням дитини в Державу Ізраїль, на нього; допустити негайне виконання цього рішення в частині повернення дитини в Державу Ізраїль.

На обґрунтування вимог зазначав про те, що після одруження сторони спільно проживали в Ізраїлі, де у них народилась донька. 22.07.2019 року вони разом із донькою прилетіли до України з наміром повернутись додому 12.08.2019 року, однак у вказану дату відповідачка відмовилась повертатись в Ізраїль та без згоди позивача утримує доньку в Україні. 25.09.2019 року він самостійно повернувся в Ізраїль. Жодного письмового або усного пояснення щодо підстав утримання малолітньої дитини в Україні без згоди батька відповідачка не надала. Утримання дитини на території України порушує його право на піклування за донькою. З огляду на наведене, просив позов задовольнити.

2. Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням суду першої інстанції в задоволенні позову відмовлено. Суд виходив з того, що позивач не надав достатніх доказів на підтвердження здійснення ним піклування над малолітньою дитиною, а також документів щодо його соціального стану та працевлаштування. Наявний серйозний ризик того, що повернення дитини може завдати їй фізичної або психічної шкоди, створити нетерпиму обстановку та порушити її тісний зв'язок з матір'ю. Дитина вже більше року проживає на території України, відтак звикла до нового середовища.

Постановою апеляційного суду, позов було задоволено. Постанова апеляційного суду мотивована тим, що процедура повернення дитини до держави її постійного проживання відповідно до Гаазької конвенції не є спором про визначення місця проживання дитини і не вирішує питань, які стосуються піклування. З огляду на наведене, з'ясуванню в цій справі підлягає виключно законність утримання матір'ю дитини на території України, а також наявність передбачених Гаазькою конвенцію підстав для відмови в її поверненні до держави постійного проживання.

Відповідачка не надала суду доказів на підтвердження того, що існує серйозний ризик, що повернення дитини до місця її постійного проживання загрожує їй психологічною або фізичною небезпекою, чи що внаслідок повернення дитина потрапить у нетерпимі умови; повернення дитини до місця постійного проживання не перешкоджає матері супроводжувати дочку під час її повернення та звернутись до компетентних органів держави Ізраїль для вирішення по суті питання опіки та визначення місця проживання дитини.

Постановою Верховного Суду постанову апеляційного суду було скасовано, справу направлено на новий розгляд до суду апеляційної інстанції. Суд касаційної інстанції виходив з того, що апеляційний суд не звернув уваги на подані відповідачкою докази (висновки психологів) та не навів мотивів їх відхилення в контексті можливості заподіяння дитині психічної шкоди внаслідок повернення до Держави Ізраїль, безпідставно відмовив у задоволенні клопотання відповідачки про допит психолога в судовому засіданні, не надав належної оцінки доводам щодо можливості заподіяння дитині фізичної шкоди внаслідок триваючого військового конфлікту на території Держави Ізраїль.

Постановою апеляційного суду від 24.12.2021 року рішення суду першої інстанції було скасовано та ухвалено нове про задоволення позову. Суд апеляційної інстанції виходив з того, що повернення малолітньої дитини до Держави Ізраїль здійснено з легітимною метою, передбаченою Конвенцією про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей 1980 року, таке повернення відповідає інтересам дитини, яка народилася в Ізраїлі та без згоди батька утримується матір'ю на території України.

3. Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Звертаючись до суду з позовом про повернення дитини у порядку Гаазької конвенції 1980 року, позивач має довести звичайне місце проживання дитини в іншій державі, до якої і просить повернути дитину, а також, що він здійснював опіку, піклування про дитину до її незаконного переміщення із звичайного місця її проживання.

Встановивши, що дитина є громадянкою Ізраїлю та її місцем постійного проживання є держава Ізраїль, однак дитина без згода батька утримується матір'ю на території України, апеляційний суд дійшов обґрунтованого висновку, що повернення малолітньої дитини до Ізраїлю відповідає її інтересам.

Відповідачка не довела наявність підстав, передбачених статтею 13 Гаазької конвенції, для відмови у виданні розпорядження про повернення дитини до місця її постійного проживання, а також не надала переконливі докази того, що повернення дитини до держави її постійного місця проживання (Ізраїлю) поставить під загрозу заподіяння дитині фізичної або психічної шкоди. Незаконне переміщення дитини з країни-місця її постійного проживання одним з батьків, наділеним правом спільного піклування, порушує як права та інтереси дитини, так і права іншого з батьків, без згоди якого відбулася зміна місця проживання дитини, на піклування нею.

Доводи касаційної скарги про те, що необхідною умовою забезпечення зростання та розвитку дитини є її взаємодія з матір'ю не мають правового значення для вирішення спору, оскільки апеляційним судом не вирішувалося питання про визначення місця проживання дитини. Спір між сторонами виник щодо повернення дитини до місця її постійного проживання.

З урахуванням наведеного, Верховний Суд погодився з висновками апеляційного суду про наявність правових підстав для задоволення позову.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: https://reyestr.court.gov.ua/Review/107651261

2.1.5. Справи щодо визначення походження дітей, позбавлення та поновлення батьківських прав

Постанова Верховного Суду від 21 грудня 2022 року у справі №207/861/19

Сама по собі довготривалість розлуки матері та дитини не виключає можливості відновлення дитячо-батьківських відносин, і не є підставою для позбавлення батьківських прав особливо з врахуванням того, що мати категорично заперечує проти позбавлення її батьківських прав та наполягає на своїй участі у вихованні дитини.

1. Обставини справи

У березні 2019 року позивачка (бабуся) звернулася до суду з позовом до відповідачів (батьки), третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, - Служба у справах дітей Кам'янської міської ради, про позбавлення батьківських прав та призначення опікуна, стягнення аліментів.

Позовну заяву мотивовано тим, що відповідачі є батьками неповнолітньої дитини, а вона є її бабою. З 2012 року батьки дитини не піклуються про неї, її фізичний і духовний розвиток, не спілкуються з нею, не займаються її вихованням, не турбуються про стан її здоров'я, дитина проживає разом з нею та дідом, які тривалий час надають дитині належний догляд та турботу. Будь-якої матеріальної допомоги на утримання дитини її батьки не надають. Просила суд:

– позбавити відповідачів батьківських прав відносно малолітньої доньки;

– встановити опіку над онукою, і призначити позивачку її опікуном.

Батько дівчинки звернувся до суду із зустрічним позовом про виключення відомостей про нього як батька з актового запису про народження дитини. Зустрічну позовну заяву мотивовано тим, що з 23 липня 2011 року до березня 2013 року він перебував у зареєстрованому шлюбі із матір'ю дитини, який рішенням суду було розірвано. Під час перебуванню в шлюбі в них народилася дочка. У березні 2013 року йому стало відомо, що він не є біологічним батьком дитини. Ураховуючи викладене, просив суд виключити із актового запису в книзі реєстрації народжень відомості про нього як батька.

2. Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням суду першої інстанції у задоволенні первісного позову було відмовлено, зустрічний позов – задоволено.

Суд першої інстанції керувався тим, що під час розгляду справи не було встановлено, що мати свідомо систематично ухиляється від виконання своїх батьківських обов'язків, оскільки такі обставини не підтверджено належними та допустимими доказами. Встановлено, що мати вживає заходи для належного виконання батьківських обов'язків. Факт небажання матері йти з дитиною на контакт спростовано під час розгляду справи.

Також у справі відсутні докази застосування до матері заходів впливу у вигляді попередження з боку органів поліції, накладення адміністративної відповідальності за неналежне виконання батьківських обов'язків, попередження з боку органу опіки та піклування, органів місцевого самоврядування. Крім того, матеріали справи не містять належних та допустимих доказів того, що поведінка матері відносно дитини є свідомим нехтуванням нею своїми батьківськими обов'язками, а не збігом життєвих обставин, які склалися навколо неї, необізнаність та відсутність коштів для утримання дитини.

У судовому засіданні було вислухано думку дитини, яка зазначила, що біологічну мати вона бачила тільки один раз, не бажає спілкуватись з нею, оскільки ображена не неї за те, що вона її покинула. Бажає проживати з бабою та дідом.

Дослідивши вказане, суд зазначив, що важливими при врахуванні думки дитини є ті обставини, що дитина довгий час мешкає разом із бабою та дідом, також враховується міра набуття дитиною знань, досвіду і розуміння дійсності, усвідомлення сутності проблеми, враховуючи її вік, а тому її поглядам надається менша значимість при оцінці найкращих інтересів, наприклад, в порівнянні з більш дорослою людиною. Тому суд наголосив, що у цій справі думка дитини, хоч і має значення, але в сукупності з іншими обставинами не є вирішальною. Причиною негативного ставлення дитини до своєї біологічної матері суд вважає не тільки бездіяльність останньої, але і певний психологічний вплив з боку позивачки (бабусі).

Сама по собі довготривалість розлуки матері та дитини не виключає можливості відновлення дитячо-батьківських відносин, особливо з врахуванням того, що мати категорично заперечує проти позбавлення її батьківських прав та наполягає на своїй участі у вихованні дитини.

Таким чином, суд, співставляючи інтереси окремої особи, в право якої здійснюється втручання (відповідач), враховуючи суспільні інтереси та інтереси дитини, вважає, що непозбавлення батьківських прав буде кращим заходом для дитини ніж зворотне.

Постановою апеляційного суду апеляційну скаргу позивачки залишено без задоволення, рішення суду першої інстанції – без змін.

Постанова апеляційного суду мотивована тим, що суд першої інстанції, відмовляючи у задоволенні первісного позову, виходив із інтересів дитини, надав належну оцінку зібраним у справі доказам у їх сукупності та обґрунтовано встановив, що позивачкою не надано до суду належних і допустимих доказів свідомого нехтування матір'ю своїми батьківськими обов'язками. Також суд взяв до уваги бажання матері відновити спілкування з дочкою.

Оскільки батьківські права засновані на спорідненості батьків з дитиною, то погіршення особистих стосунків матері і дитини може мати тимчасовий характер і не є підставою для позбавлення батьківських прав відповідно до статті 164 СК України.

Не погоджуючись із позицією суду першої інстанції та апеляційного суду, позивачка вирішила оскаржити судові рішення до Верховного Суду.

3. Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Верховний Суд зазначає, що будь-який сімейний спір стосовно дитини має вирішуватися з урахуванням та якнайкращим забезпеченням інтересів дитини.

Відповідно до статті 18 Конвенції про права дитини та статті 150 СК України батьки несуть основну відповідальність щодо виховання та розвитку дитини.

У частині першій статті 151 СК України закріплено переважне право батьків перед іншими особами на особисте виховання дитини. Права батьків щодо виховання дитини розцінюються як засіб виконання ними своїх обов'язків щодо неї.

Положеннями частини другої статті 151 СК України передбачено право батьків залучати до виховання дитини інших осіб, передавати її на виховання фізичним та юридичним особам.

У частині першій статті 257 СК України визначено, що баба, дід, прабаба, прадід мають право спілкуватися зі своїми внуками, правнуками, брати участь у їх вихованні.

На переважності права саме батьків на особисте виховання дитини, порівняно із вихованням бабою, дідом, наголошено, у тому числі, у практиці ЄСПЛ. Так, відповідно до рішення ЄСПЛ у справі «Kruskic v. Croatia» від 25 листопада 2014 року положення статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, якою передбачено право на повагу до сімейного життя, поширюються у тому числі і на відносини між бабою, дідом та онуками, якщо між ними існують достатньо тісні зв'язки. Разом з цим, відносини між бабою, дідом і онуками за своїм характером відрізняються від відносин між батьками і дітьми і, зокрема вимагають меншого ступеня захисту. Право на повагу до сімейного життя баби, діда у відносинах з їхніми онуками передбачає, у першу чергу, право підтримувати звичайні стосунки з онуками, навіть якщо такий контакт зазвичай відбувається за згодою особи, яка має батьківську відповідальність» (Рішення ЄСПЛ «Bogonosovy v. Russia» від 05 березня 2019 року).

Судами першої та апеляційної інстанцій встановлено, що матеріали справи не містять належних та допустимих доказів того, що поведінка відносно дитини є свідомим нехтуванням нею своїми батьківськими обов'язками щодо малолітньої дочки, а не збігом життєвих обставин. У матеріалах справи відсутні докази щодо застосування до ОСОБА_2 заходів впливу у вигляді попередження з боку органів поліції, органів опіки та піклування і органів місцевого самоврядування, а також накладення адміністративної відповідальності за неналежне виконання батьківських обов'язків.

Крім того, матір вживає заходи для відновлення належного виконання своїх батьківських обов'язків, що підтверджується тим, що вона звернулася до Служби у справах дітей із вимогою про повернення малолітньої дитини її матері.

Надаючи відповідно до вимог статті 89 ЦПК України оцінку думці дитини, висловленій у судовому засіданні, суд першої інстанції, з висновком якого погодився суд апеляційної інстанції, обґрунтовано зазначив, що важливими при врахуванні думки дитини є ті обставини, що дитина довгий час проживала разом із бабою та дідом, також враховується міра набуття дитиною знань, досвіду і розуміння дійсності, усвідомлення сутності проблеми враховуючи її вік, а тому її поглядам надається менша значимість при оцінці найкращих інтересів, наприклад, в порівнянні з більш дорослою людиною. Тому суди наголосили, що думка дитини, хоч і має значення, але в сукупності з іншими обставинами не є вирішальною.

Причиною негативного ставлення дитини до своєї біологічної матері суди першої та апеляційної інстанцій вважали не тільки бездіяльність останньої, але і деякий психологічний вплив з боку бабусі, про який зазначала відповідач у своєму відзиві на позов та під час судового розгляду справи в суді першої інстанції.

Однак зазначене не свідчить про те, що біологічна мати не має права спілкуватись зі своєю дочкою. Сама по собі довготривалість розлуки матері та дитини не виключає можливості відновлення дитячо-батьківських відносин, особливо з врахуванням того, що мати категорично заперечує проти позбавлення її батьківських прав та наполягає на своїй участі у вихованні дитини. Крім того, відповідно до психологічного висновку, під час судового засідання було проведено опитування дитини, під час якого виявилось, що дитина проживає з бабою з трирічного віку, про зазначене спирається на слова баби. Дитина має однобоку інформацію про свою матір, спирається на слова баби. Дитина ізольована від спілкування з матір'ю і це суперечить її інтересам. Дитина має бажання поспілкуватися з матір'ю та з'ясувати, чому мати її покинула і взагалі, чи так це було насправді.

Ураховуючи викладене, колегія суддів Верховного Суду погоджується із висновками судів першої та апеляційної інстанцій про те, що в даній справі позивач не довела суду, в чому полягає захист інтересів дитини шляхом позбавлення матері по відношенню до дитини батьківських прав та що матір умисно ухилялася від виконання батьківських обов'язків по відношенню до дитини, а тому непозбавлення батьківських прав буде кращим заходом для дитини ніж зворотне. Крім того, з метою захисту інтересів малолітньої дитини, суд першої інстанції попередив матір про неприпустимість в подальшому порушення з її боку батьківських обов'язків щодо доньки та про можливі наслідки у разі неналежного виконання батьківських обов'язків – позбавлення батьківських прав.

Рішення судів першої та апеляційної інстанції було залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: https://reyestr.court.gov.ua/Review/108026105

Постанова Верховного Суду від 21 грудня 2022 року у справі №127/34145/21

Доведення обставин свідомого, умисного ухилення відповідача від виконання батьківських обов'язків, які можуть бути підставою позбавлення останнього батьківських прав, покладено на позивача.

Посилання позивачки на те, що дитина впродовж багатьох років проживає разом із нею та вітчимом і не бачиться із відповідачем, не є підставою для позбавлення відповідача батьківських прав, оскільки не доведено вину батька у невиконанні своїх обов'язків з догляду та виховання дитини.

1. Обставини справи

Позивачка звернулась до суду з позовом до відповідача, третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, – служба у справах дітей Вінницької міської ради, про позбавлення батьківських прав.

Позов обґрунтований тим, що з 10 червня 2014 року сторони перебували у зареєстрованому шлюбі, який рішенням суду розірвано. У шлюбі у сторін народився син , який на сьогодні проживає з позивачкою. Батько дитини (відповідач) проживає окремо, оскільки 29 вересня 2015 року він залишив сім'ю. До 08 червня 2016 року відповідач приходив до дитини один раз на декілька тижнів. Остання зустріч з дитиною була в травні 2018 року.

З моменту припинення сумісного проживання сторін однією сім'єю відповідач здоров'ям дитини, її потребами, здібностями не цікавився. Весь цей час відповідач не виявляв бажання спілкуватись з дитиною та брати участь у її вихованні. Добровільної допомоги на утримання сина відповідач не надавав.

Станом на 31 листопада 2021 року відповідача має є заборгованість зі сплати аліментів у розмірі 5 159,00 грн.

Відповідач згідно з поясненнями, викладеними у постанові Вінницького міського суду Вінницької області від 16 серпня 2021 року, вживає психотропні речовини. Крім того, позивачка постійно отримує від відповідача погрози щодо фізичної розправи, у зв'язку з чим вимушена звертатися до правоохоронних органів.

Просила позбавити відповідача батьківських прав щодо неповнолітнього сина.

2. Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням суду першої інстанції, яке залишене без змін постановою апеляційного суду у задоволенні позову було відмовлено.

Відмовивши у позові, суд першої інстанції, з висновком якого погодився суд апеляційної інстанції, з урахуванням висновку органу опіки та піклування щодо недоцільності позбавлення батьківських прав відповідача, виходив з того, що позбавлення його батьківських прав, тобто природних прав, наданих батькам щодо дитини на її виховання, захист її інтересів та інших прав, які виникають із факту кровної спорідненості з дитиною, є крайнім заходом впливу, необхідність застосування якого за обставин цієї справи не доведена. Позивачка не довела умисного ухилення відповідача від виконання своїх батьківських обов'язків, що згідно зі статтями 12, 81 ЦПК України є її процесуальним обов'язком.

Не погоджуючись із позицією суду першої інстанції та апеляційного суду, позивачка оскаржила судові рішення до Верховного Суду.

3. Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Згідно з частинами другою та четвертою статті 155 СК України батьківські права не можуть здійснюватися всупереч інтересам дитини. Ухилення батьків від виконання батьківських обов'язків є підставою для покладення на них відповідальності, встановленої законом. Відповідно до пункту 2 частини першої статті 164 СК України мати, батько можуть бути позбавлені судом батьківських прав, якщо вона, він ухиляються від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини.

Права батьків щодо дитини є похідними від прав та інтересів дитини на гармонійний розвиток та належне виховання, й, у першу чергу, повинні бути визначені та враховані інтереси дитини, виходячи із об'єктивних обставин спору, а тільки потім права батьків.

Позбавлення батьківських прав допускається лише тоді, коли змінити поведінку батьків у кращий бік неможливо, і лише за наявності вини у діях батьків.

Оцінюючи доводи касаційної скарги, Верховний Суд бере до уваги встановлені обставини справи, поведінку батька – відповідача до і після подання позову про позбавлення його батьківських справ.

Відмовивши у позові, суд першої інстанції, з висновком якого погодився суд апеляційної інстанції, виходив з того, що позивачка не довела умисне ухилення відповідача від виконання своїх батьківських обов'язків, а позбавлення відповідача батьківських прав є крайнім заходом впливу, необхідність застосування якого за обставин цієї справи не доведена.

Верховний Суд погоджується з цими висновками, з огляду на таке.

Суди встановили, що відповідач надав службі у справах дітей Вінницької міської ради пояснення, що він заперечує проти позбавлення його батьківських прав та бажає брати участь у вихованні сина. Водночас на засіданні комісії з питань захисту прав дитини при Виконавчому комітеті Вінницької міської ради батько зазначив, що протягом 2014-2016 років він перебував у зоні АТО, захищав Батьківщину, а протягом 2017-2018 років перебував на заробітках за кордоном, тому не міг регулярно зустрічатися із сином. Вказане спростовує доводи позивачки, що відповідач свідомо ухиляється від виконання батьківських обов'язків.

Крім того, в матеріалах справи немає достатніх доказів того, що відповідач зловживає наркотичними засобами. Як на доказ вказаного позивачка посилається на постанову Вінницького міського суду Вінницької області від 16 серпня 2021 року, зі змісту якої вбачається, що відповідач надав пояснення, відповідно до яких вживав психотропну речовину за тиждень до освідування в КНП ЦТЗ «Соціотерапія» ВОР» м. Вінниця. Разом з тим на спростування вказаних обставин відповідач надав сертифікат про проходження профілактичного наркологічного огляду, згідно з яким у відповідача відсутні наркологічні протипоказання.

Верховний Суд зазначає, що висновок органу опіки та піклування є одним із доказів, який відповідно до частини другої статті 89 ЦПК України суд оцінює у взаємному зв'язку з іншими доказами у справі. Суди у сукупності з іншими доказами у справі надали належну правову оцінку висновку органу опіки і піклування Вінницької міської ради, у якому зазначено про недоцільність позбавлення відповідача батьківських прав, враховуючи його бажання брати участь у вихованні дитини. Аргументи апеляційної та касаційної скарг не містять спростування висновку органу опіки і піклування Вінницької міської ради.

Доведення обставин свідомого, умисного ухилення відповідача від виконання батьківських обов'язків, які можуть бути підставою позбавлення останнього батьківських прав, покладено на позивача.

Вирішуючи спір, належним чином дослідивши та давши оцінку наданим сторонами доказам, установивши відсутність свідомого нехтування батьком своїми батьківськими обов'язками, зокрема те, що він не втратив бажання налагодити спілкування з дитиною, продовжує вважати себе його батьком та бажає брати участь у його вихованні, заперечує проти позбавлення його батьківських прав щодо сина, суди дійшли обґрунтованого висновку про те, що все це свідчить про його інтерес до дитини, і підстав, передбачених частиною першою статті 164 СК України, для позбавлення відповідача батьківських прав немає. Позивачка не довела необхідності застосування до відповідача такого крайнього заходу, як позбавлення батьківських прав.

Посилання позивачки на те, що дитина впродовж багатьох років проживає разом із нею та вітчимом і не бачиться із відповідачем, не є підставою для позбавлення відповідача батьківських прав, оскільки позбавлення батьківських прав є крайнім заходом впливу, необхідність застосування якого позивачка не довела.

Доводи касаційної скарги про не врахування судами наявної заборгованості за аліментами Верховний Суд до уваги не бере, оскільки наявність такої заборгованості не є підставою для позбавлення особи батьківських прав.

Безпідставними є і доводи касаційної скарги про те, що під час розгляду справи відповідач не надав жодного доказу або своїх заперечень щодо недоцільності позбавлення його батьківських прав та відсутності його вини у невиконанні своїх обов'язків з догляду та виховання дитини, оскільки згідно з розподілом обов'язків щодо доказування саме позивачка має довести, що відповідач умисно ухиляється від виконання батьківських обов'язків. Крім того, надання заперечення є правом відповідача (стаття 199 ЦПК України).

У справі, що переглядається, суди встановили, що неможливість активної участі батька в житті дитини зумовлена об'єктивними причинами, зокрема, він брав участь у зоні АТО, перебував на заробітках в іншій країні, між ним та позивачкою існують неприязні стосунки, а отже, дійшли обґрунтованого висновку про недоведеність позивачкою свідомого ухилення відповідача від виконання батьківських обов'язків.

Отже, рішення суду першої інстанції та постанову апеляційного суду залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: https://reyestr.court.gov.ua/Review/108262183

Постанова Верховного Суду від 16 грудня 2022 року у справі №168/819/20

Сам факт не проживання матері з дитиною не може свідчити про те, що вона ухиляється від виконання батьківських обов'язків.

Відсутність свідомого нехтування матір'ю своїми батьківськими обов'язками, а також наявність конфлікту між колишнім подружжям, які не можуть дійти порозуміння у питаннях виховання спільної дитини, а також те, що мати дитини проти позбавлення батьківських прав активно заперечує, може бути підставою для відмови у задоволенні позову.

1. Обставини справи

Позивач звернувся до суду з позовом до відповідачки про позбавлення батьківських прав. Позовну заяву мотивував тим, що батьками малолітньої дитини, є він та відповідачка у справі. Зазначив. що рішенням суду було розірвав шлюб між сторонами. Малолітній син є інвалідом з дитинства та потребує постійного нагляду.

Послався на те, що починаючи з 2019 року мати з дитиною не проживає, у вихованні участі своєї дитини не приймає.

На підтвердження своїх вимог позивач посилався на акти обстеження умов проживання, згідно з якими уповноваженими особами зазначено, що мати з 30 листопада 2019 року у вихованні свого сина участі не приймає, з дитиною не проживає, не займається доглядом та лікуванням малолітнього сина, який потребує постійного догляду. Жодного разу не провідала дитину у лікарні і нічим не допомагала. Стверджував, що малолітній проживає разом із батьком, має всі умови проживання та позивач забезпечив належні умови виховання дитини.

На думку позивача, між ним і дитиною існує тісний емоційний зв'язок.

Відсутні будь-які прояви взаємозв'язку між матір'ю та дитиною; дитина проживає із батьком після припинення шлюбних відносин із матір'ю; звичність, безпека, стійкість та благополуччя середовища дитини за місцем проживання батька; установлений характер соціального зв'язку у частині розвитку та охорони здоров'я дитини у невіддалених від місця проживання батька локації, а також небажання матері сприяти розвитку та охорони здоров'я дитини ; всебічно забезпечено батьком інтереси дитини (у частині утримання, догляду, охорони здоров'я, розвитку) та відсутні такі характеристики зі сторони матері – відповідачки у справі; відсутність дій зі сторони відповідачки, спрямованих на відновлення взаємин із дитиною, здійснення нею активних дій, пов'язаних з вихованням, утриманням, наданням допомоги у формах, що необхідні для духовного, фізичного та психологічного розвитку малолітньої дитини. Просив суд позбавити матір батьківських прав.

2. Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням суду першої інстанції позов було задоволено. Рішення місцевий суд мотивував тим, що позивач довів тісний емоційний зв'язок між дитиною та батьком, а також відсутність будь-яких проявів взаємозв'язку між матір'ю та дитиною. Суд врахував висновок в Служби у справах дітей Дубечненської сільської ради Волинської області про доцільність та необхідність позбавлення батьківських прав матері стосовно дитини сина, з метою забезпечення прав малолітньої дитини на його розвиток у безпечному, спокійному та стійкому середовищі, виходячи саме із інтересів малолітньої дитини, суд дійшов висновку про те, що позовна вимога про позбавлення відповідачки батьківських прав стосовно малолітнього сина, є обґрунтованою та підлягає задоволенню.

Постановою апеляційного суду рішення першої інстанції було скасовано. Постанова суду апеляційної інстанції мотивована тим, що суд першої інстанції не встановив і матеріали справи не містять належних та допустимих доказів умисного ухилення відповідача від виконання батьківських обов'язків, і таким чином місцевий суд не сприяв захисту інтересів дитини щодо його права на материнське піклування.

Питання про можливу зміну поведінки матері, яка можливо не в достатній мірі піклується про дитину, але не втратила інтерес до дитини, в кращу сторону не було з'ясовано, а також за обставин, коли в матеріалах справи відсутні докази про умисне ухилення відповідачем від своїх обов'язків щодо дитини, що є підставою для відмови у позові.

3. Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Скасовуючи рішення місцевого суду та відмовляючи у позові, суд апеляційної інстанції керувався недоведеністю умисного ухилення відповідача від виконання батьківських обов'язків, а місцевий суд не сприяв захисту інтересів дитини щодо його права на материнське піклування.

Питання про можливу зміну поведінки матері, яка можливо не в достатній мірі піклується про дитину, але не втратила інтерес до дитини, в кращу сторону не було з'ясовано, а також за обставин, коли в матеріалах справи відсутні докази про умисне ухилення відповідачем від своїх обов'язків щодо дитини, що є підставою для відмови у позові.

Верховний Суд погодився з такими висновками суду апеляційної інстанції.

У справі, що переглядається, апеляційний суд не встановив обставин умисного ухилення відповідачки від виконання батьківських обов'язків, оскільки відповідачка зверталася в органи поліції з приводу поведінки колишнього чоловіка, який чинив їй перешкоди у спілкуванні з дитиною, після проведеної з ним профілактичної бесіди дитину їй так і не дав, хоч це питання було узгоджене.

Зокрема суд апеляційної інстанції обґрунтовано керувався тим, що висновок органу опіки і піклування про доцільність позбавлення батьківських прав не можна вважати об'єктивним та обґрунтованим, враховуючи, що його складено зі слів позивача, так само як і зазначення в характеристиці про те, що відповідачка не займається вихованням дитини, адже сам факт не проживання матері з дитиною не може свідчити про те, що вона ухиляється від виконання батьківських обов'язків.

Показання свідків не можуть беззаперечно стверджувати невиконання відповідачкою батьківських обов'язків, оскільки містять узагальнюючі відомості, покликання на конкретні факти у них відсутні.

У справі, що переглядається, суд апеляційної інстанції дійшов правильного висновку про те, що позбавлення батьківських прав є крайнім заходом та виключною мірою щодо батьків, яка тягне за собою серйозні правові наслідки як для батька (матері), так і для дитини та допускається лише тоді, коли змінити поведінку батьків у кращу сторону неможливо.

Виходячи з обставин цієї справи, зміна поведінки матері, яка можливо не в достатній мірі піклується про дитину, але не втратила інтерес до дитини, в кращу сторону можлива, оскільки в матеріалах справи відсутні докази про умисне ухилення відповідача від своїх обов'язків щодо дитини.

Встановивши відсутність свідомого нехтування відповідачем своїми батьківськими обов'язками, а також наявність конфлікту між колишнім подружжям, які не можуть дійти порозуміння у питаннях виховання спільної дитини, а також те, що мати дитини проти позбавлення батьківських прав активно заперечує, апеляційний суд дійшов правильного висновку про відмову у задоволенні позову.

Рішення суду апеляційної інстанції залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: https://reyestr.court.gov.ua/Review/107984765

Постанова Верховного Суду від 30 листопада 2022 року у справі №752/15719/20

Небажання дитини мати по батькові від імені відповідача і небажання того, щоб відповідач вважався батьком дитини, не можуть слугувати достатніми підставами для позбавлення його батьківських прав.

1. Обставини справи

Позивач (син) звернувся до суду із позовом до відповідача (батька), треті особи: Служба у справах дітей Голосіївської районної у місті Києві державної адміністрації, Служба у справах дітей Солом'янської районної у місті Києві державної адміністрації, у якому просив позбавити відповідача батьківських прав стосовно нього.

Свої вимоги позивач обґрунтовував тим, що шлюб між його батьками було розірвано рішенням суду від 01 квітня 2008 року.

Позивач зазначав, що батько з лютого 2008 року, залишивши сім'ю, проживає окремо та самоусунувся від спілкування із ним як із сином. Відповідач жодним чином не брав та не бере участі у його вихованні, не цікавиться його життям, не проявляє любові та поваги, не дбає про лікування, оздоровлення та матеріальне забезпечення, що призвело до фактично взаємного відчуження між позивачем та відповідачем.

Позивач вважав, що поведінка відповідача до нього не заслуговує, щоб він в подальшому вважався його батьком. Змінивши в 2020 році прізвище, він має бажання змінити і по батькові. Рішення суду про позбавлення батьківських прав з виключенням запису про батька з актового запису звільнить його від щоденного психологічного насильства застосування по батькові і щоденного нагадування про насильство з боку відповідача.

2. Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою апеляційного суду відмовлено у задоволенні позову.

Відмовляючи у задоволенні позову, суд першої інстанції, з висновками якого погодився суд апеляційної інстанції, виходив з того, що наведені позивачем обставини щодо позбавлення відповідача батьківських прав, зокрема, небажання мати по батькові від імені відповідача, небажання аби відповідач був батьком у подальшому, без доведеності підстав, з якими закон пов'язує можливість застосування такого виключного заходу, не можуть слугувати достатніми підставами для позбавлення відповідача батьківських прав. Позивач належно не обґрунтував доводів про доцільність застосування до відповідача такого крайнього заходу, як позбавлення батьківських прав, не надав належних, достатніх та допустимих доказів невиконання відповідачем своїх батьківських обов'язків без поважних причин, свідомого ухилення відповідача від виконання батьківських обов'язків, а суд таких обставин не встановив.

Суд апеляційної інстанції також врахував, що позивач, на час звернення до суду в серпні 2020 року досяг віку 16 років, а на час розгляду справи апеляційним судом – 18 років.

У матеріалах справи наявні документи, які підтверджують те, що відповідач офіційно працює, сплачує аліменти на виконання рішення суду, а також документи, які доводять наявність спорів у судах між батьками позивача, зокрема, з приводу надання дозволу на виїзд дітей, користування майном, визначення розміру аліментів тощо. Також апеляційний суд встановив, що між батьками позивача є вкрай неприязні стосунки, які негативно впливають і на стосунки між позивачем та відповідачем, що призвело до небажання сина спілкуватися із батьком, хоча той вживає відповідні заходи, які доводять відсутність винного умислу та нехтування своїми батьківськими обов'язками стосовно сина.

3. Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Відповідно до частини третьої статті 51 Конституції України сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою.

Забезпечення найкращих інтересів дитини – дії та рішення, що спрямовані на задоволення індивідуальних потреб дитини відповідно до її віку, статі, стану здоров'я, особливостей розвитку, життєвого досвіду, родинної, культурної та етнічної належності та враховують думку дитини, якщо вона досягла такого віку і рівня розвитку, що може її висловити (абзац четвертий частини першої статті 1 Закону України «Про охорону дитинства»).

Частиною першою статті 8 Закону України «Про охорону дитинства» передбачено, що кожна дитина має право на рівень життя, достатній для її фізичного, інтелектуального, морального, культурного, духовного і соціального розвитку.

Виховання в сім'ї є першоосновою розвитку особистості дитини. На кожного з батьків покладається однакова відповідальність за виховання, навчання і розвиток дитини. Батьки або особи, які їх замінюють, мають право і зобов'язані виховувати дитину, піклуватися про її здоров'я, фізичний, духовний і моральний розвиток, навчання, створювати належні умови для розвитку її природних здібностей, поважати гідність дитини, готувати її до самостійного життя та праці (частина перша статті 12 Закону України «Про охорону дитинства»).

Здійснення батьками своїх прав та виконання обов'язків мають ґрунтуватися на повазі до прав дитини та її людської гідності (частина перша статті 155 СК України).

Відповідно до статті 165 СК України право на звернення до суду з позовом про позбавлення батьківських прав мають один з батьків, опікун, піклувальник, особа, в сім'ї якої проживає дитина, заклад охорони здоров'я, навчальний або інший дитячий заклад, в якому вона перебуває, орган опіки та піклування, прокурор, а також сама дитина, яка досягла чотирнадцяти років.

Верховний Суд в оцінці обставин справи виходить з того, що суд на перше місце ставить якнайкращі інтереси дитини, оцінка яких включає знаходження балансу між усіма елементами, потрібними для постановлення рішення. Позбавлення батьківських прав (тобто прав на виховання дитини, захист її інтересів, на відібрання дитини в інших осіб, які незаконно її утримують, та інші), що надані батькам до досягнення дитиною повноліття і ґрунтуються на факті спорідненості з нею, є крайнім заходом впливу на осіб, які не виконують батьківських обов'язків, а тому питання про його застосування потрібно вирішувати лише після повного, всебічного, об'єктивного з'ясування обставин справи, зокрема ставлення батьків до дітей.

У справі, що переглядається, суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, встановив, що в матеріалах справи немає доказів свідомого ухилення відповідача від виконання батьківських обов'язків, його винної поведінки, оскільки відповідач сплачує аліменти на сина, бажає спілкуватися з ним та брати участь у його вихованні, проте через неприязні стосунки, що склалися між батьками, саме син не бажає спілкуватися із батьком.

Верховний Суд погоджується з висновками суду першої інстанції про те, що небажання позивача мати по батькові від імені відповідача, небажання того, щоб відповідач вважався батьком позивача, не можуть слугувати достатніми підставами для позбавлення батька батьківських прав.

Також, як правомірно зауважив суд апеляційної інстанції, сама лише наявність заборгованості зі сплати аліментів не може бути підставою для позбавлення батька дитини батьківських прав.

З огляду на встановлені судами обставини справи, що переглядається, Верховний Суд погоджується з висновками судів першої та апеляційної інстанцій про неіснування достатніх підстав для застосування до відповідача крайнього заходу впливу у виді позбавлення його батьківських прав, оскільки докази, подані позивачем, беззаперечно не підтверджують факт свідомого нехтування відповідачем його батьківськими обов'язками. Брак спілкування між сторонами зумовлене перш за все існуванням складних (напружених) стосунків між ними, небажанням сина спілкуватися із батьком, водночас дії відповідача свідчать те, що він не втратив інтерес до участі у вихованні сина, відновлення стосунків із ним.

Рішення судів першої та апеляційної інстанції залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: https://reyestr.court.gov.ua/Review/107633759

Постанова Верховного Суду від 23 листопада 2022 року у справі №149/2510/21

При повторному зверненні до суду з позовом про позбавлення відповідача батьківських прав основним питанням розгляду є встановлення обставин щодо зміни ставлення відповідача до виконання ним батьківських обов'язків.

Вчинення відповідачем певних дій після ініціювання позову про позбавлення батьківських прав не доводить зміну своєї поведінки до дитини, прагнення здійснювати належне піклування про неї.

Лише той факт, що відповідач не визнав позов та висловив бажання брати участь у вихованні дитини не свідчить про його інтерес до дитини та реальне бажання змінити поведінку, оскільки позов про позбавлення його батьківських прав пред'явлено до нього вже вдруге, а він не надав доказів, які б свідчили про дійсну зміну його ставлення до виконання батьківських обов'язків.

1. Обставини справи

Позивачка звернулася до суду з позовом, у якому просила позбавити батьківських прав відповідача стосовно сина, а також збільшити розмір аліментів, стягуваних з відповідача на утримання сина, до 4 000,00 грн.

Позивач обґрунтовувала свої вимоги тим, що вона з відповідачем перебувала у зареєстрованому шлюбі та вони є батьками сина, на утримання якого на її користь рішенням суду від 13 червня 2014 року з відповідача стягуються аліменти в розмірі 700, 00 грн.

Позивач зазначила, що рішенням від 02 жовтня 2019 року Хмільницький міськрайонний суд Вінницької області відмовив їй у задоволенні позову про позбавлення батька батьківських прав, оскільки той стверджував, що бажає брати участь у вихованні дитини, цікавитися її життям. Однак після цього рішення суду поведінка відповідача стосовно дитини не змінилася, він самоусунувся від виховання сина, не приділяє дитині уваги, не цікавиться і не опікується ним, хоча син є особою з інвалідністю та потребує підвищеної уваги і турботи, утримання та виховання зі сторони батька. Позивач звертала увагу на те, що з 2019 року відповідач жодного разу не спілкувався з сином, не вітав його з днем народження, не намагався спілкуватися, не цікавився успішністю навчання дитини. Також батько не займався питанням оздоровлення та лікування сина, хоча є засновником та директором Громадської організації «Туристично-оздоровча Україна». За таких обставин вважала, що відповідач ухиляється від виконання своїх батьківських обов'язків стосовно сина, тому просила позбавити його батьківських прав.

Також, позивач зазначала, що аліментів, які стягуються з відповідача, за розміром є недостатніми для повноцінного утримання сина, оскільки позивач не працює, перебуває на обліку в Управлінні праці та соціального захисту населення Хмільницької міської ради як особа, яка отримує державну допомогу дітям-інвалідам з 01 серпня 2018 року до 13 березня 2030 року. Як стверджувала позивач, їхній син навчається за інклюзивною формою освіти, потребує позашкільних занять, консультацій лікарів і ці витрати несе лише вона. Водночас відповідач є особою працездатного віку, не має інших утриманців, є засновником та директором Громадської організації «Туристично-оздоровча Україна», яка отримує прибуток, а тому вважала, що він має можливість сплачувати аліменти в більшому розмірі, а саме 4 000,00 грн. щомісячно.

2. Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою апеляційного суду частково задоволено позов: відмовив у задоволенні позовної вимоги про позбавлення батьківських прав відповідача стосовно сина; змінив розмір аліментів та стягнув з відповідача на користь позивачки аліменти на сина, у твердій грошовій сумі у розмірі 2 000,00 грн. щомісячно, починаючи з 15 вересня 2021 року і до досягнення дитиною повноліття.

Відмовляючи в задоволенні вимоги про позбавлення батьківських прав, суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, врахував стан здоров'я дитини, особливості його розвитку, факт тривалого проживання з матір'ю, а також неузгодження між сторонами форми участі батька у вихованні та спілкуванні з сином, у зв'язку з чим, на переконання суду, таке спілкування не є постійним, певною мірою виключає можливість самостійного звернення батька з сином до закладів охорони здоров'я, як і можливість їх спілкування за відсутності матері.

Також суд першої інстанції врахував надані відповідачем до суду заяви від 17 грудня 2021 року, з якими батько звернувся до Комунального некомерційного підприємства «Центр первинної медико-санітарної допомоги», Комунального закладу «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №2 м. Хмільника Вінницької області» щодо інформування його про стан здоров'я сина, а також про дату наступних батьківських зборів у школі, де навчається його син, що, на думку суду, доводить наявність у відповідача інтересу на отримання інформації про стан здоров'я та успішність навчання дитини, бажання спілкуватися з сином. Враховуючи наведене, суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, зробив висновок, що суду не надано беззаперечних доказів того, що відповідач не бажає спілкуватися з сином та брати участь у його вихованні, остаточно і свідомо самоусунувся від виконання своїх обов'язків з виховання дитини, яка залишилася проживати з матір'ю. Та обставина, що після розірвання шлюбу матеріальним забезпеченням дитини, її вихованням і розвитком займається мати, як зазначив суд першої інстанції, не свідчить безумовно про те, що батько дитини не бажає брати участь у її утриманні і вихованні, тобто свідомо та умисно нехтує батьківськими обов'язками.

3. Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, виходив з того, що позивач не надала беззаперечних доказів на підтвердження тієї обставини, що відповідач не бажає спілкуватися з сином та брати участь у його вихованні, остаточно і свідомо самоусунуся від виконання своїх обов'язків з виховання дитини, яка залишилася проживати з матір'ю; найкращим інтересам дитини, враховуючи стан її здоров'я, відповідатиме її спілкування як із матір'ю, так і з батьком; можливість налагодження стосунків між батьком та сином остаточно не втрачена.

З такими висновками Верховний Суд не погоджується, оскільки суди першої та апеляційної інстанцій формально поставилися до з'ясування питання щодо позбавлення відповідача батьківських прав з підстави, передбаченої пунктом 2 частини першої статті 164 СК України.

Особливістю справи, що переглядається, є те, що позивач звернулася до суду з позовом про позбавлення батьківських прав вдруге. У такому разі позивач має надати докази на підтвердження того, що після ухвалення рішення про відмову в позбавленні батьківських прав (яке ґрунтувалося на висновку про те, що позбавлення таких прав є крайнім заходом впливу на відповідача) відповідач не змінив ставлення до виховання дитини, батьківські обов'язки й надалі не виконує. Водночас відповідач має надати докази на підтвердження зміни його ставлення до виконання батьківських обов'язків, існування об'єктивних перешкод у спілкуванні з дитиною та її вихованні.

Суди першої та апеляційної інстанцій не надали оцінки факту повторного звернення до суду з позовом про позбавлення відповідача батьківських прав, хоча саме встановлення обставин щодо зміни ставлення відповідача до виконання ним батьківських обов'язків є основним питанням, що підлягало з'ясуванню судами під час розгляду цієї справи, тобто фактично суди розглянули спір як за вперше пред'явленим позовом.

У справі, що переглядається, позивач як на підставу позову посилалася на те, що у 2019 році вона вже зверталася до суду з позовом про позбавлення відповідача батьківських прав відносно сина, й після ухвалення судового рішення про відмову в задоволенні позову поведінка відповідача не змінилася. Батько не бере будь-якої участі у вихованні дитини, яка є особою з інвалідністю та потребує підвищеної, особливої уваги, не піклується про його фізичний і духовний розвиток, навчання, стан здоров'я, не намагається зустрічатися та спілкуватися з сином, не вітає його з днем народження, не бере добровільної участі у забезпеченні необхідного харчування, медичного догляду та лікування сина, на підтвердження чого надала письмові докази.

На спростування зазначених доводів позовної заяви відповідач надав лише копії його заяв від 17 грудня 2021 року, з якими він звертався до Комунального некомерційного підприємства «Центр первинної медико-санітарної допомоги», Комунального закладу «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №2 м. Хмільника Вінницької області» щодо інформування його про стан здоров'я сина, а також про дату наступних батьківських зборів у школі, де навчається його син.

Суди не врахували, що зазначені звернення відповідача відбулися вже після відкриття провадження у справі, що переглядається, тому не можуть беззаперечно підтверджувати наявність у нього інтересу до стану здоров'я сина та успішності його навчання. Доказів на підтвердження вчинення дій, які б свідчили про бажання відповідача брати участь у вихованні та розвитку дитини в період з моменту ухвалення судового рішення від 02 жовтня 2019 року про відмову в задоволенні позову про позбавлення батьківських прав до повторного звернення позивача до суду з цим позовом відповідач не надав.

Вчинення відповідачем певних дій після ініціювання позову про позбавлення батьківських прав не доводить зміну своєї поведінки до дитини, прагнення здійснювати належне піклування про неї.

Твердження відповідача про його бажання цікавитися навчальним процесом сина спростовується довідкою Комунального закладу «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №2 м. Хмільника» від 06 серпня 2021 року №327, у якій класний керівник зазначила, що з біологічним батьком учня вона познайомилася, коли дитина прийшла до першого класу у 2019 році. Під час навчального процесу він лише раз підійшов і поцікавився дитиною, але до сина він не підходив і не спілкувався. Від того часу батько жодного разу не відвідував школу, не цікавився сином, його успіхами в навчанні. У вихованні дитини участі не бере.

Суди встановили, що рішенням Виконавчого комітету Хмільницької міської ради від 20 серпня 2015 року №245 визначено способи участі батька у вихованні та спілкуванні з малолітнім сином, а також те, що 05 жовтня 2015 року спеціалістами Служби у справах дітей складено акт, в якому зафіксовано, що під час візиту за місцем проживання дитини мати була відсутня, бабуся, мотивуючи тим, що дитина хвора та має температуру, не дала дитину для спілкування з батьком.

Урахувавши ці обставини, апеляційний суд зробив висновок про те, що поведінка відповідача свідчить про те, що він не визнає позов; він намагався зустрітися із дитиною, проте бабуся хлопчика відмовила у цьому, пославшись на хворобу дитини.

Водночас суд апеляційної інстанції не звернув уваги на те, що зазначений факт відбувся у жовтні 2015 року та ця обставина була врахована під час розгляду першого позову позивача про позбавлення відповідача батьківських прав. Протягом 2016-2021 років батько дитини не звертався до Служби у справах дітей з приводу фіксування факту невиконання рішення Виконавчого комітету Хмільницької міської ради від 20 серпня 2015 року №245, про що наголошено у висновку Виконавчого комітету Хмільницької міської ради як органу опіки та піклування, яке є додатком до рішення Виконавчого комітету Хмільницької міської ради Вінницької області від 23 лютого 2022 року №90.

У свої поясненнях відповідач посилався на те, що рішення органу опіки і піклування, яким встановлено графік його побачень із сином не виконується позивачем, а він, турбуючись про здоров'я сина, припинив в примусовому порядку вимагати побачень із сином. Проте доказів на підтвердження того, що позивач чинить перешкоди у спілкуванні йому з сином та не виконує рішення органу опіки та піклування, зокрема в період з моменту ухвалення рішення суду від 02 жовтня 2019 року про відмову в задоволенні позову про позбавлення батьківських прав до звернення позивача до суду з цим позовом, відповідач не надав.

Також суди першої та апеляційної інстанцій не врахували, що про ухилення одним з батьків від виконання своїх обов'язків щодо виховання дитини може свідчити не лише ненадання матеріального забезпечення кимось із батьків, але й брак спілкування, моральної та психологічної підтримки дитини, нездійснення участі у вихованні та розвитку дитини, незабезпечення потрібним харчуванням та лікуванням тощо.

У справі, що переглядається, позивач навела численні посилання на те, що батько не змінив ставлення до виконання батьківських обов'язків, контакту з дитиною не налагодив і не вживав жодних заходів щодо налагодження стосунків з дитиною, не цікавиться її станом здоров'я, не виявляє будь-якої турботи про дитину, не надає матеріальної підтримки в добровільному порядку, тобто самоусунувся від виконання своїх батьківських обов'язків.

Відповідач не надав доказів, а суди не встановили обставини на підтвердження зміни поведінки батька після ухвалення рішення суду від 02 жовтня 2019 р. про відмову в позбавленні батьківських прав, належного виконання ним батьківських обов'язків, а так само на підтвердження наявності об'єктивних перешкод у спілкуванні з сином, бажання брати участь у вихованні сина, не порушував питання щодо невиконання позивачем рішення Виконавчого комітету Хмільницької міської ради від 20 серпня 2015 року №245, яким визначено способи участі батька у вихованні та спілкуванні з сином.

У письмових поясненнях відповідач зазначав, що передає сину подарунки, проте відповідних доказів до суду не подав. Крім того, відповідач звернув увагу на те, що він вірить, що коли син підросте і у нього буде власна думка, він зможе бачитися з ним тоді, коли він забажає сам. Проте зазначені твердження відповідача не свідчать про його бажання брати участь у вихованні та розвитку дитини, мають маніпулятивний характер, а подальша тривала бездіяльність відповідача навпаки може призвести лише до цілковитої втрати зв'язків між батьком і сином.

Лише той факт, що відповідач не визнав позов та висловив бажання брати участь у вихованні дитини не свідчить про його інтерес до дитини та реальне бажання змінити поведінку, оскільки позов про позбавлення його батьківських прав пред'явлено до нього вже вдруге, а він не надав доказів, які б свідчили про дійсну зміну його ставлення до виконання батьківських обов'язків.

З наведених підстав Верховний Суд вважає помилковим висновок суду першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, про відмову у задоволенні позову, оскільки такий висновок є формальним, не відповідає завданням цивільного судочинства, які полягають у справедливому та неупередженому вирішенні справ із метою ефективного захисту порушених прав, та не враховує необхідність першочергового забезпечення якнайкращих інтересів дитини.

Рішення суду першої та апеляційної інстанції було скасовано, винесено нове рішення, яким позов задоволено.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: https://reyestr.court.gov.ua/Review/107706574

Постанова Верховного Суду від 12 жовтня 2022 року у справі №201/6094/18

Визначальним при вирішенні спору про визнання батьківства є походження дитини від певної особи, а не її проживання чи непроживання з цією особою.

Неналежне виконання сторонами своїх процесуальних обов'язків, у тому числі неподання суду усіх доказів, збирання нових доказів після розгляду справи, а з боку суду переоцінка доказів, наявних у матеріалах справи, не є нововиявленими обставинами, а тому і не можуть привести до перегляду судового рішення із зазначених підстав.

1. Обставини справи

У червні 2018 року позивач звернувся до суду з позовом до відповідачки, третя особа – Соборний районний у місті Дніпрі відділ державної реєстрації актів цивільного стану Головного територіального управління юстиції у Дніпропетровській області, про визнання батьківства та внесення змін до актового запису про народження дитини.

Позовну заяву мотивовано тим, що відповідачка народила дочку, біологічним батьком якої є позивач. Відповідач відмовилась вказати його батьком дитини. З грудня 2017 року донька постійно проживає разом з позивачем. Оскільки документально не підтверджено батьківство позивача щодо доньки, в нього постійно виникають труднощі у всіх офіційних структурах та організаціях, оскільки для вирішення будь-яких соціально-побутових потреб дитини необхідна присутність одного з батьків дитини.

Посилаючись на зазначені обставини, уточнивши позовні вимоги, позивач просив суд визнати його батьком та внести зміни до актового запису про народження доньки, зазначивши його дані в графі «батько».

2. Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 19 грудня 2018 року, залишеним без змін постановами Дніпровського апеляційного суду від 12 лютого 2020 року та Верховного Суду від 17 червня 2020 року, позов задоволено. Визнано позивача батьком малолітньої дитини. Внесено зміни до актового запису про народження малолітньої дитини.

У листопаді 2021 року відповідачка звернулася до суду із заявою про перегляд за нововиявленими обставинами рішення Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 19 грудня 2018 року. Зазначила, що встановлені судом обставини про батьківство позивача щодо дитини спростовуються доказами, що є нововиявленими обставинами, а саме: копіями висновку №12265 експертного портретного дослідження від 03 серпня 2020 року; копією висновку експертного фототехнічного дослідження №12406/15202-15205/17251-17258 від 20 жовтня 2020 року; копією висновку експертного комп'ютерно-технічного дослідження та дослідження відео-, звукозапису №12264/13048 від 25 серпня 2020 року.

Ухвалою Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 12 квітня 2022 року, залишеною без змін постановою Дніпровського апеляційного суду від 27 липня 2022 року, відмовлено у задоволенні заяви позивачки про перегляд за нововиявленими обставинами рішення Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 19 грудня 2018 року.

Судові рішення мотивовано тим, що обставини, на які посилається заявник, як на нововиявлені, не спростовує факти, покладені в основу судового рішення і ці обставини не можуть вплинути на юридичну оцінку обставин, здійснену судом у судовому рішенні та у розумінні статті 423 ЦПК України такими не являються, а тому у задоволенні заяви слід відмовити.

Відповідачка подала касаційну скаргу на вказані судові рішення.

3. Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Нововиявлені обставини – це юридичні факти, які мають істотне значення для розгляду справи та існували на час розгляду справи, але не були і не могли бути відомі заявнику, а також обставини, які виникли після набрання судовим рішенням законної сили та віднесені законом до нововиявлених обставин.

За змістом наведених правових норм необхідними умовами нововиявлених обставин, визначених пунктом 1 частини другої статті 423 ЦПК України, є те, що вони існували на час розгляду справи; ці обставини не могли бути відомі заявникові на час розгляду справи; вони входять до предмета доказування у справі та можуть вплинути на висновки суду про права та обов'язки учасників справи. Нововиявлені обставини мають підтверджуватися фактичними даними (доказами), що в установленому порядку спростовують факти, покладені в основу судового рішення. Суд має право скасувати судове рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами лише за умови, що ці обставини можуть вплинути на юридичну оцінку обставин, здійснену судом у судовому рішенні, що переглядається.

Вирішуючи питання про наявність нововиявлених обставин, суд повинен розмежовувати нововиявлені обставини та нові обставини. Обставини, що обґрунтовують вимоги або заперечення сторін чи мають інше істотне значення для правильного вирішення справи, існували на час ухвалення судового рішення, але залишаються невідомими учасникам справи, та стали відомими тільки після ухвалення судового рішення, є нововиявленими обставинами.

Судам необхідно розрізняти нові докази та докази, якими підтверджуються нововиявлені обставини, оскільки нові докази не можуть бути підставою для перегляду за нововиявленими обставинами судового рішення.

Процедури перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами повинні відповідати вимогам статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, положенням законодавства України та мають бути збалансовані з ефективністю правового захисту і обов'язковістю остаточних рішень судів усіх інстанцій, як найважливіших аспектів реалізації принципу верховенства права.

Європейський суд з прав людини зазначив, що одним із фундаментальних аспектів верховенства права є принцип юридичної визначеності, який передбачає повагу до принципу res judicata – принципу остаточності рішень суду. Цей принцип наголошує, що жодна зі сторін не має права вимагати перегляду остаточного та обов'язкового рішення суду лише тому, що вона має на меті добитися нового слухання справи та нового її вирішення.

Таким чином, нововиявленими обставинами є фактичні обставини, які мають істотне значення і які об'єктивно існували на час розгляду справи, але не були відомі і не могли бути відомі особі, яка звертається з заявою про перегляд рішення суду.

Судами попередніх інстанцій встановлено, що рішення Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 19 грудня 2018 року було предметом перегляду судами як апеляційної, так і касаційної інстанцій, при цьому, обставини, які описуються у висновках експертних установ є новими доказами, отриманими за зверненнями відповідачки до експертних установ вже після ухвалення судового рішення від 19 грудня 2018 року, тому не є нововиявленими.

Слід зазначити, що неналежне виконання сторонами своїх процесуальних обов'язків, у тому числі неподання суду усіх доказів, збирання нових доказів після розгляду справи, а з боку суду переоцінка доказів, наявних у матеріалах справи, не є нововиявленими обставинами, а тому і не можуть привести до перегляду судового рішення із зазначених підстав.

При цьому надані заявником висновки експертних установ, якими остання хоче довести обставини щодо постійного проживання дочки разом із нею, а не позивачем, не є тими доказами, які б могли безумовно вплинути на висновки суду про батьківство позивача щодо дитини під час ухвалення рішення, отже не є істотними обставинами, які б могли вплинути на результат розгляду справи, оскільки визначальним у вирішенні цього спору є походження дитини від певної особи, а не її проживання чи непроживання з цією особою.

Встановивши, що обставини, на які посилається заявник, як на нововиявлені, не спростовує факти, покладені в основу судового рішення і ці обставини не можуть вплинути на юридичну оцінку обставин, здійснену судом у судовому рішенні та у розумінні статті 423 ЦПК України такими не являються, суди попередніх інстанцій дійшли вірного висновку про відсутність підстав для задоволення заяви про перегляд за нововиявленими обставинами судового рішення.

Ухвалу суду першої інстанції та постанову апеляційного суду, якими відмовлено у задоволенні заяви позивачки про перегляд за нововиявленими обставинами рішення Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 19 грудня 2018 року – залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: https://reyestr.court.gov.ua/Review/106903737

2.1.6. Справи щодо видачі обмежувальних приписів

Постанова ВС/КЦС від 13.10.2022 у справі №727/3247/22 (провадження №61-8556св22)

З часу вчинення заінтересованою особою щодо заявниці психологічного насильства у квітні 2021 року до звернення заявниці до суду із заявою про видачу обмежувального припису у травні 2022 року минув тривалий час, фактів протиправної поведінки заінтересованої особи протягом цього часу заявником не наведено. Відтак, суд вирішив що вимоги заявниці про необхідність її захисту від психологічного насильства заінтересованої особи не відповідають обставинам справи.

Верховний Суд зазначив, що заборона заінтересованій особі на строк шість місяців перебувати у місці проживання (перебування) заявниці як вид заходу тимчасового обмеження прав кривдника є фактично його виселенням із квартири, в якій частка належить йому і яка є його постійним місцем проживання, що не є пропорційним втручанням у мирне володіння майном і порушує право заінтересованої особи на житло.

1. Короткий зміст заявлених вимог

У травні 2022 року заявниця звернулася до суду із заявою про видачу обмежувального припису. Заява мотивована тим, що шлюб між нею та заінтересованою особою було розірвано рішенням суду від 01.08.2018. Заявниця та заінтересована особа є батьками ОСОБА_2 та співвласниками квартири АДРЕСА_1. Рішенням Шевченківського районного суду м. Чернівці від 05.04.2021 визначено порядок користування квартирою АДРЕСА_1 між співвласниками. Посилалася на те, що проживання з заінтересованою особою в одній квартирі є неможливим, оскільки сварки переросли в конфлікти, під час яких поведінка колишнього чоловіка є агресивною, останній постійно ображає її та сина - ОСОБА_4, висловлюється нецензурною лайкою, погрожує фізичною розправою, завдає психологічного тиску їй та дітям.

Постановою Шевченківського районного суду м. Чернівці від 10.11.2021 встановлено винуватість заінтересованої особи у вчиненні правопорушення, передбаченого ч.1 ст.173-2 КУпАП, притягнуто до адміністративної відповідальності. Відповідно до інформації про результати психологічного обстеження сина ОСОБА_2, емоційний стан нестабільний, високий рівень тривоги.

Ураховуючи викладене, заявниця просила суд видати обмежувальний припис відносно колишнього чоловіка на строк шість місяців із забороною перебувати у місці проживання (перебування) заявниці у квартирі АДРЕСА_1; наближатися на відстань до 2 км до місця проживання (перебування) заявниці у квартирі АДРЕСА_1.

2. Короткий зміст рішення суду першої інстанції

Рішенням суду першої інстанції від 17.05.2022 заяву задоволено частково. Видано обмежувальний припис у вигляді заходів тимчасового обмеження прав заінтересованої особи поклавши на нього строком в один місяць такі обов'язки: заборонено перебувати у місці проживання (перебування) заявниці у квартирі, яка знаходиться по АДРЕСА_2; заборонено наближатися на відстань до 1 км до місця проживання заявниці за адресою: АДРЕСА_2. Рішення суду мотивовано тим, що існує реальна ймовірність повторного вчинення домашнього насильства кривдником, а тому заявниця, яка є жертвою такого насильства, потребує захисту у порядку, передбаченому Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

Тимчасове обмеження права заінтересованої особи перебувати у квартирі АДРЕСА_1 є легітимним заходом втручання у його права та свободи, оскільки є гарантією заявниці на спеціальні засоби правового захисту, які передбачені Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», та забезпечить безпеку постраждалій особі.

Достатнім буде встановлення обмежувального припису строком на один місяць, оскільки заявником не доведено існування високого рівня вірогідності повторного вчинення домашнього насильства та настання тяжких або особливо тяжких наслідків його вчинення щодо постраждалої особи, які б свідчили про необхідність встановлення максимального строку обмежувального припису 6 місяців.

3. Короткий зміст рішення суду апеляційної інстанції

Постановою апеляційного суду від 20.07.2022 апеляційну скаргу представника заінтересованої особи задоволено. Рішення суду першої інстанції від 17.05.2022 скасовано. Заяву про видачу обмежувального припису залишено без задоволення.

Постанова апеляційного суду мотивована тим, що з часу вчинення заінтересованою особою щодо заявниці психологічного насильства у квітні 2021 року до звернення заявниці до суду з цією заявою у травні 2022 року минув тривалий час, фактів протиправної поведінки заінтересованої особи протягом цього часу заявницею не наведено. З огляду на наведене, висновки суду першої інстанції про необхідність захисту заявниці від психологічного насильства заінтересованої особи не відповідають обставинам справи.

4. Короткий зміст вимог касаційної скарги

У вересні 2022 року представник заявниці подав до Верховного Суду касаційну скаргу, в якій просив оскаржуване судове рішення апеляційного суду скасувати і залишити в силі рішення суду першої інстанції. Підставою касаційного оскарження вказаного судового рішення заявник зазначав неправильне застосування судом норм матеріального права та порушення норм процесуального права, а саме застосування норм права без урахування висновку щодо застосування норм права у подібних правовідносинах, викладених у постановах Верховного Суду від 21.11.2018 у справі №756/2072/18, від 09.12.2019 у справі №756/11732/18, що відповідає вимогам пункту 1 ч.2 ст.389ЦПК України. Касаційна скарга мотивована тим, що заінтересована особа своїми діями чинить морально-психологічний тиск на дитину, що негативно впливає на психологічний стан здоров'я сина. Також апеляційний суд не звернув увагу на акт оцінки потреб сім"ї від 01.04.2022 №142/02-07, яким встановлено, що сімейні та соціальні стосунки негативні (батько – заінтересована особа також проживає у квартирі з новою родиною, участі в утримуванні та вихованні сина не приймає).

5. Позиція та мотиви Верховного Суду

Вирішуючи справу, апеляційний суд на підставі належним чином оцінених доказів, дійшов правильного висновку про те, що з часу вчинення заінтересованою особою щодо заявниці психологічного насильства у квітні 2021 року до звернення заявниці до суду з цією заявою у травні 2022 року минув тривалий час, фактів протиправної поведінки заінтересованої особи протягом цього часу заявником не наведено.

Відтак, висновки суду першої інстанції про необхідність захисту заявниці від психологічного насильства заінтересованої особи не відповідають обставинам справи.

Верховний Суд зазначив, що вимоги заявника про заборону заінтересованій особі на строк шість місяців перебувати у місці проживання (перебування) заявниці у квартирі АДРЕСА_1 не можуть бути задоволені, оскільки заінтересована особа є співвласником цієї квартири разом із заявницею, тому відповідно до вимог цивільного законодавства не може бути позбавлений права користування та розпорядження своїм майном, власником якого він є.

Крім того, такий вид заходу тимчасового обмеження прав кривдника є фактично його виселенням із квартири, в якій частка належить йому і яка є його постійним місцем проживання, що не є пропорційним втручанням у мирне володіння майном і порушує право заінтересованої особи на житло.

З урахуванням зазначеного, Верховний Суд вирішив касаційну скаргу залишити без задоволення, а постанову апеляційного суду від 20.07.2022 залишити без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: https://reyestr.court.gov.ua/Review/106915491

Постанова ВС/КЦС від 26.10.2022 у справі №390/1457/21 (провадження №61-6286св22)

Кожна зустріч батька з сином, на виконання рішення суду про порядок участі у вихованні та спілкуванні з малолітнім сином, перетворилася на випадки домашнього насильства. Ухвалюючи рішення про відмову у задоволенні заяви про видачу обмежувального припису суди не врахували та не надали оцінки висновкам психологів, згідно яких зустрічі з батьком для дитини є психотравмуючими. Заява дитини на ім'я начальника служби у справах дітей згідно якої неповнолітній відмовився від побачення з батьком також була проігнорована судами. Верховний Суд направив справу на новий розгляд до суду апеляційної інстанції. Один із висновків ВС: психологічне насильство може проявлятися в погрозах, в т.ч. щодо третіх осіб, інших діянь, спрямованих на обмеження волевиявлення особи, якщо такі діяння спричинили емоційну невпевненість або завдали шкоди психологічному здоров'ю.

Загалом цей кейс та висновки ВС є цікавими та важливими з наступних підстав:

1) малолітня дитина звернулася до центру БПД за допомогою у справі про видачу обмежувального припису. Інтереси дитини представляв адвокат протягом розгляду справи всіма інстанціями. Мама дитини виступила свідком у справі;

2) активна позиція адвоката у справі була спрямована на збалансування інтересів дитини і батька, та дотримання принципу найкращих інтересів дитини;

3) ВС роз'яснив в чому може проявлятися психологічне насильство;

4) в матеріалах справи містяться декілька висновків психологів про те що зустрічі з батьком (поведінка батька містить ознаки психологічного домашнього насильства) є психотравмуючими для дитини. Суди першої та апеляційної інстанції вирішили що такі висновки не є доказами вчинення домашнього насильства батьком щодо дитини. ВС направляючи справу на новий розгляд до суду апеляційної інстанції, вказав що суди не надали оцінки висновкам психологів та рішення судів у частині не прийняття цих доказів є немотивованими.

1. Короткий зміст заявлених вимог

У листопаді 2021 року адвокат, яка діє в інтересах неповнолітнього заявника звернулась з до суду з заявою про видачу обмежувального припису щодо заінтересованої особи.

Заява мотивована тим, що до Кропивницького місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги звернувся неповнолітній із приводу систематичного вчинення біологічним батьком психологічного насильства. З 2008 року заінтересована особа не приймав участі у вихованні сина, будь-якого спілкування між ними не було, однак після звернення до суду матері неповнолітнього із позовом про позбавлення батьківських прав, останній у 2018 році звернувся до суду з позовом про встановлення порядку участі у вихованні дитини. Рішенням суду відмовлено у позбавленні батьківських прав, а Кропивницьким апеляційним судом встановлено графік побачень батька з сином. 21.11.2020 заінтересована особа разом із своєю матір'ю і представником прийшли на зустріч із неповнолітнім. Під час зустрічі з сином, заінтересована особа вів себе відсторонено та незацікавлено, натомість його мати та представник вели себе зухвало та агресивно щодо неповнолітнього, зокрема вимагали від дитини негайно піти з ними, залякували його відповідальністю за невиконання рішення суду, принижували його матір у його присутності. У решті дитина не витримала, рознервувалася та в присутності свідків повідомила про своє категоричне небажання спілкуватися з батьком. Після зазначеної зустрічі, неповнолітній заявник почував себе пригніченим, виснаженим, втомленим, ображеним і приниженим. Вказані ситуації повторювалися під час наступних зустрічей батька з сином, під час яких мати заінтересованої особи вимагала від родини неповнолітнього відкликати виконавчого листа про стягнення з її сина аліментів на утримання неповнолітнього сина. Врешті дитина була змушена звертатися до поліції. Відповідно висновків психолога, зустрічі неповнолітнього із біологічним батьком та бабусею є психотравмуючими та мають ознаки психологічного насилля. Заявник вважає, що сукупність вищевказаних обставин свідчить про вчинення біологічним батьком домашнього насильства щодо нього і його матері.

Заявник просив видати обмежувальний припис, яким визначити такі заходи тимчасового обмеження прав заінтересованої особи: заборонити наближатися на 100 метрів до місця проживання (перебування), інших місць частого відвідування неповнолітнього, а саме: місця проживання за адресою: АДРЕСА_1; місця навчання: Соколівський заклад загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів Соколівської сільської ради Кропивницького району Кіровоградської області, або будь-якого іншого місця проживання чи навчання неповнолітнього; заборонити особисто і через третіх осіб розшукувати сина, якщо він за власним бажанням перебуває у місці, невідомому заінтересованій особі, переслідувати його та в будь-який спосіб спілкуватися з ним; заборонити ведення листування, телефонних переговорів із сином або контактування з ним через інші засоби зв'язку особисто і через третіх осіб.

2. Короткий зміст рішень судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням суду першої інстанції від 06.12.2021, яке залишено без змін постановою апеляційного суду від 18.05.2022 у задоволенні заяви адвоката, яка діє в інтересах неповнолітнього про видачу обмежувального припису відмовлено.

Відмовляючи у задоволення заяви суд першої інстанції виходив з того, що заявником не надані належні, допустимі і достатні докази на підтвердження факту домашнього насильства, а наведені заявником обставини не містять ознак фізичного (застосування відносно неповнолітнього фізичної сили, або в будь-який спосіб спричинення шкоду його здоров'ю чи життю, або ж поставлення його під загрозу) чи психічного насильства (не встановлено, що батько ображав малолітнього сина, погрожував чи залякував його або вчиняв інші умисні дії, направлені на порушення психологічної рівноваги дитини, обмеження його волевиявлення) в розумінні Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

Суд першої інстанції зазначив, що:

– заява до поліції від 10.06.2021 про притягнення заінтересованої особи та його матері до кримінальної відповідальності за ст.126-1 КК України та витяг із Єдиного реєстру досудових розслідувань не можуть бути доказом вчинення домашнього насильства;

– відеозаписи з відеокамери житлового будинку розташованого за адресою: АДРЕСА_1, а також мобільного телефону матері неповнолітнього, де зафіксовано зустрічі заінтересованої особи та неповнолітнього біля подвір'я вказаного будинку від 05.06.2021, 07.08.2021 та від 02.10.2021, а також копії відеозаписів із нагрудних камер поліцейських, що прибули за викликом неповнолітнього на лінію 102 від 02.10.2021, не містять будь-яких підтверджень щодо наявності факту фізичного чи психологічного насильства з боку заінтересованої особи по відношенню до неповнолітнього;

– висновки психолога не містять чіткого визначення, які саме дії з боку батька прямо чи опосередковано становлять психологічне насильство щодо дитини;

– пояснення свідків ОСОБА_4, ОСОБА_7 лише свідчать про небажання неповнолітнього бачитись з батьком і не містять відомостей про вчинення фізичного чи психологічного насильства щодо дитини з боку батька;

– дії заінтересованої особи вчинено в межах визначених рішенням суду про порядок участі у вихованні та спілкуванні з малолітнім сином.

3. Короткий зміст вимог касаційної скарги

У липні 2022 року неповнолітній подав касаційну скаргу, підписану представником, в якій просив скасувати рішення судів першої та апеляційної інстанції та ухвалити нове рішення про задоволення заяви про видачу обмежувального припису.

В обґрунтування касаційної скарги зазначено, що заявник вказував та доводив саме наявність психологічного насильства, а не застосування до дитини фізичної сили, тому є незрозумілим зазначення судами про недоведеність факту застосування батьком відносно неповнолітнього фізичної сили. Фактично судами не встановлено, яким формам домашнього насильства піддавався заявник, та не оцінено ризики продовження у майбутньому домашнього насильства у будь-якому його прояві. Вчинення психологічного тиска (використання переваги, щоб принизити та знецінити іншого члена сім'ї, свідомим ігноруванням потреб та почуттів інших членів сім'ї) з боку біологічного батька підтверджуються висновками психолога, які не спростовані жодними іншими доказами. Заінтересована особа не звертався ні до психологів, ні до служби у справах дітей, ні до медіаторів для вирішення ситуації з сином мирним шляхом. Заявник вважав, що не може бути правовою підставою для відмови у захисті прав жертви домашнього насильства, наявність між батьками конфлікту щодо участі і спілкуванні з дитиною та фактичного вчинення дій батьком у межах визначеним судовим рішенням про порядок участі у вихованні та спілкуванні з сином. Судами не взято до уваги пояснення свідка ОСОБА_7 – начальника служби у справах дітей. Зазначав, що суди під час ухвалення оскаржених судових рішень мали збалансувати інтереси батька та інтереси дитини, яка є постраждалою від домашнього насильства та повинні були дотримуватись принципу забезпечення найкращих інтересів дитини.

4. Позиція та мотиви Верховного Суду

За результатами касаційного розгляду Верховний Суд вирішив задовольнити частково касаційну скаргу неповнолітнього заявника, постанову апеляційного суду від 18.05.2022 скасувати і справу передати на новий розгляд до суду апеляційної інстанції. З моменту прийняття постанови суду касаційної інстанції постанова апеляційного суду від 18.05.2022 втрачає законну силу. Верховний Суд прийняв таке рішення з наступних підстав:

1) суд апеляційної інстанції, пославшись на те, що ним не встановлено, що заінтересована особа як кривдник систематично вчиняє психологічне насильство по відношенню до сина, не навів мотивів прийняття чи відхилення аргументів заявника, викладених в апеляційній скарзі, зокрема, тієї обставини, що психолог ОСОБА_10 був присутній під час зустрічі батька з сином 05.06.2021 та 02.10.2021 та надав свої висновки після безпосереднього спілкування з постраждалою дитиною та його батька (висновок психолога ОСОБА_10 №16/0621 від 05.06.2021, відповідно до якого зустрічі з біологічним батьком та його матір'ю (бабусею) мають для дитини різкий психотравмуючий вплив, що відбивається на психофізичному здоров'ї дитини, які не спростовані іншими доказами;

2) не надав оцінки висновку шкільного психолога Соколівського закладу загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів Соколівської сільської ради Кропивницького району Кіровоградської області №253 від 11.10.2021, а також показанням свідка ОСОБА_7, яка під час допиту в судовому засіданні 09.11.2021, що відображено в рішенні суду першої інстанції, повідомила, що під час розмови з сином, заінтересована особа здійснював тиск на сина, зокрема казав йому, що є рішення суду, яким встановлено, що вони повинні зустрічатися в обов'язковому порядку, а у разі його відмови, його матір будуть штрафувати;

3) не врахував, що малолітня дитина не бажає зустрічатися з батьком, негативно реагує на зустрічі з ним, а з часу виконання рішення про порядок участі у вихованні та спілкуванні батька з малолітнім сином, останній став нервовим, збудженим, вразливим і замкненим;

4) не врахував, що психологічне насильство може проявлятися в погрозах, в т. ч. щодо третіх осіб, інших діянь, спрямованих на обмеження волевиявлення особи, якщо такі діяння спричинили емоційну невпевненість або завдали шкоди психологічному здоров'ю;

5) суд апеляційної інстанції не надав будь-якої оцінки ризикам відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

Верховний Суд вирішив, що за таких обставин, суд апеляційної інстанції дійшов передчасного висновку про залишення без змін рішення суду першої інстанції, яким відмовлено у задоволенні заяви про видачу обмежувального припису.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: https://reyestr.court.gov.ua/Review/107111917

5. Новий розгляд справи апеляційним судом

а) Постанова Кропивницького апеляційного суду від 26.12.2022 року

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції від 06.12.2021 та ухвалив нове рішення, яким заяву про видачу обмежувального припису задовольнив.

Суд вирішив видати обмежувальний припис стосовно заінтересованої особи, яким визначив заходи тимчасового обмеження його прав та поклав на нього обов'язки, а саме:

заборонив наближатися ближче ніж на 100 метрів до самого неповнолітнього сина, до місця його проживання (перебування), інших місць частого відвідування сина, а саме:

– місця проживання сина, за адресою: АДРЕСА_1;

– місця навчання: Соколівський ЗЗСО І-ІІІ ступенів Кропивницького району Кіровоградської області за адресою: АДРЕСА_2;

– або будь якого іншого місця проживання чи навчання сина під час дії обмежувального припису;

– заборонив особисто і через третіх осіб розшукувати сина, якщо він за власним бажанням перебуває у місці, невідомому батькові, переслідувати його та в будь-який спосіб спілкуватися з ним;

– заборонив вести листування, телефонні переговори із сином або контактування з ним через інші засоби зв'язку особисто і через третіх осіб.

Апеляційний суд встановив строк дії обмежувального припису 6 (шість) місяців, з часу проголошення судового рішення.

6) Мотиви апеляційного суду

Колегія суддів, дослідивши матеріали справи та обставини справи, заслухавши пояснення представників учасників справи, вважала встановленим, що саме заінтересована особа систематично вчиняє психологічне насильство по відношенню до сина.

Суд у постанові зазначив, що матеріали справи містять висновки психологів, з яких вбачається, що спілкування неповнолітнього заявника зі своїм біологічним батьком викликає у нього психологічне страждання, а тому є недопустимим і недоцільним примушувати дитину до таких психотравмуючих зустрічей, які є правом дитини, а не її обов'язком.

Суд апеляційної інстанції враховуючи ризики відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» вважав за необхідне встановити тимчасові обмеження за наявними об'єктивними обставинами, якими підтверджуються доводи заявника. Колегія суддів прийшла до висновку про наявність ознак застосування відносно неповнолітнього заявника психологічного насильства у розумінні Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», а також наявність ризиків застосування такого насильства у майбутньому, та вважала за необхідне видати обмежувальний припис стосовно заінтересованої особи строком на шість місяць. Заходи, які просив вжити представник заявника щодо заінтересованої особи, є виправданими та мають на меті забезпечення реалізації та захисту прав потерпілої особи.

Детальніше з текстом постанови апеляційного суду можна ознайомитися за посиланням:

https://reyestr.court.gov.ua/Review/108093644

Постанова ВС/КЦС від 27.10.2022 у справі №761/44111/21 (провадження №61-8775св22)

Притягнення заінтересованої особи до адміністративної відповідальності за ч.1 ст.173-2 КУпАП не є безумовною підставою для застосування судом до нього спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству, які визначені Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», оскільки після 04.10.2021 відсутні відомості про будь-які конфлікти між заявником та заінтересованою особою, та продовження вчинення домашнього насильства.

Установивши, що матеріали справи не містять відомостей про повідомлення заінтересованої особи у спосіб, визначений ч.9 ст.128 ЦПК України, про судовий розгляд, апеляційний суд обґрунтовано виходив із того, що суд першої інстанції не мав правових підстав для висновку, що заінтересована особа належним чином повідомлена про дату, час і місце судового засідання, та підставно констатував порушення судом першої інстанції норм процесуального права.

1. Короткий зміст заявлених вимог

У грудні 2021 року заявниця звернулася до суду із заявою про видачу обмежувального припису. В обґрунтування заяви вказала, що вона проживає разом зі своїм братом у належній їй на праві власності квартирі. Водночас брат поводить себе неадекватно та агресивно, зокрема, піднімає на неї руку, висловлюється у її сторону нецензурною лайкою, постійно погрожує їй фізичною розправою, тобто вчиняє відносно неї як фізичне, так і психологічне насильство, внаслідок чого вона неодноразово була вимушена викликати поліцію. Заявниця є інвалідом 2-ї групи і вищевказані обставини впливають на стан її здоров'я.

Окрім цього посилалася на постанови Шевченківського районного суду міста Києва від 29.10.2021 та від 16.11.2021, якими заінтересовану особу визнано винним у вчиненні правопорушення, передбаченого ч.1 ст.173-2 КУпАП.

Заявник просила суд видати обмежувальний припис стосовно заінтересованої особи, яким строком на шість місяців визначити наступні тимчасові обмеження його прав: заборонити перебувати у місці проживання з заявницею за адресою: АДРЕСА_2; заборонити наближатися на 300 метрів до місця проживання та інших місць частого відвідування заявниці; заборонити особисто і через третіх осіб розшукувати постраждалу.

2. Короткий зміст рішення суду першої інстанції

Рішенням суду першої інстанції від 22.12.2021 заяву задоволено. Видано обмежувальний припис відносно заінтересованої особи, який мешкає за адресою: АДРЕСА_2, строком на шість місяців, заборонено заінтересованій особі перебувати в місці проживання з заявницею за адресою: АДРЕСА_2, наближатися на 300 метрів до місця проживання та інших місць частого відвідування заявниці, особисто і через третіх осіб розшукувати постраждалу.

Задовольняючи заяву, суд першої інстанції виходив із наявності обґрунтованих ризиків продовження вчинення заінтересованою особою домашнього насильства відносно заявника, а тому дійшов висновку про обґрунтованість заявлених вимог та необхідність видачі обмежувального припису на строк 6 місяців із встановленням заходів тимчасового обмеження його прав, передбачених ч.2 ст.26 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

3. Короткий зміст рішення суду апеляційної інстанції

Постановою апеляційного суду від 09.08.2022 скасовано рішення суду першої інстанції від 22.12.2021 та ухвалено нове про залишення без задоволення заяви про видачу обмежувального припису.

Постанова апеляційного суду мотивована тим, що притягнення заінтересованої особи до адміністративної відповідальності за ч.1 ст.173-2 КУпАП не є безумовною підставою для застосування судом до нього спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству, які визначені Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», оскільки після 04.10.2021 відсутні відомості про будь-які конфлікти між заявником та заінтересованою особою, та продовження вчинення домашнього насильства.

Звернувшись до суду 09.12.2021, заявниця не обґрунтувала які саме дії заінтересованої особи після 04.10.2021 (дата її звернення до поліції про вчинення заінтересованою особою домашнього насилля) стали підставою для подання заяви до суду. Установивши, що заявниця не спілкується з братом з жовтня 2021 року, не проживає разом із останнім, а мешкає у квартирі свого сина, суд виходив із відсутності доказів наявності ризиків продовження у майбутньому домашнього насильства. Окрім цього суд установив, що матеріали справи не містять будь-яких доказів застосування заінтересованою особою до заявниці фізичного насильства.

Крім того, суд апеляційної інстанції виходив із того, що матеріали справи не містять відомостей про повідомлення заінтересованої особи у спосіб, визначений ч.9 ст.128 ЦПК України, про судовий розгляд, а відтак суд першої інстанції не мав правових підстав для висновку, що заінтересована особа належним чином повідомлена про дату, час і місце судового засідання.

4. Короткий зміст вимог касаційної скарги

У касаційній скарзі заявниця просила скасувати постанову апеляційного суду та залишити в силі рішення суду першої інстанції. Касаційна скарга мотивована тим, що висновок апеляційного суду про відсутність будь-яких доказів застосування заінтересованою особою до заявниці фізичного насильства не спростовує того факту, що відносно останньої вчинялось психологічне насилля. Разом із тим тимчасове обмеження права кривдника з метою забезпечення безпеки постраждалої особи, шляхом встановлення судом обмежувального припису у порядку, визначеному законом, є легітимним заходом втручання у права та свободи особи.

5. Позиція та мотиви Верховного Суду

Щодо застосування обмежувального припису. Відмовляючи у задоволенні заяви про видачу обмежувального припису, суд апеляційної інстанції обґрунтовано виходив із того, що притягнення заінтересованої особи до адміністративної відповідальності за ч.1 ст.173-2 КУпАП не є безумовною підставою для застосування судом до нього спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству, які визначені Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», оскільки після 04.10.2021 відсутні відомості про будь-які конфлікти між заявником та заінтересованою особою, та продовження вчинення домашнього насильства.

Водночас матеріали справи не містять будь-яких доказів про те, що заінтересована особа намагався розшукувати заявницю після того, як вона залишила спільне з братом місце проживання, або про те, що він наближався до іншого місця проживання заявниці чи інших місць її частого відвідування.

Звернувшись до суду 09.12.2021 заявниця не обґрунтувала які саме дії заінтересованої особи після 04.10.2021 (дата її звернення до поліції про вчинення заінтересованою особою домашнього насилля) стали підставою для подання даної заяви до суду.

Установивши, що заявниця не спілкується з заінтересованою особою з жовтня 2021 року, не проживає разом із останнім, а мешкає у іншій квартирі, суд підставно виходив із відсутності доказів наявності ризиків продовження у майбутньому домашнього насильства.

Оцінюючи межі втручання у права і свободи кривдника з метою забезпечення безпеки постраждалої особи, суд апеляційної інстанції вірно узяв до уваги, що заінтересована особа не має іншого житла на відміну від заявниці.

За таких обставин суд вважав безпідставними доводи заявниці про те, що її безпека може бути забезпечена лише у спосіб заборони її брату користуватися своїм зареєстрованим місцем проживання у квартирі АДРЕСА_1.

Щодо повідомлення про розгляд справи. Установивши, що матеріали справи не містять відомостей про повідомлення заінтересованої особи у спосіб, визначений ч.9 ст.128 ЦПК України, про судовий розгляд, апеляційний суд обґрунтовано виходив із того, що суд першої інстанції не мав правових підстав для висновку, що заінтересована особа належним чином повідомлена про дату, час і місце судового засідання, та підставно констатував порушення судом першої інстанції норм процесуального права.

Верховний Суд вирішив залишити без задоволення касаційну скаргу заявниці, а постанову апеляційного суду від 09.08.2022 – без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: https://reyestr.court.gov.ua/Review/107011874

Постанова від 16.11.2022 у справі №214/4179/21 (провадження №61-17688св21)

Заявницю визнано потерпілою у кримінальному провадженні стосовно заінтересованої особи за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ст.126-1 КК України. Слідчий відмовив у визнанні дітей потерпілими у даному кримінальному провадженні. Суд видав обмежувальний припис та застосував заходи тимчасового обмеження прав заінтересованої особи, спрямовані на забезпечення безпеки заявниці та малолітніх дітей. Верховний Суд зазначив, що заявниця не надала доказів вчинення домашнього насильства заінтересованою особою відносно дітей. Та обставина, що судом першої інстанції розглядається спір між заявницею та заінтересованою особою про визначення місця проживання дітей не може бути достатньою правовою підставою для видачі обмежувального припису.

1. Короткий зміст заявлених вимог

У травні 2021 року заявниця звернулася до суду із заявою про видачу обмежувального припису. На обґрунтування заяви посилалася на те, що з березня 2013 року до 2021 року вона перебувала у цивільному шлюбі із заінтересованою особою. У шлюбі мають двох малолітніх дітей: ОСОБА_4 та ОСОБА_5.

З вересня 2019 року між заявницею та заінтересованою особою відносини погіршилися, він практично не проживав із родиною, оскільки розпочав стосунки з іншою жінкою, які не приховував від неї та спільних малолітніх дітей. Під час візитів заінтересована особа застосовував домашнє насильство до неї, яке полягало у фізичній, психологічній та економічній формах. Фізичне насильство до неї полягало у нанесенні їй ударів по тілу та обличчю, нанесенні ляпасів, штовханні, тяганні за волосся по будинку та висмикування волосся. Психологічне насильство виражалось у приниженні її честі та гідності, залякуванні фізичною розправою, образах нецензурними словами.

Економічне насильство виражалось у фактичному позбавленні доступу до житла, одягу та особистих речей, яке триває до тепер.

Психологічне насильство до малолітніх дітей проявлялось у приниженні заявниці в очах дітей як матері, шантажі та маніпуляціях, запевненні дітей, що заявниця нібито від них відмовилась.

Діти систематично ставали свідками фізичного та психологічного насильства заінтересованою особою відносно заявниці – їх рідної матері, перешкоджанні старшому синові Макару заходити до будинку, утриманні особистих речей дітей та заявниці, у тому числі й одягу.

Кременчуцьким РУП ГУНП в Полтавській області ведеться досудове розслідування кримінального провадження від 24.03.2021 №12021175500000410 стосовно заінтересованої особи за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ст.126-1 КК України.

Заявницю визнано потерпілою в даному кримінальному провадженні. У межах кримінального провадження №12021175500000410 проведено судову психологічну експертизу, за результатами якої надано висновок експерта від 28.04.2021 №СЕ-19/117-21/4616-ПС, згідно з яким у заявниці є негативні зміни в емоційному стані, індивідуально-психологічних проявах, а саме виражена тривожність, депресивні прояви, які перешкоджають активному соціальному функціонуванню її як особистості і виникли внаслідок домашнього насильства, ситуація, що досліджується за справою, є психотравмувальною для заявниці та останній завдані страждання.

У заявниці є стійкий острах, що заінтересована особа продовжить вчиняти щодо неї домашнє насильство фізичної, психологічної та економічної форм, і діти знову будуть свідками цього.

Наразі діти потребують психологічної підтримки та захисту від протиправних дій батька. У зв'язку з тим, що діти були свідками домашнього насильства у них спостерігаються негативні наслідки, зокрема: молодший син почав заїкатись, діти бояться спати поодинці, стали менше гуляти з іншими дітьми. З урахуванням наведеного заявниця просила видати стосовно заінтересованої особи обмежувальний припис на шість місяців, яким покласти на нього такі заходи тимчасового обмеження його прав: обмеження спілкування з постраждалими дітьми ОСОБА_4 та ОСОБА_5; заборонити наближатися на відстань 50 метрів до місця проживання її та малолітніх дітей за адресою: АДРЕСА_2, місця навчання малолітнього ОСОБА_5, а саме: КЗ «Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) №61», місця навчання малолітнього ОСОБА_4, а саме: Криворізької ЗОШ І-ІІІ ступенів №21 та місця частого відвідування заявниці та дітей за адресою проживання матері заявниці; заборонити особисто та через третіх осіб розшукувати заявницю та дітей якщо вони за власним бажанням перебувають у місці, яке йому невідоме, переслідувати їх та у будь-який спосіб спілкуватися з ними; заборонити вести листування, телефонні переговори з нею та малолітніми дітьми або контактувати з ними через інші засоби зв'язку особисто і через третіх осіб.

2. Короткий зміст рішення суду першої інстанції

Рішенням суду першої інстанції від 31.05.2021 заяву задоволено. Суд вирішив видати обмежувальний припис, яким протягом шести місяців, а саме з 31.05.2021 по 30.11.2021:

– обмежити спілкування заінтересованої особи з постраждалими дітьми;

– заборонити наближатись на відстань 50 метрів до місця заявниці та малолітніх дітей, місця навчання малолітнього ОСОБА_4, а саме: КЗ «Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) №261», місця навчання малолітнього ОСОБА_3, а саме: КЗШ І-ІІІ ступенів №21 КМР, та місця частого відвідування заявниці та дітей за адресою проживання матері заявниці;

– заборонити особисто і через третіх осіб розшукувати заявницю та дітей, якщо вони за власним бажанням перебувають у місці, невідомому йому, переслідувати їх та в будь-який спосіб спілкуватися з ними;

– заборонити вести листування, телефонні переговори із заявницею та малолітніми дітьми або контактувати з ними через інші засоби зв'язку особисто і через третіх осіб.

Рішення про видачу обмежувального припису направити до відділення поліції для взяття заінтересованої особи на профілактичний облік.

3. Короткий зміст рішення суду апеляційної інстанції

Апеляційний суд своєю постановою від 08.09.2021 вирішив задовольнити частково апеляційну скаргу заінтересованої особи та скасувати рішення суду першої інстанції від 31.05.2021 з підстав порушення норм процесуального права, а саме розгляду справи про видачу обмежувального припису за відсутності заінтересованої особи належним чином не повідомленої час, дату та місце розгляду справи. При цьому колегія суддів апеляційного суду погодилася з висновками суду першої інстанції про наявність підстав для задоволення заяви про видачу обмежувального припису в повному обсязі, відносно заявниці та малолітніх дітей. З урахуванням зазначеного, апеляційний суд скасував оскаржуване рішення та ухвалив нове, яким задовольнив заяву та видав обмежувальний припис (тобто, резолютивна частина постанови апеляційного суду в частині задоволення заявлених вимог, звучить так як і в скасованому рішенні суду першої інстанції). Варто звернути увагу, що в резолютивній частині постанови апеляційного суду допущено дві описки, які виправлено судом окремою ухвалою від 09.09.2021 (для правильного розуміння ситуації доречно ознайомитися з текстом постанови та ухвали про виправлення описки).

4. Короткий зміст вимог касаційної скарги

Заінтересована особа просив скасувати постанову суду апеляційної інстанції в частині: обмеження його спілкування з дітьми; заборони наближатися на відстань 50 метрів до місця

проживання малолітніх дітей, місця навчання малолітніх синів; заборони особисто і через третіх осіб розшукувати синів, якщо вони за власним бажанням перебувають у місці, яке йому невідоме; заборони переслідувати їх та в будь-який спосіб спілкуватися з ними; заборони контактувати з малолітніми дітьми особисто і через третіх осіб скасувати та ухвалити в цій частині нове рішення про відмову у задоволенні заяви.

Суд не врахував, що він з травня 2020 року не вчиняв жодного насильства щодо дітей. Малолітні діти деякий час, після травня 2020 року, проживали разом з ним, у лютому 2021 року їздили разом з ним на відпочинок. Вжиті судом апеляційної інстанції заходи є непропорційними, оскільки батько до дітей не застосовував насильства, вони лише були присутні під час сімейних сварок між ним та заявницею, тому суд міг обмежити спілкування із заявницею, але не з дітьми. Суд апеляційної інстанції не мотивував тривалий строк обмеження права батька на спілкування з його дітьми.

Висновок про доведеність фактів застосування домашнього насильства суд апеляційної інстанції зробив на підставі висновку судової психологічної експертизи, яку було проведено в межах кримінального провадження, проте у порушення ст.222 КПК України у матеріалах справи відсутній письмовий дозвіл слідчого або прокурора на розголошення відомостей досудового розслідування.

5. Позиція та мотиви Верховного Суду

Суд апеляційної інстанції, враховуючи надані заявницею докази, зокрема, зміст поданих заяв до правоохоронних органів, відкрите кримінальне провадження, повідомлення заінтересованій особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст.126-1 КК України, та висновок експерта, виконаний у межах кримінальної справи, дійшов висновку про наявність підстав для задоволення заяви про видачу обмежувального припису.

Верховний Суд не погодився з висновками суду апеляційної інстанції в частині видачі обмежувального припису, спрямованого на забезпечення безпеки малолітніх дітей із встановленням відповідних заходів тимчасового обмеження прав їх батька та покладення на нього обов'язків з огляду на наступне.

Задовольняючи вимоги заявниці, суд апеляційної інстанції не врахував, що заявниця, окрім посилання на відкрите кримінальне провадження, повідомлення заінтересованій особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст.126-1 КК України, та висновок експерта, не надала суду належних й допустимих доказів на підтвердження фактів вчинення домашнього насильства щодо малолітніх дітей, а також ризиків, які можуть настати у майбутньому у зв'язку із невчиненням щодо останнього обмежувального припису, що є її процесуальним обов'язком у силу статей 12, 81 ЦПК України.

Отже, сам факт звернення заявниці до органів поліції та внесення відомостей про кримінальне провадження до ЄДРСР не є безумовною підставою для застосування судом до ОСОБА_2 спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству, які визначені Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Крім того, суд апеляційної інстанції помилково відхилив посилання заінтересованої особи на те, що постановою слідчого від 21.05.2021 у кримінальному провадженні №12021175500000410 від 24.03.2021 за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ст.126-1 КК України, відмовлено у визнанні малолітніх дітей потерпілими.

З часу вчинення заінтересованою особою психологічного, фізичного та економічного насильства щодо заявниці у березні-квітні 2020 року та у лютому 2021 року і до звернення заявниці до суду із заявою про видачу обмежувального припису у травні 2021 року остання не надала відомостей про будь-які факти вчинення заінтересованою особою насильства щодо малолітніх дітей.

Верховний Суд також врахував, що у провадженні Автозаводського районного суду м. Кременчука знаходиться цивільна справа №524/1447/21 за позовом заявниці про визначення місця проживання дітей та зустрічним позовом батька дітей про визначення місця проживання дітей. Водночас наявність спору щодо визначення місця проживання дитини не може бути достатньою правовою підставою для видачі обмежувального припису. Тому висновки суду апеляційної інстанції про необхідність захисту малолітніх дітей від домашнього насильства, вчиненого їх батьком, не відповідають обставинам справи.

Верховний Суд вирішив касаційну скаргу задовольнити, скасувати рішення суду першої інстанції від 31.05.2021 та постанову апеляційного суду від 08.09.2021 в частині вирішення заяви про видачу обмежувального припису, спрямованого на забезпечення безпеки малолітніх дітей, із встановленням відповідних заходів тимчасового обмеження прав заінтересованої особи та покладення на нього обов'язків, ухвалити в цій частині нове рішення. У задоволенні заяви про видачу обмежувального припису, спрямованого на забезпечення безпеки малолітніх дітей із встановленням відповідних заходів тимчасового обмеження прав заінтересованої особи та покладення на нього обов'язків відмовити.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: https://reyestr.court.gov.ua/Review/108025904

Постанова ВС/КЦС від 30.11.2022 у справі №761/39551/21 (провадження №61-9711св22)

Зазначені заявником заходи обмежувального припису – це по суті вирішення спору між сторонами щодо визначення місця проживання дитини, який має вирішуватися у загальному позовному провадженні. А звернення до суду з вимогами щодо застосування обмежувальних заходів задля забезпечення доказової бази для розгляду іншої справи не відповідає принципу добросовісності учасників судового розгляду, а тому не допускається.

Сам по собі факт не притягнення особи до юридичної відповідальності не може бути підставою для відмови у встановленні тимчасових обмежень за наявності інших об'єктивних даних, якими підтверджуються доводи заявника.

Висновки суду першої інстанції по суті вирішення спору узгоджуються із судовою практикою Верховного Суду у подібних справах, застосовані судами правові позиції є релевантними до спірних правовідносин (частина четверта статті 263 ЦПК України). При цьому судова практика з указаного питання є сталою та сформованою, а відмінність залежить лише від доказування.

1. Короткий зміст заявлених вимог

У листопаді 2021 заявниця, діючи у своїх інтересах та в інтересах малолітнього сина подала до суду заяву про видачу обмежувального припису.

Заяву мотивувала тим, що вона перебувала в шлюбі із заінтересованою особою, який розірвано рішенням суду. У шлюбі у них народився син. Заявниця зазначала, що перебуваючи у шлюбі, колишній чоловік почав себе агресивно поводити по відношенню до неї. Таке ж ставлення продовжується і після розірвання шлюбу. При цьому зазначену поведінку, у тому числі застосування фізичної сили, колишній чоловік демонстрував при дитині, що впливає на її психоемоційний стан, син засмучується, стає тривожним та замкнутим.

Вказувала, що агресія заінтересованої особи по відношенню до неї проявлялася та проявляється у тому, що він загрожував та загрожує їй нанести тілесні ушкодження та вбити, демонструючи при цьому силу, агресію, хапаючись за небезпечні предмети. Також колишній чоловік загрожував та загрожує викрасти їх спільного сина, вивезти його за кордон. При цьому також розповсюджував та розповсюджує приватну інформацію про неї; поширював та поширює неправдиву інформацію серед громадян та правоохоронних органів про неї. Також він систематично вчиняв та вчиняє психологічне насильство, яке полягає у залякуванні та переслідуванні колишньої дружини та дитини, висловлюється на її адресу нецензурною лайкою, називає заявницю образливими словами. Внаслідок зазначених протиправних дій зі сторони свого колишнього чоловіка заявниця неодноразово зверталася до правоохоронних органів із заявами про вчинення кримінальних правопорушень та заявами про проведення із ним профілактичних бесід щодо неприпустимості таких дій відносно неї та сина. Однак її неодноразові звернення до правоохоронних органів не припинили протиправних дій заінтересованої особи, він продовжує здійснювати насильство щодо неї та їхньої малолітньої дитини.

30.07.2021 колишній чоловік з торгівельного центру забрав їхнього сина для спілкування, не повернув його та не повідомляє про його місце проживання. Сину лише три роки, а тому, розлучивши дитину з матір'ю, колишній чоловік додатково наніс дитині психологічне насильство.

Ураховуючи зазначене, заявниця просила суд видати відносно заінтересованої особи обмежувальний припис, яким:

– заборонити особисто та через третіх осіб розшукувати та/або переслідувати малолітнього сина, якщо він за власним бажанням перебуватиме у місці, невідомому кривднику;

– заборонити особисто та через третіх осіб розшукувати та/або переслідувати її, якщо вона за власним бажанням перебуває у місці, невідомому кривднику, переслідувати її та в будь-який спосіб спілкуватися з нею;

– обмежити спілкування з постраждалою малолітньою дитиною;

– заборонити вести листування, телефонні переговори з нею або контактувати з нею через інші засоби зв'язку особисто і через третіх осіб;

– застосувати приписи пункту 5 ч.1 ст.430 ЦПК України та допустити негайне відібрання дитини від заінтересованої особи та будь-яких третіх осіб для повернення дитини до попереднього місця проживання з матір'ю.

2. Короткий зміст рішення суду першої інстанції

Рішенням суду першої інстанції від 08.11.2021 заяву заявниці, яка діє у своїх інтересах та в інтересах малолітнього сина, про видачу обмежувального припису задоволено частково.

Видано відносно заінтересованої особи обмежувальний припис строком на шість місяців, яким:

– заборонено особисто та через третіх осіб розшукувати та/або переслідувати заявницю, якщо вона за власним бажанням перебуває у місці, невідомому кривднику, переслідувати її та в будь-який спосіб спілкуватися з нею;

– заборонено вести листування, телефонні переговори із заявницею або контактувати з нею через інші засоби зв'язку особисто і через третіх осіб. В іншій частині вимог відмовлено.

Суд вважав, що відсутні підстави для задоволення заяви в частині обмеження побачень та спілкування колишнього чоловіка з їх спільним сином, оскільки не були підтверджені наявними в матеріалах справи доказами обставини щодо вчинення останнім по відношенню до сина дій, які мають ознаки домашнього насильства.

3. Короткий зміст рішення суду апеляційної інстанції

Постановою апеляційного суду від 25.08.2022 апеляційну скаргу заінтересованої особи задоволено. Рішення суду першої інстанції від 08.11.2021 в оскаржуваній частині скасовано та постановлено нове судове рішення, яким заяву про видачу обмежувального припису стосовно неї залишено без задоволення.

Постанову апеляційного суду мотивовано тим, що наявні в матеріалах справи докази не підтверджують вчинення заінтересованою особою навмисного тривалого домашнього насильства відносно заявника та не визначають ризиків продовження чи повторного вчинення такого та чинників і умов, які створюють або можуть створити небезпеку для заявниці, що є необхідною умовою для застосування судом до відповідної особи спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству, які визначені Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», а свідчать лише про наявність тривалого конфлікту між сторонами.

Зазначені заявником заходи обмежувального припису – це по суті вирішення спору між сторонами щодо визначення місця проживання дитини, який має вирішуватися у загальному позовному провадженні. А звернення до суду з вимогами щодо застосування обмежувальних заходів задля забезпечення доказової бази для розгляду іншої справи не відповідає принципу добросовісності учасників судового розгляду, а тому не допускається.

4. Короткий зміст вимог касаційної скарги

В касаційній скарзі заявниця просила скасувати постанову апеляційного суду та залишити в силі рішення суду першої інстанції. Із доводів касаційної скарги: оскільки викрадення колишнім чоловіком спільної дитини мало місце у липні 2021 року, вказане свідчить про те, що спір щодо визначення місця проживання дитини міг мати місце лише з цього часу. Водночас, як свідчать обставини та долучені до матеріалів справи докази, агресія заінтересованої особи по відношенню до заявниці та вчинення ним протиправних дій почалися значно раніше. Таким чином, висновок суду апеляційної інстанції про те, що між сторонами вбачається виключно спір про визначення місця проживання дитини та про те, що заявниця звернулася до суду з цією заявою з метою накопичення доказової бази, не відповідає дійсності, обставинам справи та доказам, долученим до заяви.

5. Позиція та мотиви Верховного Суду

Верховний Суд зазначив, що суд першої інстанції, врахувавши, що обмежувальний припис є тимчасовим заходом, спрямованим на попередження вчинення насильства та забезпечення першочергової безпеки осіб, встановивши, що заявниця неодноразово зверталася до правоохоронних органів стосовно неправомірних дій заінтересованої особи та її перебування у Кімнаті кризового реагування (відповідно до довідки від 28.08.2021, виданої Київським міським центром гендерної рівності, запобігання та протидії насильству (КМЦГР), заявниця на той час перебувала у Кімнаті кризового реагування для осіб, що постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі), дійшов правильного висновку про часткове задоволення заяви, оскільки наявні обґрунтовані ризики вчинення заінтересованою особою психологічного насильства щодо заявниці. Районний суд правильно вважав, що застосування до кривдника обмежень у вигляді заборони заінтересованій особі особисто та через третіх осіб розшукувати та/або переслідувати заявницю, якщо вона за власним бажанням перебуватиме у місці, невідомому кривднику, а також заборони вести листування, телефонні переговори із заявницею або контактувати з нею через інші засоби зв'язку особисто і через третіх осіб, є легітимним заходом втручання у права та свободи заінтересованої особи.

Сам по собі факт не притягнення особи до юридичної відповідальності не може бути підставою для відмови у встановленні тимчасових обмежень за наявності інших об'єктивних даних, якими підтверджуються доводи заявника.

Висновки суду першої інстанції по суті вирішення спору узгоджуються із судовою практикою Верховного Суду у подібних справах, застосовані судами правові позиції є релевантними до спірних правовідносин (частина четверта статті 263 ЦПК України). При цьому судова практика з указаного питання є сталою та сформованою, а відмінність залежить лише від доказування.

З урахуванням зазначеного, Верховний Суд задовольнив касаційну скаргу, скасував постанову апеляційного суду від 25.08.2022, а рішення суду першої інстанції від 08.11.2021 залишив в силі.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: https://reyestr.court.gov.ua/Review/107706569

Постанова ВС/КЦС від 21.12.2022 у справі №464/2376/22 (провадження №61-8381св22))

<u>У цій постанові Верховний Суд розгорнуто зазначив що може бути доказами у справах про видачу та продовження обмежуваних приписів і яких обставин такі докази мають стосуватися.</u>

Зокрема, ВС вказав: Докази, що додають до заяви про видачу обмежувального припису, мають стосуватись місця вчинення домашнього насильства, ризиків безпеки постраждалої особи, вірогідність продовження чи повторного вчинення домашнього насильства, настання тяжких або особливо тяжких наслідків його вчинення, а також смерті постраждалої особи, тобто докази мають стосуватись обґрунтованих побоювань з приводу того, що особа (кривдник) здатний вдатися до небезпечних проявів домашнього насильства у будь-якому його вигляді - психологічному, фізичному, економічному, тощо. Це можуть бути докази застосування психологічного насильства, приниження гідності, жорстокого поводження з боку заінтересованої особи до заявника, катування, нелюдського поводження, що передбачає спричинення сильних фізичних та душевних страждань, тривалість та системність протиправної поведінки кривдника та докази того, що останній не усвідомлює серйозності негативних наслідків своїх дій, продовжує агресивні дії у відношенні до заявника, не бажає змінювати свою поведінку, а тому існує ризик продовження кривдником таких дій, а отже і необхідність застосування обмежувального припису є обґрунтованими.

Як докази до заяви можуть додаватись, зокрема, протокол про адміністративне правопорушення, складений уповноваженою особою органів Національної поліції; терміновий заборонювальний припис стосовно кривдника, винесений працівником уповноваженого підрозділу поліції; обмежувальний припис, винесений судом у кримінальному провадженні; інші документи, які засвідчують факт насильства; витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань.

<u>Щодо пропорційності втручання у право власності кривдника та вжиття заходів за для безпеки постраждалої особи.</u> ВС зазначив, що оцінюючи доводи касаційної скарги щодо порушення права власності заінтересованої особи, вирішив що у даній справі обмеження прав кривдника є пропорційним та легітимним заходом з метою забезпечення безпеки постраждалої особи на підставі установлених обставин справи та оцінки факторів небезпеки (ризиків) щодо вчинення домашнього насильства.

1. Короткий зміст заявлених вимог

У червні 2022 року заявник звернувся до суду із заявою про видачу обмежувального припису стосовного своєї сестри та її чоловіка. Заява обґрунтована тим, що він, його сестра з чоловіком проживають за адресою: АДРЕСА_1. Заявник та його сестра є співвласниками цього будинку. Заінтересовані особи постійно йому погрожують, створюють конфліктні ситуації, піднімають на нього руку, висловлюються нецензурною лайкою, у зв'язку з чим він викликав поліцію. Проте звернення до правоохоронних органів не дали жодних результатів, заінтересовані особи продовжували його принижувати, висловлюватись нецензурно в його сторону. Вказані діяння підпадають під визначення домашнього насильства, а заявник є особою, яка постраждала від домашнього насильства, тому єдиним і ефективним способом захисту від повторного домашнього насильства є обмежувальний припис.

Постановою Сихівського районного суду м. Львова від 26.09.2019 заінтересовану особу (чоловіка сестри заявника) визнано винним у вчинені адміністративного правопорушення, передбаченого ч.1 ст.173-2 КУпАП та накладено адміністративне стягнення у вигляді штрафу. Постановою Сихівського районного суду м. Львова від 26.06.2019 заінтересовану особу (чоловіка сестри заявника) визнано винним у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого частиною ч.1 ст.173-2 КУпАП, до нього, а також його дружини (сестри заявника) застосовувались в липні 2020 та в червні 2022 термінові заборонні приписи.

Заявник просив суд строком на шість місяців заборонити заінтересованим особам перебувати в місці його проживання за адресою: АДРЕСА_1.

2. Короткий зміст рішення суду першої інстанції

Рішенням суду першої інстанції від 23.06.2022 у задоволенні заяви відмовлено.

Відмовивши у задоволенні заяви, суд першої інстанції виходив з того, що зібрані докази не підтверджують вчинення домашнього насильства щодо заявника, а вказують про наявність конфлікту між ним і його сестрою з її чоловіком, разом з тим, наявність неприязних відносин між сторонами спору щодо користування спільним будинком, не може розцінюватись як насильство в сім'ї.

3. Короткий зміст рішення суду апеляційної інстанції

Постановою апеляційного суду від 27.07.2022 апеляційну скаргу заявника задоволено частково. Рішення суду першої інстанції від 23.06.2022, ухвалено нове рішення про часткове задоволення заяви.Видано обмежувальний припис на три місяці щодо заінтересованих осіб, встановлено такі заходи тимчасового обмеження прав та покладено на них такі обов'язки: заборонено перебувати у місці проживання заявника – у житловому будинку АДРЕСА_1. Задовольнивши частково заяву, суд апеляційної інстанції виходив з тривалого конфлікту між сторонами, небажання його врегулювати, неодноразового застосування до заявника психологічного та фізичного насильства та вірогідності його продовження.

4. Короткий зміст вимог касаційної скарги

Заінтересована особа (сестра заявника) подала касаційну скаргу, в якій просила скасувати постанову апеляційного суду та залишити в силі рішення суду першої інстанції. В обґрунтування касаційної скарги зазначала, що суд апеляційної інстанції не звернув уваги, що накладення адміністративного стягнення у вигляді штрафу за вчинення адміністративного правопорушення її чоловіком, передбаченого ч.1 ст.173-2 КУпАП, стосується подій, які відбулись у 2019 році. Суд апеляційної інстанції порушив статті 81, 89 ЦПК України, оскільки під час оцінки доказів не взяв до уваги факт існування конфлікту між сторонами щодо користування будинком, в якому вони разом мешкають, що не є достатньою підставою для застосування обмежувального припису стосовно неї та її чоловіка.

Заінтересована особа (сестра заявника) зареєстрована та є співвласником будинку за адресою: АДРЕСА_1. Втручання у її право на мирне володіння майном порушує статтю 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Суд апеляційної інстанції не врахував принцип пропорційності, відповідність вимог заявника щодо застосування заходів тимчасового обмеження прав заінтересованих осіб на майно.

5. Позиція та мотиви Верховного Суду

Верховний Суд звернув увагу, що у кожному конкретному випадку суди мають враховувати фактичні обставини справи та письмові докази, а заявник має довести факт вчинення фізичного та психологічного насильства відповідно до Закону. Докази, що додають до заяви про видачу обмежувального припису, мають стосуватись місця вчинення домашнього насильства, ризиків безпеки постраждалої особи, вірогідність продовження чи повторного вчинення домашнього насильства, настання тяжких або особливо тяжких наслідків його вчинення, а також смерті постраждалої особи, тобто докази мають стосуватись обґрунтованих побоювань з приводу того, що особа (кривдник) здатний вдатися до небезпечних проявів домашнього насильства у будь-якому його вигляді – психологічному, фізичному, економічному, тощо. Це можуть бути докази застосування психологічного насильства, приниження гідності, жорстокого поводження з боку заінтересованої особи до заявника, катування, нелюдського поводження, що передбачає спричинення сильних фізичних та душевних страждань, тривалість та системність протиправної поведінки кривдника та докази того, що останній не усвідомлює серйозності негативних наслідків своїх дій, продовжує агресивні дії у відношенні до заявника, не бажає змінювати свою поведінку, а тому існує ризик продовження кривдником таких дій, а отже і необхідність застосування обмежувального припису є обґрунтованими.

Як докази до заяви можуть додаватись, зокрема, протокол про адміністративне правопорушення, складений уповноваженою особою органів Національної поліції; терміновий заборонювальний припис стосовно кривдника, винесений працівником уповноваженого підрозділу поліції; обмежувальний припис, винесений судом у кримінальному провадженні; інші документи, які засвідчують факт насильства; витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Суд апеляційної інстанції, розглянувши справу у межах доводів апеляційної скарги, встановивши вчинення домашнього насильства заінтересованими особами щодо заявника у розумінні Закону, дійшов обґрунтованого висновку про необхідність видачі обмежувального припису щодо них.

Вимога, що ґрунтується на застосуванні обмежувального припису залежно від результатів оцінки ризиків, міститься в ч.3 ст.26 Закону. Закон не вимагає надавати обґрунтування та перелік факторів, розглянутих у рамках оцінки ризиків, проте стандартом верховенства права є вмотивоване рішення суду.

Верховний Суд зазначає, що особа, яка потерпає від домашнього насильства має довести його тривалий характер. До звернення до суду із заявою про видачу обмежувального припису заявник, неодноразово звертався до позасудових механізмів захисту від домашнього насильства, що стало підставою для задоволення судом апеляційної інстанції заяви про застосування обмежувального припису.

Твердження сестри заявника про те, що накладення адміністративного стягнення у вигляді штрафу за вчинення адміністративного правопорушення її чоловіком, передбаченого ч.1 ст.173-2 КУпАП, стосується подій, які відбулись у 2019 році, не спростовують висновки суду апеляційної інстанції, оскільки це навпаки підтверджує тривалість застосування до заявника психологічного та фізичного насильства та не може бути правовою підставою для відмови у захисті його прав як жертви домашнього насильства.

Доводи касаційної скарги, що сестра заявника зареєстрована та є співвласником будинку за адресою: АДРЕСА_1, тому вчинення щодо неї припису порушує її право на мирне володіння майном відповідно до статті 1 Першого протоколу до Конвенції, є безпідставними, з огляду на наступне. У постанові від 07.02.2021 у справі №766/13927/20 Верховний Суд виклав висновок, що тимчасове обмеження права власності кривдника з метою забезпечення безпеки постраждалої особи шляхом встановлення судом обмежувального припису у порядку, визначеному Законом, є легітимним заходом втручання у права та свободи особи. При вирішенні питання щодо застосуванні такого заходу суд на підставі установлених обставин справи та оцінки факторів небезпеки (ризиків) щодо вчинення домашнього насильства має оцінити пропорційність вручання у права і свободи особи враховуючи, що ці заходи пов'язані із протиправною поведінкою такої особи.

Верховний Суд зазначив, що оцінює втручання у право власності сестри заявника з урахуванням доводів касаційної скарги. Якщо заявниця посилається на відповідне втручання, то має викласти аргументи та надати докази. Такі аргументи остання не зазначила, не виклала доводи, що вжиття обмежувальних заходів призвело до індивідуального та надмірного тягаря, який порушив справедливий баланс, що мав бути дотриманий між захистом заявника як потерпілої особи та захистом її права на мирне володіння майном, докази не надала. Лише посилання в касаційній скарзі на втручання у право власності сестри заявника відповідно до статті 1 Першого протоколу до Конвенції не є належним обґрунтуванням порушення її права власності.

З огляду на доводи касаційної скарги відсутні підстави для твердження, що суд апеляційної інстанції не врахував пропорційність втручання в право власності заінтересованої особи у порівнянні з ризиками, які існують щодо заявника.

Верховний Суд залишив без задоволення касаційну скаргу, а постанову апеляційного суду від 27.07.2022 залишив без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: https://reyestr.court.gov.ua/Review/108260310

Постанова ВС/КЦС від 28.12.2022 у справі №553/244/22 (провадження №61-8119св22)

Стосовно електронних доказів. Верховний Суд встановив, що заінтересована особа, заперечуючи проти доказів, поданих заявником, просила визнати їх неналежними, оскільки скріншоти повідомлень подані в паперовій формі без оригіналу електронного доказу. ВС зазначив, що оцінюючи такі заперечення, потрібно враховувати, що за правилами ч.5 ст.100 ЦПК України заінтересована особа не була позбавлена можливості заявити клопотання про огляд оригіналу електронного доказу, проте таким правом не скористалася, при цьому не заперечувала сам факт відправлення нею цих повідомлень, не намагалася спростувати такі твердження заявника, а тому доводи касаційної скарги в цій частині Верховний Суд відхилив.

Щодо «виправдування» вчинення домашнього насильства колишньою дружиною щодо колишнього чоловіка фактами вчинення ним насильства щодо неї та їх сина. Суди обґрунтовано зазначили, що питання вчинення заявником стосовно колишньої дружини чи сина дій, що можуть бути кваліфіковані як домашнє насильство, має вирішуватися у процесуальному порядку, визначеному чинним законодавством України (заінтересована особа зазначала суду,

що неодноразово зверталася до правоохоронних органів з приводу вчинення колишнім чоловіком відносно неї та їх сина домашнього насильства), та в будь-якому випадку не спростовує факту вчинення домашнього насильства стосовно нього з боку колишньої дружини, у жодному разі не дає підстав заінтересованій особі вчиняти психологічне насильство над колишнім чоловіком. Питання, чи вчиняє заявник психологічне насильство над колишньою дружиною та сином, не входить у предмет доказування у справі, що переглядається.

1. Короткий зміст заявлених вимог

Заявник у січні 2022 звернувся до суду із заявою про видачу обмежувального припису стосовно заінтересованої особи строком на 6 місяців із заборонами щодо перебування в місці проживання (перебування) заявника за адресою: АДРЕСА_1; наближення ближче ніж на 100 м до місця проживання (перебування) заявника; наближення ближче ніж на 100 м до місця до перебування заявника та переслідування його; особисто і через третіх осіб розшукувати заявника, якщо він за власним бажанням перебуває у місці, не відомому заінтересованій особі, переслідувати його та в будь-який спосіб спілкуватися з ним; ведення листування, телефонних перемовин із заявником або контактування з ним через інші засоби зв'язку особисто і через третіх осіб; обмеження спілкування з постраждалим заявником.

Заявник обґрунтовував свої вимоги тим, що перебував у шлюбі із заінтересованою особою до 2017 року. Після розірвання шлюбу вони проживають окремо, спільного побуту не ведуть, спільного майна не мають, мають спільну дитину, який навчається умісті Києві.

Зазначив, що починаючи з жовтня 2021 року, колишня дружина вчиняє стосовно нього та членів його родини психологічне насильство, надсилає повідомлення з образами, погрозами та нецензурною лайкою за допомогою мобільного застосунку «Viber» зі свого мобільного телефону.

Стверджував, що колишня дружина, переслідуючи мету принизити його та зіпсувати ділову репутацію, направила лист роботодавцю за місцем роботи заявника, в якому просила надати матеріальну допомогу на повнолітнього сина, зазначила неправдиві відомості, надумані обставини та перекручені факти щодо його приватного життя; також за місцем його роботи поширювала серед колег неправдиву інформацію, роздавала листівки з неправдивими відомостями про нього. Внаслідок цього він зазнав принижень та моральних страждань.

Вважав, що останнім часом агресивна поведінка колишньої дружини свідчить про явну загрозу життю та здоров'ю його та інших членів його родини. Зазначив, що неодноразово звертався до поліції із заявою про вчинення домашнього насильства колишньою дружиною.

2. Короткий зміст рішення суду першої інстанції

Рішенням суду першої інстанції від 24.02.2022 частково задоволено заяву про видачу обмежувального припису. Суд видав обмежувальний припис стосовно колишньої дружини заявника строком на 3 місяці у вигляді тимчасового обмеження її прав з покладенням на неї таких обов'язків:

– із заборона вести листування, телефонні перемовини із заявником або контактувати з ним через інші засоби зв'язку особисто та через третіх осіб;

– з обмеження спілкування із заявником.

Суд зробив висновок про доведеність факту застосування психологічного насильства до заявника з боку колишньої дружини, що знайшло прояв у зверненні з письмовою заявою за місцем роботи заявника з відомостями про його особисте життя, а також веденні переписки за допомогою мобільного телефону з погрозами та образами, та, оцінюючи встановлені під час розгляду справи обставини, вважає, що існує велика вірогідності продовження вчинення аналогічних дій з боку заінтересованої особи та настання негативних наслідків їх вчинення стосовно постраждалої особи, і такі ризики є реальними.

3. Короткий зміст рішення суду апеляційної інстанції

Постановою від 21.07.2022 апеляційний суд залишив без задоволення апеляційну скаргу заінтересованої особи, рішення суду першої інстанції від 24.02.2022 – без змін.

Апеляційний суд погодився з висновками суду першої інстанції, додатково зазначив, що суд першої інстанції правильно оцінив надані сторонами докази та дійшов обґрунтованого висновку про наявність факту морального насилля до заявника у формі смс-переписки в мобільному застосунку «Viber» за період з січня до листопада 2021 року, приєднаної заявником до заяви, з мобільного телефону, яким користується заінтересована особа, в якій містяться повідомлення образливого характеру з погрозами застосування фізичного насильства, що містять ненормативну лексику, а також образливі та принизливі слова і фрази.

4. Короткий зміст вимог касаційної скарги

Заінтересована особа подала касаційну скаргу, в якій просила скасувати рішення судів першої та апеляційної інстанцій та ухвалити нове рішення, яким заяву про видачу обмежувального припису залишити без задоволення. В обґрунтування скарги зазначала, що оскаржувані рішення суди ухвалили з порушенням норм процесуального права та неправильним застосуванням норм матеріального права, визначила як підстави касаційного оскарження те, що суди першої та апеляційної інстанцій в оскаржуваних рішеннях застосували норми права без урахування висновків, викладених у зазначених нею постановах Верховного Суду.

5. Позиція та мотиви Верховного Суду

Щодо встановлення фактів домашнього насильства та оцінки ризиків. Частково задовольняючи вимоги заяви про видачу обмежувального припису, суди першої та апеляційної інстанцій, надавши оцінку зібраним у справі доказам, дійшли висновків, що заявник довів належними та допустимими доказами факти завдання йому психологічного насильства колишньою дружиною та існування ризиків вчинення нею стосовно нього домашнього насильства, зокрема психологічного, у майбутньому.

Оцінюючи вірогідність продовження чи повторного вчинення домашнього насильства, суди врахували тривалість смс-переписки, факти звернення заявника до відділу поліції, наявність термінового заборонного припису від 29.11.2021, виданого старшим інспектором СПДНВП Полтавського РУП стосовно кривдника, серії АА №251812, колишньої дружини заявника, у зв'язку зі скоєнням нею домашнього насильства психологічного характеру до колишнього чоловіка, що знайшло прояв у погрозах та словесних образах. За такі дії застосовано заходи термінового заборонного припису стосовно кривдника, а саме заборона на вхід та перебування в місці проживання (перебування) постраждалої особи; заборона в будь-який спосіб контактувати з постраждалою особою. Терміновий заборонний припис стосовно кривдника був застосований строком на 7 діб з 16 год. 15 хв. 29.11.2021 до 16 год. 15 хв. 06.12.2021.

Верховний Суд погодився із висновками судів першої та апеляційної інстанції що брак судового рішення про притягнення заінтересованої особи до адміністративної відповідальності за вчинення правопорушення, передбаченого ст.173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення, не свідчить, що немає підстав для видачі обмежувального припису стосовно неї, позаяк вирішення цього питання здійснюється судом на підставі доказів, наданих учасниками справи, та встановлених під час судового розгляду справи фактичних обставин.

Щодо належності доказів, поданих заявником. Звертаючись до суду із заявою про видачу обмежувального припису, заявник додав до заяви скріншоти повідомлень, надісланих йому колишньою дружиною за допомогою застосунку «Viber».

Верховний Суд встановив, що заінтересована особа, заперечуючи проти доказів, поданих заявником, просила визнати їх неналежними, оскільки скріншоти повідомлень подані в паперовій формі без оригіналу електронного доказу.

ВС зазначив, що оцінюючи такі заперечення, потрібно враховувати, що за правилами ч.5 ст.100 ЦПК України заінтересована особа не була позбавлена можливості заявити клопотання про огляд оригіналу електронного доказу, проте таким правом не скористалася, при цьому не заперечувала сам факт відправлення нею цих повідомлень, не намагалася спростувати такі твердження заявника, а тому доводи касаційної скарги в цій частині Верховний Суд відхилив.

Верховний Суд у постанові від 29.01.2021 у справі №922/51/20 зазначив, що подання електронного доказу в паперовій копії саме лише не робить такий доказ недопустимим. Суд може не взяти до уваги копію (паперову копію) електронного доказу виключно у тому випадку, якщо оригінал електронного доказу не поданий, а учасник справи або суд ставить під сумнів відповідність поданої копії (паперової копії) оригіналу.

Посилання у касаційній скарзі на постанову ВС від 12.03.2020 у справі №159/4550/19 не підтверджує неправильність висновків судів першої та апеляційної інстанцій у справі, що переглядається, оскільки у зазначеній постанові Верховний Суд, застосувавши правила ч.1 та ч.3 ст.100 ЦПК України, дійшов висновку про направлення справи на новий апеляційний розгляд, зазначивши, що апеляційний суд дійшов передчасних висновків про залишення без змін рішення суду першої інстанції про відмову у задоволенні заяви про видачу обмежувального припису, не надав оцінки наявним у матеріалах справи смс-повідомленням, які надходили на телефон заявника; не врахував, що електронні докази є одним із видів доказів згідно з правилами глави 5 «Докази та доказування» ЦПК України. Наведене дає підстави для висновку, що Верховний Суд фактично зазначив, що електронні докази у вигляді смс-повідомлень та записів телефонних розмов на підтвердження фактів вчинення психологічного насильства повинні враховуватися судом для всебічного, повного та об'єктивного розгляду справи, що спростовує доводи заінтересованої особи, що такі докази є неналежними. Оскільки надані до суду скріншоти повідомлень підтверджують вчинення заінтересованою особою психологічного насильства над заявником, суди першої та апеляційної інстанцій, надаючи оцінку усім зібраним у справі доказам, обґрунтовано врахували їх як належні докази.

Висновки за результатами розгляду касаційної скарги. Суди обґрунтовано зазначили, що питання вчинення заявником стосовно колишньої дружини чи сина дій, що можуть бути кваліфіковані як домашнє насильство, має вирішуватися у процесуальному порядку, визначеному чинним законодавством України (заінтересована особа зазначала суду, що неодноразово зверталася до правоохоронних органів з приводу вчинення колишнім чоловіком відносно неї та їх сина домашнього насильства), та в будь-якому випадку не спростовує факту вчинення домашнього насильства стосовно нього з боку колишньої дружини, у жодному разі не дає підстав заінтересованій особі вчиняти психологічне насильство над колишнім чоловіком. Питання, чи вчиняє заявник психологічне насильство над колишньою дружиною та сином, не входить у предмет доказування у справі, що переглядається.

Верховний Суд вирішив залишити без задоволення касаційну скаргу, а рішення суду першої інстанції від 24.02.2022 та постанову апеляційного суду від 21.07.2022 залишити без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: https://reyestr.court.gov.ua/Review/108260447

III. ПУБЛІКАЦІЇ У СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ КОМІТЕТУ

3.1. Наукові публікації

1. С. Василів «Участь адвоката у справах про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу»

Посилання: https://bit.ly/3R6n1QT

2. М. Малець «Принципи медіації як альтернативного способу захисту прав людини і громадянина»

Посилання: https://bit.ly/3XTxRw2

3. Мар'яна Денисюк «Поняття «насильства» у шкільному середовищі»

Посилання: https://bit.ly/3GZutbS

3.2. Дисертації

Чернега В.М. «Механізм правового регулювання сімейних відносин»

дата захисту 16.12.2022.

Місце захисту: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова Хмельницької обласної ради.

Афтореферат: https://bit.ly/3XB12UV

Дисертація: https://bit.ly/3XQAaja

3.3. Публікації, які не належать до розряду наукових

1. Ганна Гаро «Актуальні виклики для сімейних адвокатів під час збройної агресії»

Посилання: https://bit.ly/3JewjIF

2. Лариса Гретченко «Право дітей (студентів) на аліменти та інші форми утримання, вплив обставин, обумовлених онлайн-навчанням»

Посилання: https://bit.ly/3j8BjUz

3. Інна Скузь «Як екологічно вирішувати сімейні конфлікти (юридичні та психологічні поради)»

Ознайомитися можна за посиланням https://bit.ly/3FPghlb

4. Анна Осадча «Роль адвоката в процесі «Мирного розлучення»

Посилання: https://bit.ly/3DcznkV

НАЦІОНАЛЬНА АСОЦІАЦІЯ
АДВОКАТІВ УКРАЇНИ

Ми дуже цінуємо ваш час, тому хочемо поінформувати про **телеграм канал НААУ**, на якому лише актуальні новини та заплановані заходи – https://t.me/InfoUNBA

Також у вас є можливість першими дізнаватися про всі акредитовані навчальні заходи, цікаві статті колег та огляд правових позицій ВС за допомогою телеграм каналу **Вищої школи адвокатури НААУ** – https://t.me/hsaorgua

КОМІТЕТ З СІМЕЙНОГО ПРАВА НААУ
2023